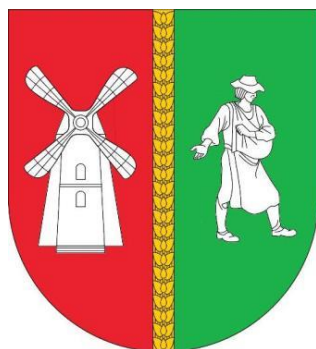

Załącznik
do Uchwały Nr XXXII/264/13
Rady Gminy Sicienko
z dnia 30 grudnia 2013 r.

**GMINNY PROGRAM
OPIEKI NAD ZABYTKAMI
GMINY SICIENKO
NA LATA 2014-2017**

Zawartość opracowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami

1. Wstęp
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego
 - 4.1. Strategiczne cele polityki Państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami
 - 4.2. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego
 - 5.1. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie Gminy (analiza dokumentów programowych Gminy)
 - 5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Gminy
 - 5.2.1. Zarys historii obszaru Gminy
 - 5.2.2. Krajobraz kulturowy
 - 5.2.3. Zabytki nieruchome
 - 5.2.4. Zabytki ruchome
 - 5.2.5. Zabytki archeologiczne
 - 5.2.6. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych
 - 5.2.7. Dziedzictwo niematerialne
 - 5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony
 - 5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków
 - 5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla Gminy
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego Gminy. Analiza szans i zagrożeń
7. Założenia programowe
 - 7.1. Priorytety programu opieki
 - 7.2. Kierunki działań programu opieki
 - 7.3. Zadania programu opieki
8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami
9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami
10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami
11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków

1. Wstęp

Zabytki, to nie tylko widoczny element architektury i krajobrazu, dobra nieruchome, dawne przedmioty, urządzenia, ale przede wszystkim potwierdzenie ciągłości historii regionu, jego przynależności do kultury oraz dziedzictwo kulturowe. To trwałe ślady działalności ludzi, obraz zmiennych nurtów w architekturze, kulturze, dziejowych losach, zwyczajach. Zabytki pozwalają kształtować świadomość i poczucie tożsamości regionalnej. Obecnie to również czynnik sprzyjający rozwojowi i promowaniu ciekawych miejsc.

Przedmiotem opracowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Sicienko na lata 2014-2017 jest dziedzictwo kulturowe w granicach administracyjnych gminy.

Sporządzenie i realizacja Programu stanowi jeden z przejawów ochrony zabytków. Program został opracowany, by określić kierunki działań i zadań niezbędnych dla sprawowania opieki nad zabytkami. Pozwoli na usystematyzowanie realizowanych działań mających za cel ochronę dziedzictwa kultury. Wdrożenie i realizacja Programu służyć ma w szczególności zachowaniu i utrzymaniu obiektów zabytkowych i krajobrazu kulturowego i w miarę możliwości poprawy jego stanu. Założeniem Programu jest jednocześnie rozpowszechnianie wiedzy o zabytkach, uwrażliwienie mieszkańców i podnoszenie lokalnej świadomości społecznej, promocja Gminy Sicienko.

2. Podstawa prawna opracowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami

Podstawą opracowania jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.). Zgodnie z postanowieniami art. 87 ust. 1 i ust. 5 tej ustawy Wójt sporządza na okres 4 lat gminny program opieki nad zabytkami, a przyjmuje go w drodze uchwały Rada Gminy, po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

W myśl art. 87 ust. 2 przywołanej ustawy, wojewódzkie, powiatowe i gminne programy opieki nad zabytkami mają na celu w szczególności:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,

- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Ochronie zabytków i opiece nad zabytkami poświęconych jest szereg przepisów prawa.

Rangę tego zagadnienia podkreśla Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 roku. Wśród wymienionych w art. 5 funkcji państwa ustawa zasadnicza wymienia także spoczywający na RP obowiązek ochrony dziedzictwa narodowego. Z tych funkcji wynikają określone w innych przepisach kompetencje i zadania organów władz publicznych.

Co więcej, Konstytucja wprowadza dwie pryncypialne zasady działania Państwa w sferze dziedzictwa narodowego. W art. 6 stanowi, że RP stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju.

Także art. 86 Konstytucji, dotycząc kwestii obywatelskiego obowiązku dbałości o stan środowiska i odpowiedzialności za spowodowane przez kogokolwiek jego pogorszenie, obejmuje wszelkie elementy składowe prawa do środowiska, w tym kulturowe.

Rozwinięciem zasad i idei określonych w Konstytucji są przepisy ustawowe precyzujące kompetencje, obowiązki i zadania władz publicznych oraz społeczeństwa w sferze ochrony i opieki nad zabytkami.

Głównym i wiodącym aktem prawnym jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.). Określa ona przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków oraz opieki nad nimi, zasady tworzenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, a także organizację organów ochrony zabytków.

Ustawa definiuje podstawowe zagadnienia spośród gamy pojęć związanych z ochroną zabytków. Kluczowym jest określenie zabytku. Jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Ustawa wyraźnie rozróżnia dwa zasadnicze pojęcia wymienione już w samym jej tytule. I tak w świetle art. 4 ustawy ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę,
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Według zamysłu art. 5 ustawy opieka nad zabytkiem sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie,
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwale zachowanie jego wartości,
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Według zasad wyznaczonych przez ustawę o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wykonanie zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków należy do obowiązków samorządów. Zadaniem własnym gminy jest zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty. W kręgu tych zagadnień art. 7 ust. 1 pkt. 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2013 r. poz. 592 z późn. zm.) wymienia sprawy kultury, ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Regulacje prawne odnoszące się do obowiązku ochrony zabytków znajdują się w szeregu innych przepisów rangi ustawowej. Wymienić należy w szczególności następujące ustawy:

- ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2012 r. poz. 647 z późn. zm.). Określa ona zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej, a także zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy - przyjmując ład przestrzenny i zrównoważony rozwój za podstawę tych działań. Ustawa stanowi, iż w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym uwzględnia się także wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

- ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz. U. z 2010 r. Nr 243, poz. 1623 z późn. zm.). W ustawie zawarta została zasada, że nie narusza ona przepisów m.in. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Potwierdzenie tej deklaracji znajduje się dla przykładu w art. 39 ustawy. Mocą tego przepisu, w przypadku

prowadzenia robót budowlanych przy obiekcie wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, wymagane jest uzyskanie pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

- ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2008 r. Nr 25, poz. 150 z późn. zm.). W myśl jej przepisów np. ochrona powierzchni ziemi polega na zapewnieniu jak najlepszej jej jakości, m.in. przez zachowanie wartości kulturowych, z uwzględnieniem zabytków archeologicznych. Finansowanie ochrony środowiska i gospodarki wodnej obejmuje również działania związane z utrzymaniem i zachowaniem parków oraz ogrodów, będących przedmiotem ochrony na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

- ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2013 r. poz. 627 z późn. zm.), która stanowi, że zezwolenie na usunięcie drzew lub krzewów z terenu nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków wydaje wojewódzki konserwator zabytków. Tak więc odmiennie niż określa reguła, że decyzję tę wydaje wójt gminy. Ustawa szczególnie traktuje również kwestie opłaty za usunięcie drzew lub krzewów m.in. z terenu nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków. Są o 100% wyższe od opłat stosowanych w innych przypadkach.

- ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2010 r. Nr 102, poz. 651 z późn. zm.) jako cel publiczny wymienia opiekę nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki. Szereg postanowień tego aktu traktuje w sposób szczególny zabytki. Dla przykładu sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków. W odniesieniu do nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków decyzję dotyczącą podziału nieruchomości wójt gminy wydaje po uzyskaniu pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podział tej nieruchomości.

- ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2012 r. poz. 406) powierza Państwu mecenat nad działalnością kulturalną polegający na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. Na mocy jej przepisów minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, inni ministrowie i kierownicy urzędów centralnych w odniesieniu do podległych im ośrodków i instytucji kultury, a także jednostki samorządu terytorialnego, mogą przyznawać stypendia osobom zajmującym się m.in. opieką nad zabytkami.

- ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz. U. z 2010 r. Nr 234, poz. 1536 z późn. zm.) zalicza kulturę, sztukę, ochronę dóbr kultury i dziedzictwa narodowego do sfery zadań publicznych, których realizację jednostka samorządu terytorialnego może powierzyć organizacjom pozarządowym i innym podmiotom wymienionym w tej ustawie.

Ponadto zasady ochrony zabytków zgromadzonych w muzeach i bibliotekach zostały określone w następujących przepisach ustawowych:

- ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2012 r. poz. 987 z późn. zm.). W myśl jej przepisów muzeum jest jednostką organizacyjną nienastawioną na osiąganie zysku, której celem jest gromadzenie i trwała ochrona dóbr naturalnego

i kulturalnego dziedzictwa ludzkości o charakterze materialnym i niematerialnym, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie korzystania ze zgromadzonych zbiorów. Realizuje ono swoje cele w szczególności poprzez gromadzenie zabytków w statutowo określonym zakresie, zabezpieczanie i konserwację zbiorów oraz, w miarę możliwości, zabezpieczanie zabytków archeologicznych nieruchomości oraz innych nieruchomości obiektów kultury materialnej i przyrody, także promowanie i upowszechnianie i edukację w zakresie kultury, sztuki i zabytków dzięki wystawom stałym i czasowym, działalności edukacyjnej, organizowaniu badań, czy też działalności wydawniczej.

- ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2012 r. poz. 642 z późn. zm.) określa ogólne zasady działania bibliotek. Biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe oraz służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej. Zbiory bibliotek mające wyjątkową wartość i znaczenie dla dziedzictwa narodowego stanowią, w całości lub części, narodowy zasób biblioteczny, który podlega szczególnej ochronie.

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2011 r. Nr 123, poz. 698 z późn. zm.). W myśl ustawy materiałami archiwalnymi wchodzącymi do narodowego zasobu archiwalnego są wszelkiego rodzaju akta i dokumenty, korespondencja, dokumentacja finansowa, techniczna i statystyczna, mapy i plany, fotografie, filmy i mikrofilmy, nagrania dźwiękowe i wideofonowe, dokumenty elektroniczne oraz inna dokumentacja, bez względu na sposób jej wytworzenia, mająca znaczenie jako źródło informacji o wartości historycznej, o działalności Państwa Polskiego, jego poszczególnych organów i innych państwowych jednostek organizacyjnych oraz o jego stosunkach z innymi państwami, o rozwoju życia społecznego i gospodarczego, o działalności organizacji o charakterze politycznym, społecznym i gospodarczym, zawodowym i wyznaniowym, o organizacji i rozwoju nauki, kultury i sztuki, a także o działalności jednostek samorządu terytorialnego i innych samorządowych jednostek organizacyjnych. Materiały archiwalne stanowiące narodowy zasób archiwalny przechowuje się wечно.

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki Państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Strategiczne cele polityki Państwa w sferze dziedzictwa kulturowego ochrony zabytków określone są w kilku fundamentalnych i długofalowych dokumentach.

Wiodącym opracowaniem jest w szczególności Narodowa Strategia Rozwoju Kultury przyjęta przez Radę Ministrów na lata 2004-2013. W 2005 roku rozszerzono jej zakres do roku 2020. Misją Strategii jest zrównoważony rozwój kultury, jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego

i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów. Cel strategiczny to zrównoważenie rozwoju kultury w regionach. Pomiędzy celami częściowymi, uzupełniającymi wiodący zamysł wymienione jest zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków.

Strategicznymi obszarami w okresie programowania 2004–2020 jest:

- promocja czytelnictwa i wsparcie sektora książek i wydawnictw,
- ochrona dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie ochrona i rewaloryzacja zabytków,
- rozwój szkolnictwa artystycznego, w tym rozbudowa i modernizacja infrastruktury oraz unowocześnianie programów edukacji artystycznej i dostosowanie ich do rynku pracy,
- wzmocnienie efektywności działania i roli instytucji artystycznych w kreowaniu sfery kultury, w tym i promocji polskiej twórczości artystycznej,
- stworzenie systemu wspierania współczesnej twórczości artystycznej, stworzenie instytucji zajmujących się jej dokumentowaniem, gromadzeniem i udostępnianiem.

Na podstawie strategii formułowane są programy operacyjne. Jeden z nich to Program rewaloryzacji zabytków nieruchomych i ruchomych oraz rozwoju kolekcji muzealnych. Podstawowym celem priorytetu pierwszego jest poprawa stanu zachowania zabytków, zwiększanie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego, kompleksowa rewaloryzacja zabytków, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki, poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji, wreszcie zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę.

Priorytet drugi programu koncentruje się natomiast na zadaniach związanych z zakupami dzieł sztuki i kolekcji dla instytucji muzealnych, zakupami starodruków i archiwaliów, konserwacją i digitalizacją muzealiów, archiwaliów, starodruków, księgozbiorów oraz zbiorów filmowych, wspieraniem rozwoju muzealnych pracowni konserwatorskich oraz nowych technik konserwacji zabytków ruchomych.

Dla osiągnięcia złożonych celów Strategia zawiera chronologiczny tok działań koniecznych do wykonania, aby osiągnąć założone cele w obliczu przyjętej wcześniej misji. Jest to m.in. Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego”. Celem strategicznym Programu jest intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zabytków nieruchomych.

Celami częściowymi Programu są:

- poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w sferze dokumentacji i ochrony zabytków,
- kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne,
- zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych,

- promocja polskiego dziedzictwa kulturowego w Polsce i za granicą, w szczególności za pomocą narzędzi społeczeństwa informacyjnego,
- rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego,
- tworzenie warunków dla rozwoju i ochrony dziedzictwa kultury ludowej,
- zabezpieczenie zabytków przed nielegalnym wywozem za granicę.

Dokumentem odnoszącym się do dziedzictwa kulturowego jest Program KULTURA+, który ustanowiony został przez Radę Ministrów 12 października 2010 roku i obejmuje lata 2011–2015. Zmieniony i zaktualizowany został Uchwałą Rady Ministrów z 30 grudnia 2011 roku. Program stworzono w celu poprawy dostępu do kultury i zwiększenia uczestnictwa w kulturze w społecznościach lokalnych, ze szczególnym uwzględnieniem gmin wiejskich i miejsko-wiejskich. Cele szczególne Programu KULTURA+ to wzmocnienie potencjału i roli gminnych bibliotek publicznych oraz poszerzenie i ułatwienie dostępu do cyfrowych zasobów polskiego dziedzictwa kulturowego za pośrednictwem internetu mieszkańcom Polski, zwłaszcza wsi i małych miast.

W Programie przyjęte wobec tego zostały dwa priorytety:

1) Biblioteka +. Infrastruktura bibliotek - celem Priorytetu jest rozwój bazy lokalowej oraz wyposażenia gminnych bibliotek publicznych, w tym:

- dostosowanie bazy infrastrukturalnej do zmieniających się potrzeb i standardów,
- stworzenie warunków lokalowych do rozwijania nowych funkcji bibliotek publicznych,
- zwiększenie poziomu atrakcyjności usług bibliotecznych.

2) Digitalizacja - celem Priorytetu jest wsparcie digitalizacji zasobów kultury poprzez zakup sprzętu do digitalizacji, sam proces digitalizacji oraz cyfrowe upowszechnianie zdigitalizowanych zbiorów, a w jego ramach:

- zorganizowanie sieci pracowni digitalizacyjnych w Centrach Kompetencji i innych dużych ośrodkach, która znacząco przyspieszy digitalizację zasobów kulturowych,
- stworzenie sieci profesjonalnych repozytoriów cyfrowych w Centrach Kompetencji i innych dużych ośrodkach umożliwiających właściwe przechowywanie zdigitalizowanych zbiorów,
- udostępnienie zbiorów za pośrednictwem internetu w postaci cyfrowych muzeów, bibliotek, archiwów i wortalu audiowizualnych,
- zwiększenie dostępności zbiorów polskich muzeów, bibliotek, archiwów oraz zbiorów audiowizualnych.

Działania te służyć mają m.in. zachowaniu dziedzictwa kulturowego i aktywnej ochronie zabytków, modernizacji i rozbudowie infrastruktury kultury, wzrostowi uczestnictwa w kulturze.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Sicienko na lata 2014-2017 podejmuje podstawowe cele i priorytety określone w dokumentach krajowych w sferze ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego.

4.2. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Istotne znaczenie dla przyjęcia określonych rozwiązań w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami mają aktualnie obowiązujące i aktualizowane dokumenty na poziomie województwa i powiatu.

W czasie opracowywania i przyjmowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Sicienko na lata 2014-2017 obowiązywała Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2007-2020, która przyjęta została Uchwałą Nr XLI/586/05 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 12 grudnia 2005 roku. Obowiązujące i aktualne są zapisy odnoszące się do środowiska kulturowego. Strategia, jako priorytetowy obszar działania przyjęła unowocześnienie struktury funkcjonalno-przestrzennej regionu. Ich realizacja ma się odbywać m.in. poprzez promocję dziedzictwa kulturowego, a w niej:

- Zachowanie dziedzictwa kulturowego

W Programie zwrócono uwagę, że zachowanie bogatego dziedzictwa kulturowego regionu w jak najlepszym stanie i z zamiarem jego wielokierunkowego użytkowania wymaga zróżnicowanych, ze względu na bogactwo form, działań konserwatorskich (remontowych, rekonstrukcyjnych i innych). Jednym z takich działań, umożliwiającym właściwą ochronę i jednocześnie udostępnienie licznych obiektów dziedzictwa kulturowego, jest ich multimedialna prezentacja przy wykorzystaniu technik informatycznych (digitalizacji). Za ich pośrednictwem liczne, unikalne eksponaty zbiorów muzealnych i bibliotecznych mogą być bezpośrednio dostępne w celach informacyjno-edukacyjnych, promocyjnych i innych.

- Adaptacja dziedzictwa kulturowego do współczesnych potrzeb społecznych

Według Programu dziedzictwo kulturowe, w szczególności zaś obiekty zabytkowej architektury, przeznaczone w przeszłości do określonego użytkowania, winny być adaptowane do spełniania nowych funkcji. Mogą one służyć dla ekspozycji obiektów, być wykorzystywane jako pomieszczenia prezentacji twórczości artystycznej, dla aktywności rekreacyjnej, w tym nawiązującej do tradycji historycznej, itp. Tego rodzaju adaptacje przybliżą te obiekty ludziom współczesnym, ożywią je oraz fragmenty osiedli, w których się znajdują, mogą stać się źródłem dochodów, które będzie można przeznaczyć na przykład na ich należyte utrzymanie.

Sejmik Województwa Kujawsko - Pomorskiego 28 listopada 2011 roku podjął Uchwałę Nr XV/248/11 w sprawie przystąpienia do opracowania strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego. Po przyjęciu założeń, opracowaniu materiałów diagnostycznych w maju 2013 roku opracowany został Projekt Strategii Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020.

Jako wyzwania projektowana Strategia stawia m.in. zbudowanie tożsamości i marki regionalnej. Dokument zauważa, że specyfikę regionu określa złożona przeszłość i zróżnicowane dziedzictwo kulturowe oraz podział funkcji regionalnych pomiędzy dwa ośrodki. Powoduje to, że oś historyczno-kulturowa lub tradycyjne ciężenia do głównego ośrodka miejskiego, które są podstawą budowania tożsamości wielu regionów, nie mogą mieć w tym celu zastosowania w kujawsko-pomorskim. Mieszkańcy województwa nie stanowią wciąż zintegrowanej wspólnoty – nad poczuciem więzi regionalnej przeważa poczucie więzi lokalnej lub podregionalnej. Wyzwaniem jest więc identyfikacja walorów wspólnych dla społeczności całego regionu i wykorzystanie ich do budowy regionalnej tożsamości – jako wspólnoty interesów społeczno-gospodarczych. Niezbędne jest także ukształtowanie marki regionu – wizerunku województwa.

Projekt strategii jako jeden z celów przyjmuje „Aktywne społeczeństwo i sprawne usługi”. Celem strategicznym projektowanej Strategii jest tożsamość i dziedzictwo, a w jego ramach zbudowanie identyfikacji regionalnej mieszkańców oraz rozpoznawalnego i pozytywnie postrzeganego wizerunku województwa na zewnątrz. Cel ten określa zadania ważne dla 3 priorytetów: modernizacja wsi i miast, silna metropolia i nowoczesne społeczeństwo. Do elementów, które mogą być wykorzystane przy kreowaniu tożsamości i wizerunku regionu zaliczyć można np. wspólne dziedzictwo materialne i niematerialne regionu kujawsko-pomorskiego. Szczególnie ważnym czynnikiem integracji społeczeństwa jest kultura regionalna. Projekt zauważa, że konieczna jest waloryzacja obiektów materialnych dziedzictwa kulturowego regionu oraz oszacowanie „wartości marketingowej” wojewódzkich zasobów przyrody i krajobrazu przyrodniczo-kulturowego, niezbędne także dla budowy marki województwa. Poza tym wspierane będą w szczególności przedsięwzięcia umożliwiające atrakcyjny, interaktywny, oryginalny, wielozmysłowy kontakt z dziedzictwem regionu. Jako kierunek działań projekt przyjmuje zachowanie oraz promocję dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego regionu.

Projekt Strategii statuuje Kujawsko-Pomorski Program Ochrony i Promocji Dziedzictwa Kulturowego wraz z Programem Opieki nad Zabytkami w strategicznym programie „Spójność” objętym listą Kujawsko-Pomorskich Programów Rozwoju. Główną ideą ma być zaplanowanie kompleksowych działań (lub przeciwdziałanie niepożądanym działaniom) na rzecz waloryzacji przestrzeni i dziedzictwa kulturowego regionu - na potrzeby jego ochrony i promocji, a także dla rozwoju społecznego i gospodarczego. Program ma łączyć dotychczasowy obligatoryjny program opieki nad zabytkami ze znacznie szerszym zagadnieniem pełnej, wieloaspektowej inwentaryzacji i waloryzacji dziedzictwa kulturowego regionu. Inwentaryzacja ma na celu przede wszystkim dokonanie waloryzacji zasobów dziedzictwa kulturowego na potrzeby działań ochronnych oraz promocyjnych, także dla rozwoju gospodarczego i społecznego związanego z rozwojem na jego bazie markowych produktów turystycznych oraz wykorzystaniem obiektów i przestrzeni o znaczeniu historycznym dla rozwoju społecznego i umacniania poczucia tożsamości lokalnej i regionalnej. Wyniki waloryzacji będą stanowiły wytyczne dla dokumentów gminnych z zakresu planowania przestrzennego. Program ma być także podstawą dla rozwiązywania problemów sprzeczności interesów wynikających z potrzeby ochrony dziedzictwa kultury w warunkach dużej presji inwestycyjnej, przy uwzględnianiu konieczności dbania o interes rozwoju gospodarczego województwa. Podobnie jak w przypadku zagadnień ochrony środowiska przyrodniczego, uporządkowanie zasad i wypracowanie konsensusu przyczyni

się w konsekwencji także do poprawy konkurencyjności województwa dla prowadzenia działalności gospodarczych. Program ma mieć charakter zarówno inwestycyjny (działania ochronne) jak i organizacyjny. Zagadnienia ochrony środowiska kulturowego, należą zarówno do kompetencji organów rządowych, jak i różnych szczebli organów samorządowych. Dotyczą również różnych form organizacyjnych – zarówno prywatnych, jak i publicznych. Dlatego też założony cel interwencji zamierza się osiągnąć poprzez bezpośrednie działania administracyjne oraz poprzez stymulowanie pozytywnych zmian. W szczególności zamierza się wspierać wszelkie formy współpracy instytucji prywatnych i publicznych. Realizacja programu będzie więc polegać na:

- realizacji ustaleń wynikających z obligatoryjnego programu opieki nad zabytkami,
- dokonaniu inwentaryzacji i waloryzacji obiektów dziedzictwa kulturowego,
- weryfikacji zasad ich ochrony,
- określeniu warunków wykorzystania obiektów cennych kulturowo na potrzeby rozwoju społecznego i gospodarczego,
- identyfikacji elementów dziedzictwa kulturowego istotnych dla kreowania tożsamości regionalnej oraz budowy marki regionu.

Dokumentem planistycznym obowiązującym dla województwa kujawsko-pomorskiego w trakcie sporządzania i uchwalania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Sicienko na lata 2014 – 2017 jest przyjęty uchwałą Nr XI/135/03 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 26 czerwca 2003 roku Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Kujawsko-Pomorskiego. Prace nad jego zmianą zainicjowane zostały w 2007 roku. Plan wyznacza jako cel główny zagospodarowania przestrzennego regionu zbudowanie struktur funkcjonalno-przestrzennych podnoszących konkurencyjność regionu i jakość życia mieszkańców. Jedną z pochodnych tego celu zdefiniowaną w planie to zwiększenie atrakcyjności regionu w wymiarze europejskim m.in. jako pochodnej do jego walorów przyrodniczych i dziedzictwa kulturowego. W intencji planu zagospodarowania przestrzennego, aby zachować dziedzictwo kulturowe, należy przestrzegać następujących zasad:

- zachowanie dziedzictwa kulturowego w stanie umożliwiającym jego przetrwanie dla przyszłych pokoleń,
- harmonijne kształtowanie krajobrazu kulturowego,
- dbałość o integralność zabytkowych struktur urbanistycznych i ruralistycznych.

Kierunki zagospodarowania przestrzennego zostały określone w planie województwa w układzie sfer:

- sfera osadnicza – podstawowe kierunki działań związane z rozwojem i kształtowaniem sieci osadniczej zakładają wzmocnienie jej potencjału, podniesienie jakości życia mieszkańców, wykorzystanie walorów turystycznych oraz ochronę dziedzictwa kulturowego,
- sfera środowiska przyrodniczego i kulturowego – a w jej ramach dbałość, by zachować dziedzictwo kulturowe województwa dla potrzeb przyszłych pokoleń.

Kolejny ważki dokument, którego zapisy mają znaczenie m.in. dla działań dotyczących dziedzictwa kulturowego to Regionalny Program Operacyjny Województwa Kujawsko-Pomorskiego. W okresie sporządzania i uchwalania niniejszego Gminnego Programu obowiązującym dokumentem był RPO na lata 2007 - 2013 przyjęty Uchwałą Nr 70/892/07 Zarządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 23 października 2007 roku. Na etapie opracowywania był dokument obejmujący kolejny okres, Regionalny Program Operacyjny na lata 2014 - 2020. W czerwcu 2013 roku opracowany został jego projekt, który po otrzymaniu uwag Ministerstwa Rozwoju Regionalnego miał zostać zaktualizowany i poddany szerokim konsultacjom społecznym.

Celem strategicznym Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2007-2013 jest poprawa konkurencyjności województwa oraz spójności społeczno-gospodarczej i przestrzennej jego obszaru. Realizacja polityki ochrony i wykorzystania zasobów kulturowych odbywa się poprzez działania w ramach osi priorytetowych:

- Oś priorytetowa 3. Rozwój infrastruktury społecznej, a w niej ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego, w ramach czego wspierane są inwestycje ukierunkowane na poprawę stanu technicznego obiektów i zespołów zabytkowych, ich przystosowanie do świadczenia nowych funkcji, na przykład aktywności kulturalnej. Dla wzmocnienia pozycji kulturalnej regionu wspierane są inwestycje rozwoju infrastruktury kultury o znaczeniu regionalnym, zwiększające potencjał kreacji oferty kulturalnej, będącej znakiem rozpoznawczym województwa kujawsko-pomorskiego, elementem jego wizerunku.

- Oś priorytetowa 6. Wsparcie rozwoju turystyki, której celem jest wzrost znaczenia turystyki, jako czynnika rozwoju społeczno-gospodarczego województwa poprzez lepsze wykorzystanie dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego. W ramach osi priorytetowej wspierane są przedsięwzięcia ukierunkowane na efektywniejsze wykorzystanie zasobów przyrodniczych i dziedzictwa kulturowego.

Projektowany Kujawsko-Pomorski Regionalny Program Operacyjny na lata 2014-2020 skierowany ma być w szczególności na wsparcie rozwoju społeczno-gospodarczego. Celem strategicznym jest dążenie do realizacji hasła: województwo kujawsko-pomorskie konkurencyjnym i innowacyjnym regionem Europy. Nie braknie w zbiorze priorytetów ochrony, promocji i rozwoju dziedzictwa kulturowego i naturalnego. Dedykowana jest mu w określonej mierze oś priorytetowa 6. Region przyjazny środowisku. Jej celem głównym jest ochrona i poprawa stanu środowiska naturalnego w regionie oraz ochrona dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń. Projektowany RPO podkreśla, że ważnym obszarem interwencji jest też ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego regionu. W zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego planowane inwestycje stanowiąc będą uzupełnienie realizowanych w najważniejszych obiektach, z punktu widzenia ochrony dziedzictwa narodowego, projektów z poziomu krajowego. Interwencja zostanie skierowana na projekty infrastrukturalne realizowane w instytucjach kultury i obiektach zabytkowych, a także konserwację zabytków ruchomych. Uzupełniająco realizowane będą działania z zakresu promocji kultury pod kątem komercyjnego wykorzystania dziedzictwa kulturowego regionu (np. produkt regionalny). W ramach osi priorytetowej 6. wsparcie uzyskują wyłącznie projekty o kluczowym dla województwa kujawsko-pomorskiego

znaczeniu. Pozostałe działania z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego wspierane będą w ramach osi przeznaczonych na realizację polityki miejskiej (oś priorytetowa 11) oraz osi ukierunkowanej na rozwój lokalny kierowany przez społeczność (oś priorytetowa 12).

Dokument dedykowany bezpośrednio i komplementarnie dziedzictwu kulturowemu i zabytkom w województwie przyjęty został przez Sejmik Województwa Kujawsko-Pomorskiego uchwałą Nr XXXIV/601/13 z dnia 20 maja 2013 roku. Jest to Program Opieki Nad Zabytkami Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2013-2016. Cel nadrzędny, jaki wyznacza, to utrzymanie różnorodności kulturowej województwa, jako świadectwa historii regionu oraz potencjału dla rozwoju gospodarczego. W ramach celu nadrzędnego, jako cele szczególne przyjmuje:

- zachowanie dziedzictwa materialnego,
- zachowanie dziedzictwa niematerialnego,
- kultywowanie tradycji regionalnych,
- wzrost świadomości społecznej dla ochrony dziedzictwa kulturowego,
- wzrost konkurencyjności regionu.

Program zawiera ocenę perspektyw długofalowych działań w zakresie opieki i ochrony zabytków z jednoczesną waloryzacją zarówno elementów dziedzictwa kulturowego, jak i działań służących jego ochronie. W obszarze działań ustawowych ochrony dziedzictwa materialnego przewiduje się m.in. wspieranie i koordynowanie inicjatyw podejmowanych przez samorządy lokalne, organizacje społeczne i inne podmioty, zmierzające do nadania tytułu pomnika historii kolejnym obiektom. Wieloaspektowe korzyści, płynące z nadania tytułu pomnika historii, powinny stanowić dla władz województwa bodziec do popierania tej idei. W programie wymienione są obiekty, które zasługują na szczególną uwagę, a w tym zbiorze również Kanał Bydgoski – koryto wraz urządzeniami hydrotechnicznymi od śluzy Nakło wschód do granic administracyjnych Bydgoszczy, więc również na terenie Gminy Sicienko.

Samorząd województwa przewiduje również wspieranie inicjatyw podejmowanych przez rady gmin oraz stwarzanie mechanizmów wsparcia, które będą stanowić zachętę do powoływania parków kulturowych. W Programie zauważono, że szerokie spektrum oddziaływania parków kulturowych wysoko sytuuje proces ich tworzenia w hierarchii działań, które powinny zyskać poparcie władz województwa. Program również w tym aspekcie zwraca szczególną uwagę m.in. na Kanał Bydgoski, a także Kanał Górnonotecki – doprowadzający wody Noteci do Kanału Bydgoskiego.

Jako kolejną składową działań Program podkreśla, że zarówno rejestr, jak i ewidencja zabytków stanowią podstawowe zabezpieczenia dziedzictwa kulturowego w aspekcie prawnym. Dlatego w ocenie autorów Programu istotnym wydaje się tworzenie mechanizmów oraz wspieranie działań i zachęt, w porozumieniu z odpowiednimi organami służby ochrony zabytków i samorządami lokalnymi, mających na celu intensyfikację wprowadzania kolejnych obiektów zarówno do rejestru, jak i ewidencji zabytków.

W myśl Programu, w przypadku ochrony dziedzictwa archeologicznego, działania powinny odbywać się w kilku równoległych płaszczyznach i zmierzać do ochrony

elementów materialnych oraz wzrostu świadomości społecznej na temat spuścizny archeologicznej. Instrumentarium działań powinno objąć obszar społeczny i administracyjny.

Ochrona dziedzictwa niematerialnego powinna odbywać się na dwóch płaszczyznach – dokumentacji zjawisk istniejących, często jako reliktowe, oraz wspierania żywych elementów dziedzictwa niematerialnego.

Zagadnienia ochrony dziedzictwa kultury odnaleźć można także w Strategii Rozwoju Turystyki Województwa Kujawsko-Pomorskiego. Została ona przyjęta przez Sejmik Województwa Kujawsko-Pomorskiego uchwałą Nr XXV/303/04 z dnia 31 sierpnia 2004 roku. Aspiracją samorządu jest wykreowanie województwa kujawsko-pomorskiego jako powszechnie znanego, atrakcyjnego miejsca z szeroką ofertą turystyczną, obejmującą różne jej dziedziny, skierowaną do mieszkańców regionu, mieszkańców pozostałej części kraju oraz gości z zagranicy, zwłaszcza z krajów Europy Zachodniej. Ambicją samorządu wojewódzkiego jest osiągnięcie takiego stanu rozwoju działalności turystycznej, który lokowałby województwo pomiędzy obszarami łatwo identyfikowanymi, jako atrakcyjne dla różnego rodzaju ruchu turystycznego. Strategia wśród szeregu działalności, na które będzie rosło zapotrzebowanie ze strony odbiorców, wymienia poznawanie walorów ośrodków zabytkowych, rozwój ruchu opartego o walory kulturowe. Stąd też jednym z celów strategicznych jest zwiększenie ruchu turystycznego. Został on rozpisany na kilka celów operacyjnych, w tym:

- dbałość o zasoby środowiska kulturowego i przyrodniczego – cel ten zostanie osiągnięty poprzez realizację przypisanych zadań, w tym renowację zasobów dziedzictwa kulturowego o szczególnym znaczeniu dla turystyki,
- rozwój produktu turystycznego województwa – cel ten zostanie osiągnięty poprzez realizację przypisanych zadań, w tym wzmacnianie funkcji kulturalnej miast oraz wykorzystanie dziedzictwa kulturowego dla zwiększenia ruchu krajoznawczego.

Z Gminnym Programem Opieki nad Zabytkami Gminy Sicienko na lata 2014-2017 w relacje wchodzi także dokumenty programowe i strategiczne Powiatu Bydgoskiego.

Strategia Zrównoważonego Rozwoju Powiatu Bydgoskiego po aktualizacji obejmuje lata 2008 - 2015. W jej zamyśle misją Powiatu Bydgoskiego jest zrównoważony rozwój społeczno-gospodarczy. Wypracowana wizja zrównoważonego rozwoju oznacza przyszły stan powiatu, funkcjonującego według zasad gwarantujących jego trwałość i zrównoważony rozwój. Wizję ekorozwoju Powiatu Bydgoskiego określono w podziale na ład: ekologiczny, gospodarczy, społeczny, przestrzenny i sferę zarządzania. Przy pojęciu ładu przestrzennego wpisane jest hasło: Dobrze wykorzystana przestrzeń, a w jej ramach:

- zintegrowane działania w przestrzeni architektonicznej, planistycznej, projektowej,
- chronione zabytki,
- rozwinięte formy zagospodarowania turystycznego i rekreacyjnego,
- podniesiony poziom estetyki miast i wsi.

Już pośród działań w ramach ładu gospodarczego przewiduje się promowanie walorów przyrodniczych i kulturowych powiatu. W ramach pojęcia ładu przestrzennego do dziedzictwa kulturowego następuje pośrednie odniesienie poprzez przyjęty cel - zwiększenie dostępności i atrakcyjności usług turystycznych, a w nim działania:

- budowa, modernizacja i promocja szlaków turystycznych,
- opracowanie bazy danych w zakresie informacji turystycznej i infrastruktury turystycznej,
- współpraca z lokalnymi punktami informacji turystycznej,
- współdziałanie z organizacjami pozarządowymi w celu promocji miejsc atrakcyjnych turystycznie.

Aktualny Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Bydgoskiego obejmuje lata 2013 - 2016. Przyjęty został przez Radę Powiatu Bydgoskiego uchwałą Nr 312/XXIX/13 z 19 czerwca 2013 roku.

Głównym celem Powiatowego Programu jest dążenie do znaczącej poprawy stanu zasobów regionalnego dziedzictwa kulturowego oraz zachowanie krajobrazu kulturowego powiatu poprzez określenie warunków organizacyjnych i finansowych w zakresie leżącym w kompetencji powiatu, a także włączenie zabytków w rozwój gospodarczy i społeczny powiatu.

Jak wynika z Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Bydgoskiego ma on służyć ochronie, sukcesywnej rewaloryzacji i wykorzystaniu lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego do różnych dziedzin życia społecznego. Rozwijając sformułowany we wstępie cel, Program wskazuje trzy główne cele i opisuje zadania, jakie podejmowane będą dla ich realizacji. Wymienia:

- ochronę krajobrazu kulturowego powiatu,
- zarządzanie dziedzictwem kulturowym powiatu,
- promocję walorów dziedzictwa kulturowego powiatu.

Program wymienia i charakteryzuje najistotniejsze z punktu widzenia Powiatu Bydgoskiego zabytki zlokalizowane na jego terenie. Nie znalazł się pomiędzy nimi żaden obiekt z terenu Gminy Sicienko. Program wspomina o parku dworskim z XIX wieku położonym w Trzęmiętowie, który stanowi własność Powiatu Bydgoskiego. Ujęty jest on w wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Program w załącznikach zawiera wykazy zabytków wpisanych do rejestru i ujętych w ewidencji zabytków oraz wykaz stanowisk archeologicznych ujętych w ewidencji zabytków archeologicznych województwa kujawsko-pomorskiego.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Sicienko na lata 2014-2017 uzupełnia i rozwija cele objęte obowiązującymi dokumentami strategicznymi, planistycznymi, programami poświęconymi ochronie dziedzictwa kulturowego i zabytków województwa i powiatu oraz wpisuje się w założenia projektowanych opracowań programowych.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Sicienko na lata 2014-2017 pozostawać musi w integralności i winien uzupełniać inne dokumenty, które odnoszą się do dziedzictwa kulturowego Gminy i zabytków.

Strategia Rozwoju Gminy Sicienko przyjęta została przez Radę Gminy Sicienko uchwałą Nr XVI/143/2000 z dnia 28 czerwca 2000 roku. Opracowana została na lata 2000 - 2015. Wskazany w tym dokumencie strategiczny cel dla gminy Sicienko ujęty został w następujący sposób: „Gmina o wysokim poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego”.

Ze względu na założoną w Strategii misję i dążenie do zrównoważonego rozwoju Gminy, cele operacyjne ukierunkowane są w podstawowej mierze na uzbrojenie terenów pod budownictwo, pełną i poprawnie funkcjonującą infrastrukturę techniczną, nowe miejsca pracy, rentowne gospodarstwa rolne, czy podniesienie poziomu wykształcenia mieszkańców. W Strategii dostrzeżono potencjał i perspektywy rozwoju wynikające z dziedzictwa kulturowego.

Wśród przyjętych w Strategii Rozwoju Gminy Sicienko celów operacyjnych, które mogą mieć znaczenie dla dziedzictwa kulturowego wymienić można:

- promocję gminy,
- zagospodarowanie turystyczne i rekreacyjne obszaru jezior,
- dobrze funkcjonującą infrastrukturę społeczną.

Strategia do atrakcji turystycznych gminy prócz walorów przyrodniczo – krajobrazowych Rynny Jezior Byszewskich, czy Kanalu Bydgoskiego zalicza zabytkowe dworki, parki podworskie, obiekty sakralne i umocnienia obronne sprzed II wojny światowej. Zakładana w dokumencie promocja Gminy w wydawnictwach, czy podczas wystaw, festynów związana jest również z promowaniem zabytkowych obiektów, które wkomponowane są w utworzone na terenie Gminy szlaki turystyczne. Strategia przewiduje również powstanie zespołu folklorystycznego, który mógłby przypominać, propagować i utrwalać dziedzictwo niematerialne, tradycję ludową i kulturową. Do dziedzictwa kulturowego odnieść można także wsparcie dla tworzenia i działalności stowarzyszeń i organizacji pozarządowych, które działają także w obszarze kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Sicienko to podstawowy i komplementarny dokument stanowiący fundament dla sporządzania skorelowanych z nim opracowań planistycznych i planów rozwojowych Gminy. Przyjęte zostało przez Radę Gminy Sicienko mocą uchwały nr IX/61/11 z dnia 31 sierpnia 2011 roku.

Jako główny cel rozwoju Gminy Studium przyjmuje zapewnienie wysokiej jakości życia mieszkańców. Cel ten będzie realizowany poprzez rozwój społeczny (w tym zapewnienie prawidłowego funkcjonowania usług publicznych, zapewnienie możliwości

rozwoju mieszkalnictwa oraz rekreacji i wypoczynku) oraz zapewnienie równowagi pomiędzy procesami gospodarczymi a walorami środowiska przyrodniczego i kulturowego. W Studium zauważono, że zagadnienia ochrony przyrody mają szczególnie duże znaczenie w sytuacji silnej antropopresji, typowej dla obszarów podmiejskich.

Na terenie Gminy, do celów planowania rozwoju zagospodarowania przestrzennego, wyznaczono następujące jednostki planistyczne i ogólne kierunki zagospodarowania przestrzennego:

Jednostka A - o charakterze podmiejskim (inwestycyjno-osadniczo-rolniczym) - obejmująca południowy rejon Gminy (wzdłuż drogi nr 10) oraz jej południowo-wschodnią część. Jest to teren lokalizacji działalności o charakterze podmiejskim - zabudowy mieszkaniowej, terenów inwestycyjnych na cele produkcji, składów, itp. Zakłada się także utrzymywanie wysokotowarowej, intensywnej produkcji rolnej poza terenami przeznaczonymi na cele inwestycyjne;

Jednostka B (B1 i B2) - o charakterze rolniczo-osadniczym - obejmuje części Gminy: centralną (B1) oraz północno-zachodnią (B2). Przyjmuje się tu utrzymywanie obecnego rolnego charakteru przy podejmowaniu działań na rzecz poprawy jego efektywności. W zakresie osadniczym zakłada się rewaloryzację oraz uzupełnianie istniejącej zabudowy miejscowości, a w znacznie mniejszym zakresie - wyznaczanie nowych terenów mieszkaniowo-usługowych lub z przeznaczeniem dla rozwoju przedsiębiorczości (jako kontynuację istniejącej zabudowy miejscowości). W zakresie gospodarki zakłada się rozwój przetwórstwa rolnego i usług na rzecz rolnictwa;

Jednostka C - o charakterze ekologiczno-osadniczym - obejmuje teren w granicach obszaru chronionego krajobrazu (Obszar Chronionego Krajobrazu Rynny Jezior Byszewskich). W tym obszarze zakłada się prymat funkcji ochrony przyrody, której podporządkowane zostają funkcje rekreacyjna oraz osadnicza. Możliwy jest rozwój budownictwa mieszkaniowego, usług oraz zagospodarowania turystycznego - rozwój zagospodarowania w oparciu o przepisy regulujące funkcjonowanie obszaru chronionego krajobrazu;

Jednostka D - o charakterze ekologicznym - obejmuje teren leżący na południe od linii kolejowej Bydgoszcz - Szczecin, a więc Pradolinę Toruńsko-Eberswaldzką. Jest to obszar objęty siecią Natura 2000, w dużej części wskazywany jako zagrożony powodzią. Wylacza się go z możliwości zagospodarowania o charakterze kubaturowym, dopuszcza się realizację zagospodarowania związanego z utrzymaniem drogi wodnej Noteci i Kanału Bydgoskiego oraz realizację zagospodarowania związanego z realizacją funkcji turystyki wodnej;

Jednostka E - o charakterze ekologiczno-rekreacyjnym - obejmuje kompleks leśny leżący w południowo-wschodniej części Gminy. Z wyjątkiem terenu leżącego w rejonie bydgoskiej ulicy Kolbego (w obszarach obowiązywania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego i obszarach niebędących gruntami leśnymi), został wyłączony z realizacji nowej zabudowy kubaturowej. Pełni funkcje ekologiczne, ochronne (lasy ochronne) i nieuciążliwe dla środowiska funkcje rekreacyjne.

Dla każdej z opisanych jednostek Studium ustala szczegółowe zasady zagospodarowania i polityki przestrzennej.

Studium porusza problematykę wynikającą z uwarunkowań przyrodniczych i kulturowych.

Funkcja związana z ochroną przyrody ma dostrzegalne znaczenie. Choć Gmina należy do obszarów umiarkowanie cennych przyrodniczo, to wartość ich wzbogaca zróżnicowanie walorów przyrodniczych i fakt, że zajmują znaczną część Gminy. W rezultacie objęte są one różnymi formami ochrony. Środowisko przyrodnicze oddziałuje korzystnie zarówno na Gminę, jak też na najbliższą aglomerację miejską – Bydgoszcz.

W strukturze przyrody wyróżnić więc można:

a) część pradolinną (w pradolinie toruńsko-eberswaldzkiej) - o funkcjach ekologiczno-rolniczych, pozbawioną zainwestowania,

b) wschodnią część zalesioną - zwarty kompleks leśny,

c) część wysoczyznową, która dzieli się na dwie jednostki osadniczo-rolnicze, rozdzielone Rynną Jezior Byszewskich:

- jednostka rolniczo-osadnicza „centralna” - obszar o funkcjach rolniczo-osadniczych, obejmujący centralną część Gminy i koncentrujący większość miejscowości (w tym wszystkie z grupy największych) i większość zainwestowania; obszar podlegający urbanizacji, zwiększający zaludnienie,

- jednostka rolniczo-osadnicza „północno-zachodnia” - obszar o funkcjach rolniczo-osadniczych, obejmujący część Gminy leżącą na północ od Rynny Jezior Byszewskich - jest to obszar o rolniczym charakterze, słabo zurbanizowany, stagnujący w zakresie zaludnienia,

- Rynna Jezior Byszewskich - obszar o funkcjach ekologiczno-rekreacyjnych, stanowiący wyraźną przyrodniczą granicę (barierę) w obszarze wysoczyzny; obiektywnie nie prezentuje wybitnych walorów przyrodniczych, ale lokalnie - wśród krajobrazu rolniczego, wyróżnia się i pełni ważną rolę ekologiczną.

Studium dostrzega, że jednostki te, ze względu na wyrazistość charakteru oraz jednoznacznie przypisane funkcje, także w przyszłości będą kształtowały strukturę Gminy. Stanowią więc podstawę dla wyznaczania stref polityki przestrzennej w fazie planistycznej Studium.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Sicienko opisuje uwarunkowania wynikające ze stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Uwzględnia zagadnienia związane z ochroną zabytków i opieką nad obiektami zabytkowymi zarówno wpisanymi do rejestru zabytków, jak też ujętymi w gminnej ewidencji zabytków. Studium uwarunkowań i kierunków wskazuje sposoby sprawowania ochrony zabytków, jakie realizowane mają być w miejscowych planach sporządzanych w oparciu o Studium. Są one także wskazówkami przy wydawaniu decyzji o warunkach zabudowy i lokalizowaniu inwestycji celu publicznego w sytuacji braku w danym obszarze aktualnego planu zagospodarowania przestrzennego.

Podstawowym elementem wytycznych konserwatorskich do Studium było ustalenie obszarów podlegających ochronie, a więc wyznaczenie stref ochrony konserwatorskiej. Dokonano tego w oparciu o analizę stanu istniejącego, analizę przekazów historycznych, kartograficznych i ikonograficznych.

Na terenie Gminy obowiązują strefy ochrony konserwatorskiej i archeologicznej:

- Strefa „A” - strefa pełnej ochrony konserwatorskiej, obejmująca obszary szczególnie wartościowe, do bezwzględного zachowania. Wszystkie prace powinny być uzgadniane z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

- Strefa „B” - strefa ochrony konserwatorskiej obejmująca obszar podlegający rygorom w zakresie utrzymania zasadniczych elementów istniejącej substancji o wartościach kulturowych oraz charakteru w skali nowej zabudowy. Uzgadniane z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków winny być przebudowy obiektów zabytkowych, lokalizacje nowych obiektów, korekty układu przestrzennego.

- Strefa „W” - strefa ochrony archeologicznej obejmująca rozpoznane potencjalne obszary występowania stanowisk archeologicznych. Uzgadniane winny być wszelkie prace ziemne projektowane na obszarze strefy.

Wspomniane strefy określone zostały w części graficznej, a konkretne obiekty wymienione w treści Studium.

Dominującymi kierunkami działań w odniesieniu do obiektów wpisanych do rejestru zabytków, według Studium powinny być:

- rewaloryzacja i konserwacja rozumiana, jako utrzymanie bądź przywrócenie wartości historyczno-kulturowych z jednoczesnym dostosowaniem do współczesnych standardów cywilizacyjnych w ściśle określonym i wyważonym zakresie. Dotyczy to zarówno zespołów sakralnych, jak i zespołów dworsko-parkowych. Obejmować powinno również ich bezpośrednie otoczenie z uwagi na konieczność zachowania historycznych relacji przestrzennych, w tym zwłaszcza utrzymanie urządzeń wspomagających (np. ogrodzeń, kaplic), a także zieleni towarzyszącej w obrębie działek, na których obiekty te są zlokalizowane,

- utrzymanie, a tam gdzie jest to możliwe, odtworzenie układu kompozycyjnego i hydrograficznego, pielęgnacja i konserwacja z uzupełnieniami ubytków i nowymi nasadzeniami na podstawie specjalistycznej dokumentacji, sukcesywna likwidacja obiektów i funkcji kolizyjnych - w odniesieniu do parków dworskich,

- pełna ochrona, zwłaszcza przed działalnością inżynierską, budowlaną z zachowaniem istniejącego układu topograficznego oraz sposobu użytkowania - w odniesieniu do stanowisk o własnej formie krajobrazowej (grodzisk).

Ochrona elementów nieobjętych ochroną prawną poprzez wpisanie do rejestru zabytków winna być podporządkowana niżej wymienionym działaniom i powinna polegać:

a) dla zespołów dworsko-parkowych:

- na utrzymaniu jednej własności obejmującej tereny parku i grunty pod dworem oraz sam dwór,

- na przywracaniu (tam gdzie jest to możliwe) jedności władania (własności),

- na odstąpieniu od dalszych parceli,

b) dla obiektów architektury (dworów, obiektów techniki, dawnych szkół, domów mieszkalnych itp.):

- na utrzymaniu istniejącej zabudowy w należyтым stanie technicznym, z dopuszczeniem zmiany funkcji obiektu i podniesieniem standardu wyposażenia techniczno-użytkowego, z zastrzeżeniami dotyczącymi zachowania w maksymalnym stopniu, a tam gdzie jest to możliwe, odtworzeniu historycznej kompozycji obiektu (wysokość, kształt, układ eksponowanych elewacji, kształt dachu, rozmieszczenie, wielkość i proporcje otworów), zewnętrznego detalu architektonicznego, a także dostosowaniu nowej funkcji i nowego programu użytkowego do specyfiki obiektu,

- na zachowaniu, w przypadku remontów, historycznego detalu architektonicznego i wyposażenia wnętrz (o ile występują),

- na zachowaniu historycznych relacji przestrzennych i obiektów wspomagających (np. zabudowa gospodarcza przy szkołach, zabudowa gospodarcza towarzysząca zabudowie siedliskowej) oraz zieleni towarzyszącej w obrębie działek, na których są zlokalizowane,

c) dla parków:

- na utrzymaniu (a tam gdzie jest to możliwe odtworzeniu) układu kompozycyjnego (ukształtowanie powierzchni, aleje, kompozycje zieleni) i hydrograficznego,

- na pielęgnacji i konserwacji zieleni,

- na uzupełnieniu ubytków i nowych nasadzeniach wyłącznie na podstawie specjalistycznych dokumentacji,

- na sukcesywnej likwidacji funkcji i obiektów kolizyjnych,

- na zachowaniu i konserwacji historycznych elementów małej architektury (np. ogrodzeń, bram, itp.),

d) dla zabudowy gospodarczej:

- na utrzymaniu w należyтым stanie technicznym, z dopuszczeniem zmiany funkcji i podniesieniem standardów wyposażenia,

- na dopuszczeniu likwidacji zużytych technicznie lub grożących katastrofą budowlaną obiektów, z zaleceniem lokalizacji nowej zabudowy, dostosowanej gabarytem i lokalizacją do zabudowy likwidowanej,

e) dla elementów małej architektury:

- na ochronie przed dewastacją i bieżących pracach konserwacyjnych, z maksymalnym zachowaniem pierwotnego wyrazu architektonicznego,

f) dla cmentarzy przykościelnych i cmentarzy położonych poza obszarami zabudowy wsi:

- na zakazie lokalizacji obiektów i urządzeń kolidujących z pierwotną funkcją,

- na ochronie zachowanych elementów, uporządkowaniu i podkreśleniu symboliki miejsca, poprzez utrzymanie bądź uczytelnienie zachowanego układu alejek, kwater, ochronę nagrobków, krzyży, zachowanego drzewostanu, likwidację samosiejek, wyłącznie na podstawie specjalistycznego opracowania.

- g) na obszarach koncentracji stanowisk archeologicznych nie posiadających własnej formy krajobrazowej występuje konieczność wykonania archeologicznych badań

wykopaliskowych poprzedzających procesy inwestycyjne. Wiąże się to z obowiązkiem wyprzedzającego zawiadomienia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o przystąpieniu do przygotowań inwestycji.

Bezpośrednio ze Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Sicienko powiązane są i wynikają z niego miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego dla Gminy Sicienko.

Obecnie na terenie Gminy Sicienko obowiązują następujące m.p.z.p.:

- Uchwała Nr XXXI/196/1997 Rady Gminy Sicienko z dnia 22 stycznia 1997 r. w sprawie zmian w miejscowym planie ogólnym zagospodarowania przestrzennego gminy Sicienko (Dz. Urz. Woj. Bydg. z 19 marca 1997 r. Nr 7, poz. 36),

- Uchwała Nr XXXI/197/1997 Rady Gminy Sicienko z dnia 22 stycznia 1997 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego działki nr 278/1 we wsi Kruszyn (Dz. Urz. Woj. Bydg. z 19 marca 1997 r. Nr 7, poz. 37),

- Uchwała Nr XXXI/198/1997 Rady Gminy Sicienko z dnia 22 stycznia 1997 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego działki nr 280/5 we wsi Kruszyn (Dz. Urz. Woj. Bydg. z 19 marca 1997 r. Nr 7, poz. 38),

- Uchwała Nr XXXVII/262/97 Rady Gminy Sicienko z dnia 10 września 1997 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu budownictwa mieszkalnego w Osówcu dz. nr 252 (Dz. Urz. Woj. Bydg. z 25 września 1997 r. Nr 35, poz. 192),

- Uchwała Nr XXXVII/263/97 Rady Gminy Sicienko z dnia 10 września 1997 r. w sprawie zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Sicienko w zakresie przeznaczenia na cele inwestycyjne działki nr 466 w Osówcu (Dz. Urz. Woj. Bydg. z 2 października 1997 r. Nr 37, poz. 199),

- Uchwała Nr XLII/289/98 Rady Gminy Sicienko z dnia 4 lutego 1998 r. w sprawie zmian linii rozgraniczających i nieprzekraczalnych linii zabudowy terenów przeznaczonych na cele usług i rozbudowę drogi położonej na działce nr 466 w Osówcu (Dz. Urz. Woj. Bydg. z 19 lutego 1998 r. Nr 9, poz. 42),

- Uchwała Nr XLIII/295/98 Rady Gminy Sicienko z dnia 25 lutego 1998 r. w sprawie zmian miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Sicienko w sołectwie Kruszyn (Dz. Urz. Woj. Bydg. z 23 marca 1998 r. Nr 16, poz. 67),

- Uchwała Nr V/40/ 99 Rady Gminy Sicienko z dnia 6 marca 1999 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów działek nr 467 i 468 w Osówcu (Dz. Urz. Woj. Kuj.-Pom. z 13 kwietnia 1999 r. Nr 24, poz. 151),

- Uchwała Nr V/41/99 Rady Gminy Sicienko z dnia 6 marca 1999 r. w sprawie zmian miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Sicienko (Dz. Urz. Woj. Kuj.-Pom. z 13 kwietnia 1999 r. Nr 24, poz. 152),

- Uchwała Nr V/42/99 Rady Gminy Sicienko z dnia 6 marca 1999 r. w sprawie zmiany w miejscowym planie szczegółowym zagospodarowania przestrzennego terenów budowlanych budownictwa jednorodzinnego i rzemieślniczego w Pawłówk, gmina Sicienko (Dz. Urz. Woj. Kuj.-Pom. z 13 kwietnia 1999 r. Nr 24, poz. 153),

- Uchwała Nr V/43/99 Rady Gminy Sicienko z dnia 6 marca 1999 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu mieszkalnictwa na działkach nr 105/1 i 105/2 we wsi Osówiec (Dz. Urz. Woj. Kuj.-Pom. z 13 kwietnia 1999 r. Nr 24, poz. 154),

- Uchwała Nr IX/80/99 Rady Gminy Sicienko z dnia 8 września 1999 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu budownictwa mieszkaniowego socjalnego na działce nr 131/7 we wsi Dąbrówka Nowa (Dz. Urz. Woj. Kuj.-Pom. z 21 października 1999 r. Nr 65, poz. 735),

- Uchwała Nr IX/81/99 Rady Gminy Sicienko z dnia 8 września 1999 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu budownictwa mieszkaniowego i rzemieślniczego na działce nr 271/2 we wsi Kruszyn (Dz. Urz. Woj. Kuj.-Pom. z 21 października 1999 r. Nr 65, poz. 736),

- Uchwała Nr IX/82/99 Rady Gminy Sicienko z dnia 8 września 1999 r. w sprawie zmian miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Sicienko (Dz. Urz. Woj. Kuj.-Pom. z 21 października 1999 r. Nr 65, poz. 737),

- Uchwała Nr XX/165/2000 Rady Gminy Sicienko z dnia 15 listopada 2000 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu budownictwa mieszkaniowego i rekreacji w sąsiedztwie Jeziora Słupowskiego – tereny „A”, „B”, i „C” (Dz. Urz. Woj. Kuj.-Pom. z 16 marca 2001 r. Nr 7, poz. 51),

- Uchwała Nr XX/166/2000 Rady Gminy Sicienko z dnia 15 listopada 2000 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu budownictwa mieszkaniowego i rekreacji w sąsiedztwie Jeziora Słupowskiego – teren „D” (Dz. Urz. Woj. Kuj.-Pom. z 16 marca 2001 r. Nr 7, poz. 52),

- Uchwała Nr XX/167/2000 Rady Gminy Sicienko z dnia 15 listopada 2000 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu budownictwa mieszkaniowego i rekreacji w sąsiedztwie Jeziora Słupowskiego – teren „E” (Dz. Urz. Woj. Kuj.-Pom. z 16 marca 2001 r. Nr 7, poz. 53),

- Uchwała Nr XX/169/2000 Rady Gminy Sicienko z dnia 15 listopada 2000 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu budownictwa usługowego i produkcyjnego na działce nr 91 w Kruszynie (Dz. Urz. Woj. Kuj.-Pom. z 16 marca 2001 r. Nr 7, poz. 54),

- Uchwała Nr XX/170/2000 Rady Gminy Sicienko z dnia 15 listopada 2000 r. w sprawie zmian miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Sicienko (Dz. Urz. Woj. Kuj.-Pom. z 16 marca 2001 r. Nr 7, poz. 55),

- Uchwała Nr XXI/174/2000 Rady Gminy Sicienko z dnia 13 grudnia 2000 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu budownictwa mieszkaniowego z dopuszczeniem usług na działce nr 203 w Kruszynie (Dz. Urz. Woj. Kuj.-Pom. z 13 kwietnia 2001 r. Nr 15, poz. 213),

- Uchwała Nr XXI/175/2000 Rady Gminy Sicienko z dnia 13 grudnia 2000 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu budownictwa mieszkaniowego z dopuszczeniem usług na działce nr 238 w Dąbrówce Nowej (Dz. Urz. Woj. Kuj.-Pom. z 13 kwietnia 2001 r. Nr 15, poz. 214),

- Uchwała Nr VII/33/03 Rady Gminy Sicienko z dnia 28 kwietnia 2003 r. w sprawie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego terenów w sołectwach Dąbrówka Nowa, Kruszyn, Kruszyniec, Mochle, Osówiec, Pawłówek, Sicienko, Strzelewo, Szczutki, Wierzchucinek, Wojnowo i Zielonczyn w Gminie Sicienko (Dz. Urz. Woj. Kuj.-Pom. z 30 czerwca 2003 r. Nr 64, poz. 1045),

- Uchwała Nr XXVI/177/05 Rady Gminy Sicienko z dnia 23 marca 2005 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu obejmującego obszar wzdłuż drogi Bydgoszcz – Nakło, pomiędzy gruntami wsi Pawłówek a drogą Osówiec – Kruszyn, w obrębie Kruszyn, Gmina Sicienko (Dz. Urz. Woj. Kuj.-Pom. z 29 kwietnia 2005 r. Nr 52, poz. 1018),

- Uchwała Nr XXXI/204/05 Rady Gminy Sicienko z dnia 10 sierpnia 2005 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu działek nr 101/1, 101/2 i 101/3 położonych w miejscowości Osówiec w Gminie Sicienko (Dz. Urz. Woj. Kuj.-Pom. z 30 września 2005 r. Nr 110, poz. 1909),

- Uchwała Nr VI/26/07 Rady Gminy Sicienko z dnia 21 marca 2007 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu infiltracyjnego ujęcia wody w Osówcu, Gmina Sicienko (dla potrzeb ujęcia wody na rzece Brdzie na Czyżkówku w Bydgoszczy) – ze zmianą „2006” (Dz. Urz. Woj. Kuj.-Pom. z 17 maja 2007 r. Nr 59, poz. 950),

- Uchwała Nr XIII/67/07 Rady Gminy Sicienko z dnia 26 września 2007 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu części wsi Sicienko (Dz. Urz. Woj. Kuj.-Pom. z 17 stycznia 2008 r. Nr 6, poz. 58),

- Uchwała Nr XIX/106/08 Rady Gminy Sicienko z dnia 27 lutego 2008 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów północnej części miejscowości Pawłówek (Dz. Urz. Woj. Kuj.-Pom. z 27 maja 2008 r. Nr 77, poz. 1268),

- Uchwała Nr XI/78/11 Rady Gminy Sicienko z dnia 23 listopada 2011 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu północnej części miejscowości Pawłówek, który został objęty uchwałą Nr XIX/106/08 Rady Gminy Sicienko z dnia 27 lutego 2008r. i ogłoszony w Dzienniku Urzędowym Województwa Kujawsko – Pomorskiego z dnia 27 maja 2008r. Nr 77, poz. 1268 (Dz. Urz. Woj. Kuj.-Pom. z 20 grudnia 2011 r. Nr 300, poz. 3283).

Na podstawie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego chronione jest dziedzictwo kulturowe Gminy Sicienko. Plany ustanawiają na objętych nimi terenach przepisy prawa miejscowego dotyczące przeznaczenia i sposobu zagospodarowania poszczególnych obszarów oraz określają konieczne dla osiągnięcia zamierzonych celów nakazy, zakazy i warunki. Przepisy prawne wyrażone w planach nie mogą być stosowane wybiórczo oraz w oderwaniu od rysunków stanowiących ich integralną składową. Przy realizacji miejscowych planów, prócz ustaleń w nich zawartych, mają zastosowanie przepisy szczególne oraz akty wykonawcze wydane na ich podstawie.

W konkretnych miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego określono zasady ochrony i kształtowania ładu przestrzennego dla zharmonizowania powstających obiektów budowlanych z otaczającym krajobrazem, istniejącą architekturą, układami ruralistycznymi. Nowe lokalizacje wymagają uwzględnienia położenia w sąsiedztwie

innych obiektów na działkach sąsiednich z jednej strony dla uniknięcia rążących kontrastów, z drugiej zaś by zapobiec zbytniej monotonii architektury. Stąd określenie wymogów dotyczących frontów, gabarytów, proporcji płaszczyzn, kolorystyki i znaczących detali architektonicznych.

Miejscowe plany biorą pod uwagę określone w studium podziały na strefy i warunki nimi określone. W przypadku strefy „A” - strefy pełnej ochrony konserwatorskiej, wszystkie prace wymagają uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. W strefie „B” – strefie ochrony konserwatorskiej, uzgadniane z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków winny być przebudowy obiektów zabytkowych, lokalizacje nowych obiektów, korekty układu przestrzennego. Natomiast Strefa „W” - strefa ochrony archeologicznej, nakłada obowiązek uzgadniania i wykonywania pod nadzorem Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wszelkich prac ziemnych projektowanych w jej obszarze. Działalność inwestycyjna musi być poprzedzona badaniami archeologicznymi prowadzonymi na koszt inwestora.

Dziedzictwo kulturowe i zabytki oraz dobra kultury współczesnej znajdują w planach ochronę poprzez nakaz wstrzymania prac, robót ziemnych w przypadku natrafienia podczas nich na obiekt zabytkowy, obiekt archeologiczny. Prace winny być wstrzymane do czasu wykonania i udokumentowania badań archeologicznych.

W przypadku, gdy miejscowym planem objęty jest teren, na którym znajdują się zabytki nieruchome, wprowadzony jest nakaz szczególnej dbałości o wysokie walory architektoniczne projektowanych budynków na działkach w bliskim sąsiedztwie zabytku, np. kościoła czy zabytkowego zespołu pałacowo-parkowego lub innego obiektu zabytkowego.

Dla kształtowania przestrzeni publicznej przewiduje się szczególną dbałość o wysoką jakość estetyczną elementów jej wyposażenia np. obiektów małej architektury, oświetlenia, nawierzchni itp.

Dla poszczególnych Sołectw Gminy Sicienko przyjęte zostały Plany Rozwoju Miejscowości, które zawierają charakterystykę miejscowości wchodzących w skład danego Sołectwa, ich historię, zasoby kulturowe i ludzkie, plany mieszkańców dotyczące ich rozwoju.

W gminie Sicienko obowiązują następujące Plany Rozwoju Miejscowości:

- Plan Rozwoju Miejscowości Sicienko zatwierdzony Uchwałą Nr XXIV/167/05 Rady Gminy Sicienko z dnia 19 stycznia 2005 r.,

- Plan Rozwoju Miejscowości Strzelewo zatwierdzony Uchwałą Nr X/56/07 Rady Gminy Sicienko z dnia 25 lipca 2007 r.,

- Plan Rozwoju Miejscowości Osówiec zatwierdzony Uchwałą Nr XXII/130/08 Rady Gminy Sicienko z dnia 28 maja 2008 r., zmieniony Uchwałą Nr XX/186/09 Rady Gminy Sicienko z dnia 25 lutego 2009 r. i nr XLI/282/10 Rady Gminy Sicienko z dnia 27 stycznia 2010 r.,

- Plan Rozwoju Miejscowości Dąbrówka Nowa zatwierdzony Uchwałą Nr XLI/277/10 Rady Gminy Sicienko z dnia 27 stycznia 2010 r.,

- Plan Rozwoju Miejscowości Gliszcz zatwierdzony Uchwałą Nr XLI/278/10 Rady Gminy Sicienko z dnia 27 stycznia 2010 r.,
- Plan Rozwoju Miejscowości Łukowiec zatwierdzony Uchwałą Nr XLI/279/10 Rady Gminy Sicienko z dnia 27 stycznia 2010 r.,
- Plan Rozwoju Miejscowości Mochle zatwierdzony Uchwałą Nr XLI/280/10 Rady Gminy Sicienko z 27 stycznia 2010 r.,
- Plan Rozwoju Miejscowości Nowaczkowo zatwierdzony Uchwałą Nr XLI/281/10 Rady Gminy Sicienko z dnia 27 stycznia 2010 r.,
- Plan Rozwoju Miejscowości Samsieczno, Teresin i Marynin zatwierdzony Uchwałą Nr XLI/283/10 Rady Gminy Sicienko z 27 stycznia 2010 r., zmieniony Uchwałą Nr XIX/155/12 Rady Gminy Sicienko z dnia 30 października 2012 r. oraz Uchwałą Nr XXIII/184/13 Rady Gminy Sicienko z dnia 21 stycznia 2013 r.,
- Plan Rozwoju Miejscowości Szczutki zatwierdzony Uchwałą Nr XLI/284/10 Rady Gminy Sicienko z dnia 27 stycznia 2010 r.,
- Plan Rozwoju Miejscowości Trzęmiętowo zatwierdzony Uchwałą Nr XLI/285/10 Rady Gminy Sicienko z dnia 27 stycznia 2010 r.,
- Plan Rozwoju Miejscowości Wierzchucinek zatwierdzony Uchwałą Nr XLI/286/10 Rady Gminy Sicienko z dnia 27 stycznia 2010 r.,
- Plan Rozwoju Miejscowości Wojnowo zatwierdzony Uchwałą Nr XLI/287/10 Rady Gminy Sicienko z dnia 27 stycznia 2010 r.,
- Plan Rozwoju Miejscowości Zielonczyn zatwierdzony Uchwałą Nr XLI/288/10 Rady Gminy Sicienko z dnia 27 stycznia 2010 r.,
- Plan Rozwoju Miejscowości Kruszyn i Kruszyniec zatwierdzony Uchwałą Nr XL/389/10 Rady Gminy Sicienko z dnia 5 listopada 2010 r.

Do zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego w określonej mierze odnosi się także Program Ochrony Środowiska na lata 2012 - 2015 z perspektywą na lata 2016 - 2019 dla Gminy Sicienko. Został on zaktualizowany na mocy uchwały Nr XX/166/12 Rady Gminy Sicienko z 23 listopada 2012 roku. Program opisuje aktualny stan ochrony środowiska w Gminie Sicienko, cele i priorytety ekologiczne, rodzaj i harmonogram działań proekologicznych oraz środki, w tym mechanizmy i środki finansowe niezbędne dla osiągnięcia zaplanowanych celów.

Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z tym dokumentem zachodzą na niwie obiektów przyrodniczych, które jednocześnie są wpisane do rejestru zabytków, czy też ujęte są w wojewódzkiej ewidencji zabytków. Należy do nich w pierwszym rzędzie Zespół Kanalu Bydgoskiego, a także założenia parkowe, pomniki przyrody w szczególności w Mochlu, Piotrkówku, Sicienku, Słupowie, Strzelewie, Trzcińcu, Trzęmiętowie, czy Wierzchucinku. Pośród kierunków działań Program Ochrony Środowiska zakłada sukcesywną rewaloryzację zabytkowych parków dworskich. W harmonogramie realizacji zadania te zostały rozpisane przez cały okres obowiązywania Programu. Źródłem finansowania ma być budżet Gminy, środki z funduszy unijnych, z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej.

Program określa i opisuje m.in. kierunki ochrony i racjonalnego wykorzystania zasobów, w tym ochronę przyrody i krajobrazu. Wśród kierunków działań systemowych dla ochrony środowiska Program wylicza i rozwija zadania ze sfery edukacji ekologicznej i udział społeczeństwa w ochronie środowiska, ochronę środowiska w planowaniu przestrzennym, a pośród nich przestrzeganie zasad ładu przestrzennego i ochrony krajobrazu.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Sienko na lata 2014-2017 podejmuje tematykę ochrony i opieki nad zabytkami oraz ochronę dziedzictwa kulturowego przewidzianą w innych dokumentach gminnych. Będąc z nimi spójny rozwija i uzupełnia kierunki działań w nich przewidziane.

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1. Zarys historii obszaru gminy

Historia miejscowości i zaludniania terenu Gminy Sienko kształtowała się głównie w okresie średniowiecza. Są jednak na terenie Gminy miejsca, które skrywają w sobie historię jeszcze odleglejszą. W **Pawłótku** odkryto ślady bytności łowców reniferów sprzed blisko 10 tysięcy lat. Na terenie **Samsieczna** zachowały się ślady osadnictwa kultury pucharów lejkowatych, jednej z kultur neolitu – młodszej epoki kamienia, którą w Polsce można datować od ok. 4500 do 3200 lat p.n.e.

W **Murucinie** na terenie jednego z prywatnych przydomowych ogrodów odnaleziono skrzyniowy grób ciałopalny z popielnicą. Opatrzona była ona znakiem tarczy. Grób pochodzi z około 550 – 400 lat p.n.e.

Są tu również pozostałości kultury pomorskiej, która wykształciła się ok. 400 r. p.n.e. i trwała do początku naszej ery oraz kultury przeworskiej rozwijającej się w epoce żelaza od przełomu III i II wieku p.n.e. do połowy V wieku n.e. Również w **Szczutkach**, a także w **Zawadzie** odnaleźć można ślady

działalności ludzkiej z młodszej epoki kamienia – neolitu. W **Osówcu** oraz w **Ugodzie** odnaleziono ślady osadnictwa kultury pomorskiej z okresu lateńskiego. W **Słupowie** odnaleziono ślady osadnictwa kultury przeworskiej. W **Trzemiętowie** zachowały się pozostałości zarówno kultury pomorskiej, jak też przeworskiej. W **Trzemiętówku** można odnaleźć pozostałości osady z okresu wpływów rzymskich (początek naszej ery – 357 r.)

Terytorium obecnej Gminy Sicienko od wczesnego średniowiecza związane było z Kujawami, z wyodrębnioną w schyłku XII wieku dzielnicą kujawską. Ukształtowany w okresie rozbitcia dzielnicowego Polski wewnętrzny administracyjny podział Kujaw w zasadniczym zrębie uległ stabilizacji do czasów współczesnych. Okres średniowiecza, to również czas początków powiatów kujawskich, których bezpośrednimi poprzednikami były kasztelanie. Obszar Gminy Sicienko od początków lat trzydziestych XIII wieku leżał na terytorium kasztelanii bydgoskiej zorganizowanej najprawdopodobniej przez księcia Kazimierza Konradowica. Po uformowaniu się w pierwszej połowie XIV wieku województwa inowrocławskiego terytorium Gminy Sicienko znalazło się w granicach tegoż województwa, w powiecie bydgoskim. Taki układ administracyjny obowiązywał do końca okresu przedrozbiorowego.

Pierwsze, znane nam dokumenty pisane dotyczące tych terenów pochodzą z okresu średniowiecza. Historyczne metryki miejscowości udokumentowane źródłowo niejednokrotnie sięgają XIII i XIV wieku.

Najprawdopodobniej w pierwszym tysiącleciu naszej ery założona została osada **Szczutki** (natomiast dokumenty pisane pochodzą z 1288 r.). Ślady osadnictwa wczesnośredniowiecznego (okres od V do X wieku) zachowały się w **Kamieńcu**, **Nowaczkowie**, **Sicienku** (dokumenty zaś z 1487 r.), **Wierzchucicach**, **Wierzchucinku** (1288 r.). Odnaleziono je również na terenie **Wojnowa**. Z całą pewnością powstanie Wojnowa można zaś łączyć z wiekiem XIII (1288 r.). W dobie młodego państwa piastowskiego dobrze rozwijała się osada w **Pawłówku**. Nad okolicą dominował wzniesiony na wzgórzu gród otoczony wysokim drewnianym wałem. Wokół niego skupiała się sieć otwartych osiedli.

Średniowieczny rodowód posiada **Dąbrówka Nowa** (1250 r.), **Gliszcz**, **Mochle** (1237 r.), **Osówiec** (1477 r.). O istnieniu w XIII wieku **Samsieczna** (1288 r.) świadczą mogą dokumenty datowane na koniec tego wieku. Z całą pewnością w XIII wieku, jako wieś rycerska, istniało **Trzemiętowo** (1254 r.), a dokumenty źródłowe pozwalają przyjąć, że w XIII wieku istniało również **Trzemiętówko**. Z końca XIII wieku pochodzi dokument dotyczący **Strzelewa** (1299 r.). Rodowód średniowieczny ma również **Sitno**. Podobnie **Słupowo** (1310 r.).

Większość tych majątności należała pierwotnie do rodów rycerskich Awdańców, Łabędziów, Nałęczów, Pałuków i innych. Ponadto niektóre miejscowości należały do biskupstwa gnieźnieńskiego i włocławskiego. W XIV wieku spora ich część znalazła się w rękach cystersów byszewskich, którzy jednak pod koniec tego stulecia i w początkach następnego wieku nie zarządzali już w większości tymi majątnościami. W okresie XV-XVIII wieku dobra te stosunkowo często zmieniały też swoich właścicieli.

Istnieją udokumentowane informacje o tym, iż pierwsze kościoły i parafie rzymsko-katolickie zakładano na obszarze Gminy Sicienko w okresie XIII, XIV i XV wieku. Tak było w przypadku **Dąbrówki Nowej**, która na początku XIV wieku, w roku 1311 sprzedana została cystersom z Byszewa przez Katarzynę, żonę Włodzimierza

z Łojewa herbu Łabędź, wnuczkę z rodu Awdańców, którzy pobudowali tu drewniany kościół pod wezwaniem św. Barbary. Jeszcze w XIV wieku majątność ta powróciła w ręce rycerskie, a w 1428 r. miejscowy kościół został wyniesiony do rangi parafialnego z pierwszym proboszczem księdzem Maciejem.

Wczesną metrykę parafialną posiada także świątynia w **Samsiecznie**, która powstała prawdopodobnie jeszcze w XIII wieku. Fundację i uposażenie pierwotnego kościoła pod wezwaniem św. Bartłomieja przypisuje się wielkopolskiemu rodowi Pałuków. Dokument z 1374 r. sugeruje, że Samsieczno miało swojego proboszcza.

Niestety, żaden ze wzniesionych w tym czasie kościołów nie przetrwał do współczesności.

W okresie przedrozbiorowym obie miejscowości, a wraz z nimi kilka innych głównych ośrodków wyznaczało charakter tych terenów. Przynajmniej od XVII wieku działały tu szkoły parafialne oraz przytulki dla chorych. Ośrodki parafialne wytwarzały zatem pozaadministracyjne funkcje. Należały do nich w okresie przedrozbiorowym szkolnictwo oraz opieka społeczna. Poświadczają to źródła w XVII wieku.

Trudny i bardzo kosztowny był dla znacznej części ziemi bydgoskiej, w tym również dzisiejszej Gminy Sicienko, okres potopu szwedzkiego 1655-1660. Dobra i majątki ziemskie odczuły masowe rabunki zarówno kosztowności kościelnych jak i świeckich oraz pustoszenie ziem, przez które przechodziły wojska szwedzkie. Straty materialne szły w parze ze stratami ludzkimi i kulturowymi.

Do kolejnego pustoszenia ziemi bydgoskiej doszło w połowie XVIII wieku za sprawą wojsk moskiewskich. Tereny Gminy Sicienko nie uniknęły palenia całych wsi i mordów ludności, grabieży kosztowności i dóbr bez wyjątku, czy to szlacheckich, czy też kościelnych.

Znamiennym wydarzeniem w dziejach Gminy Sicienko, a ściśle jej południowych ziem, było opracowanie i przedłożenie Komisji Skarbu Koronnego oraz Sejmowi Koronnemu w latach 1766-1768 projektu dróg wodnych. Wprawdzie nie przystąpiono do realizacji tego projektu za czasów I Rzeczypospolitej, jednak pruskie władze zaborcze już w 1773-1774 r. sfinalizowały budowę Kanalu Bydgoskiego.

Odnosząc się do okresu rozbiorów Polski zauważyć należy kolejną zmianę w przynależności terytorialnej terenów Gminy, która miała niebagatelny wpływ na kształtowanie się i historię tych obszarów. Na mocy pierwszego rozbioru Polski w 1772 r. obszary obecnej Gminy Sicienko, jak i powiatu bydgoskiego zostały przyłączone do Prus i weszły w skład okręgu nadnoteckiego (bydgoskiego) i nowo utworzonej prowincji noszącej nazwę Prusy Zachodnie, ze stolicą w Kwidzynie, a od 1793 r. w Gdańsku.

W okresie 1807-1815 obszar Gminy Sicienko wchodził w skład Księstwa Warszawskiego, departamentu bydgoskiego. Po 1815 r. terytorium to znalazło się w granicach rejencji bydgoskiej w obrębie Wielkiego Księstwa Poznańskiego, a od 1848 r. Prowincji Poznańskiej. Taki układ administracyjny trwał do 1920 r.

Wiek XIX był dla terenu Gminy czasem wzmożonego rozwoju. Powstało szereg zespołów dworskich i folwarków. Z ważniejszych wymienić można zespół dworski w Kasprowie (powstały w latach 1890-1927) i folwark Goncarzewy, pierwotnie należący do rodziny Goncarzewskich, a później do Potulickich. Kolejny to dwór w Strzelewie z folwarkami Janin i Kamieniec, należące do rodziny Bnińskich, a później do hrabiego

Morstina. Dwór w Wojnowie, pierwotnie we władaniu rodziny Wojnowskich, później zaś niemieckiej rodziny Rahm. Dwór w Dąbrówce Nowej, który w pierwszej połowie XIX wieku należał do niemieckiej rodziny Verch, a w 1879 r. przeszedł w ręce Bnińskich. W 1882 r. do hrabiów Bnińskich należał również dwór w Kruszynie z pałacem w stylu eklektycznym z 1882 r. i pięknym parkiem. Pod koniec XIX wieku majątek objął Niemiec Wekwart, który odsprzedał go następnie Komisji Kolonizacyjnej. Wśród dworów należy wymienić również dwór w Łukowcu należący do rodziny Grygrowiczów, zespół dworski w Mochlu, w Słupowie, należący do rodziny Falkenthal, czy zespół folwarczny Samsieczno należący do rodziny Potulickich.

W połowie XIX wieku w wyniku uruchomienia „drogi żelaznej” Bydgoszcz – Piła, w Strzelewie powstała stacja kolei. Ponadto w 1891 r. władze powiatu bydgoskiego podjęły decyzję w sprawie budowy kolei wąskotorowej. W maju 1895 r. ukończono pierwszy odcinek tej trasy łączący Bydgoszcz z Koronowem. Następne lata przyniosły dalszą jej rozbudowę. Stacje, które powstały na terenie obecnej Gminy Sicienka ulokowane były m.in. w miejscowościach: Łukowiec, Murucin, Słupowo, Trzemiętowo, Kasprowo, Sicienka, Wojnowo, Mochle.

Historyczne zmiany przyniósł Traktat Wersalski. W styczniu 1920 r. jego mocą terytorium Gminy Sicienka wraz z Bydgoszczą i powiatem bydgoskim znalazło się w granicach odrodzonej Polski. W okresie II Rzeczypospolitej obszar Gminy administracyjnie przynależał do województwa poznańskiego, powiatu bydgoskiego, a od 1938 r. terytorium to znalazło się w województwie pomorskim ze stolicą w Toruniu.

Początki XX wieku to dla Sicienka oraz pozostałych miejscowości z terenu obecnej Gminy okres intensywnego rozkwitu. Kolej żelazna ułatwiała kontakty gospodarcze, kulturalne i społeczne. Obok już istniejących szkół m.in. w Dąbrówce Nowej (w języku polskim), Gliszczu (w języku niemieckim), Wojnowie, Samsiecznie, powstały nowe szkoły w Sicienku, Mochlu, Kruszynie, Wierzchucinku, Trzemiętowie, Strzelewie. Rozwijały się także dwory i folwarki wcześniej już istniejące, zarówno pod względem ogrodniczo-rolnym, jak i społeczno-kulturalnym.

W okresie dwudziestolecia międzywojennego władzę w Sicienku sprawowali następujący urzędnicy: Komisarz Obwodowy Władysław Kazubski (1919-1929), wójt Józef Buda (1929-1931), podwójci Stanisław Malicki (1931-1932), wójt Alfred Kamieński (1932-1933), wójt Augustyn van Blericq (1933-1935), wójt Gminy Dąbrówka Nowa Józef Buda (1935-1939).

Pod koniec lat trzydziestych XX wieku na obszarze Gminy Sicienka dokonano kilku umocnień militarnych w postaci schronów. Były elementami przedsięwzięcia militarnego o szerszej skali tworzącego linię umocnień Przedmościa Bydgoskiego. W sierpniu 1939 r. na linii Zielonczyn, Kruszyn, Osówiec i Szczutki powstało 17 żelbetowych schronów.

Okres II wojny światowej był w dziejach całej Gminy, czasem bardzo tragicznym. W trakcie kampanii wrześniowej 1939 r. zginęło wielu jej mieszkańców. Ciała poległych chowano na miejscowych cmentarzach. Ponadto podczas okupacji niemieckiej kościoły katolickie w większości były pozamykane, podobnie było z polskimi szkołami. Spora część zabudowań dworskich, pałacowych, folwarcznych także uległa zniszczeniu w wyniku operacji militarnych.

W okresie II wojny światowej, aż do jej zakończenia, tereny Gminy Sicienko wchodziły w skład powiatu bydgoskiego, rejencji bydgoskiej, Okręgu Gdańsk-Prusy Zachodnie.

Po jej zakończeniu, w 1945 r. teren Gminy znajdował się w granicach powiatu bydgoskiego, województwa pomorskiego z siedzibą w Bydgoszczy. W 1950 r. województwo to przemianowano na bydgoskie.

W efekcie kolejnej reformy administracji terytorialnej w 1975 r., w ramach której zlikwidowano powiaty, od 1 czerwca owego roku terytorium Gminy Sicienko weszło w skład okrojonego województwa bydgoskiego.

Ostatnia zmiana miała miejsce 1 stycznia 1999 r., kiedy to w wyniku nowej reformy, teren Gminy Sicienko znalazł się w granicach reaktywowanego powiatu bydgoskiego w województwie kujawsko-pomorskim.

5.2.2. Krajobraz kulturowy

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa krajobraz kulturowy, jako przestrzeń historycznie ukształtowaną w wyniku działalności człowieka, zawierającą wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze. Jest to więc krajobraz przekształcany przez człowieka wraz z rozwojem cywilizacji. Stanowi ewolucyjne następstwo tego rozwoju widoczne w zmianach i zagospodarowaniu pierwotnego krajobrazu przyrodniczego. Krajobraz kulturowy jawi się jako współlistnienie, przenikanie i wzajemne oddziaływanie przestrzeni życia ludzkiego ze światem przyrody i komponentami środowiska naturalnego.

Podstawowymi czynnikami, które kształtują krajobraz Gminy Sicienko są rozległe formy przyrodnicze i wynikający z nich charakter zagospodarowania terenu. Gmina położona jest w obszarze działalności lodolodu sprzed około 14,5 tysięcy lat. Znajdują się tu kształtowane przez lodowiec tereny równiny morenowej i równiny sandrowej, czy rynny jezior. Charakterystyczny jest również krajobraz pradoliny biegnącej niegdyś równoległe do czoła lodowca.

Centralną i północno-zachodnią część Gminy Sicienko zajmuje wysoczyzna morenowa. Obejmuje zresztą największą część terenów Gminy. Wysoczyzna ta wchodzi w skład Pojezierza Krajeńskiego. Krajobraz tworzą liczne pagórki i dolinki urozmaicone oczkami i ciekami wodnymi, czy też rynnami o wydłużonym kształcie.

Z wysoczyzną morenową od południa sąsiaduje najbardziej rozległej na Nizinie Polskiej Pradolina Toruńsko-Eberswaldzka (Pradolina Notecka). Część, która obejmuje również Gminę Sicienko określana jest mianem Kotliny Toruńskiej (Kotliny Toruńsko-Bydgoskiej). Na terenie Gminy znajduje się jej najwyższe wyniesienie. Stanowi ono dział wodny pierwszego rzędu oddzielający system rzeczny Wisły i Odry. Dolina ma charakter wybitnie równinny.

Na skraju obu tych regionów kształtujących odmiennie teren wykształciła się niezwykle atrakcyjna strefa krawędziowa. Z jednej strony równinna pradolina, a tuż przy niej tereny morenowe o minimalnej wysokości 90 m n.p.m. Część wschodnią Gminy obejmuje południowo-zachodni fragment rozległego sandru Brdy porośniętego w

przeważającej mierze lasem. W północno zachodnim obszarach Gminy rozciąga się część rozległej Rynny Jezior Byszewskich, które wcinają się w wysoczyznę. Na przestrzeni około 30 km tworzy ją łańcuch jezior. Jeziora Wierzchucińskie Małe (nie w pełni), Wierzchucińskie Duże oraz Słupowskie znajdują się na terenie Gminy Sicienko. Wszystkie mają wąski, wydłużony kształt. Łączy je rzeka Krówka.

Takie zróżnicowanie dało podstawę do objęcia pewnych części przyrodniczych różnymi formami ochrony. Najwyższej formie ochrony podlega leśny rezerwat Kruszyn. Na terenie Gminy rozciąga się także Obszar Chroniony Krajobrazu Rynny Jezior Byszewskich, Obszar Chroniony Krajobrazu Zalewu Koronowskiego, Obszar Specjalnej Ochrony Doliny Środkowej Noteci i Kanału Bydgoskiego oraz Specjalny Obszar Ochrony Doliny Noteci sieci Natura 2000, a także użytki ekologiczne i pomniki przyrody.

Naturalny krajobraz przyrodniczy od wieków przeobrażany i zagospodarowywany był przez osiedlającą się ludność.

Zalążki wielu miejscowości kształtowały się w średniowieczu. Układy przestrzenne niegdysiejszych osad rycerskich ulegały przez wieki wielu przekształceniom. Typowe dla wsi obiekty mieszkalne, czy kultu znamienne dla niewielkich, pojedynczych skupisk ludzkich poddały się upływowi czasu. Folwarczne osady ze średniowieczną metryką powoli zanikały. Dziś wzmianki w historycznych dokumentach, bądź archeologiczne ślady mogą być świadectwem istniejących ongiś założeń przestrzennych, dawnej sieci osadniczej i minionych wydarzeń.

Na przeobrażenia w krajobrazie kulturowym wpływ miały w określonej mierze reformy agrarne z drugiej połowy XIX wieku, a także parcelacje z okresu działania Pruskiej Komisji Kolonizacyjnej (1886-1918) i z lat 30-tych XX wieku. Znaczące zmiany przyniósł okres po II wojnie światowej, odpływ ludności niemieckiej, jej kultury i napływ nowego osadnictwa. Pozostała charakterystyczna niemiecka zabudowa wielu gospodarstw. Przestrzeń jednak ulegała przeobrażeniu i kształtowana była dla potrzeb innej kultury.

Nie bez wpływu na dzisiejszy krajobraz pozostały także późniejsze, sięgające czasów współczesnych zmiany w strukturze zajęć mieszkańców, wynikające z rozwoju cywilizacyjnego, czy związane z napływem ludności i nowym osadnictwem.

Najwyraźniej wpływy przeobrażeń czasowych uwidaczniały się w charakterystyce ładu przestrzennego, układach ruralistycznych, formach architektonicznych, rodzaju zabudowy. Dziś w zlokalizowanych pośród otwartego, rozmaicie ukształtowanego krajobrazu wsiach odnaleźć można zabytkowe obiekty. W przestrzeni krajobrazowej utrwaliły się historyczne zespoły budowlane dziewiętnastowiecznych założeń dworsko-parkowych i układy przestrzenne z ówczesnego okresu. Charakterystyczne i zauważalne są również zabytkowe obiekty sakralne.

Krajobraz kulturowy jest częścią dziedzictwa kulturowego Gminy.

Wraz z rozwijającą się nieustannie zabudową, obiekty z XIX wieku i przybierające już znamiona historycznych budowli z początków XX wieku posadowione pośród pól, lasów i jezior, kształtują styl krajobrazowy Gminy Sicienko. Tworzy go dziś 39 miejscowości cechujących się dość dużym rozdrobnieniem, a jednocześnie koncentracją dużej części mieszkańców w największych wsiach wyróżniających się wysokim potencjałem rozwojowym. Każda z tych wsi wraz z zabytkową i współczesną architekturą nadaje kształt krajobrazowi kulturowemu Gminy jako całości.

Dąbrówka Nowa.

Wraz z Dąbrówczynem i Trzcińcem stanowi jedno Sołectwo. Leży na południowy wschód od Sicienka i na północ od drogi krajowej nr 10.

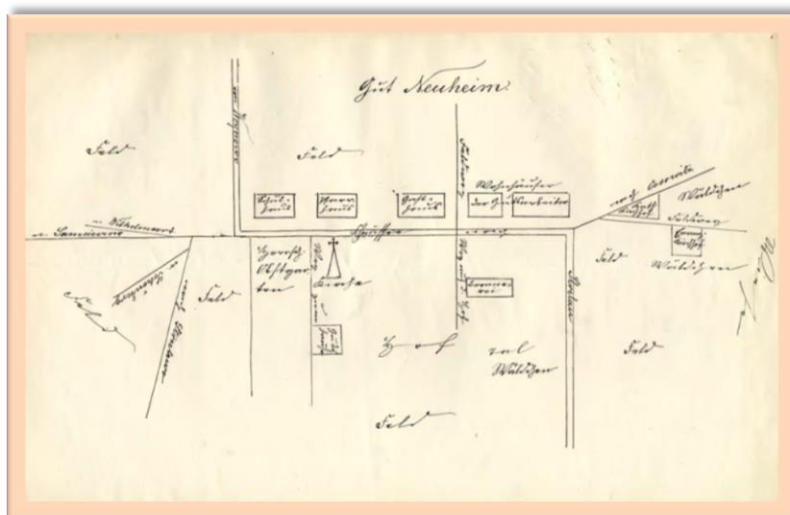
Jej dawne nazwy to Dąbrówka Kościelna, Dąbrówka, niem. Neuheim.

Powstała jako wieś rycerska prawdopodobnie w XII wieku. Najwcześniejsze dokumenty podają, że od 1250 r. Dąbrówka była osiedlem głównym i należała do rycerskiego rodu Awdańców. W 1311 r. Katarzyna, żona Włodzimierza z Łojewa z rodu królewskich Łabędziów, sprzedała wieś cysterskiemu klasztorowi w Byszewie. Dokumenty źródłowe opisujące to zdarzenie posługują się nazwą Dąbrówka Kościelna. Parafia powstała tu w 1428 r. Zakonnicy cysterskiego zakonu w Byszewie wybudowali tu drewniany kościół. 24 marca 1883 r. kościół spłonął. Na jego miejscu pobudowano świątynię, która wznosi się do dziś. Odizolowana od pozostałych dóbr cysterskich borem i innymi wsiami rycerskimi jeszcze w XIV wieku wróciła w ręce rycerskie. Właścicielami osiedla byli wówczas Jan i Kacper Dąbrowscy, którzy nazwali je Dąbrówką. W latach 1532 – 1583 właścicielem wsi był Maciej Żaliński – kasztelan gdański. Pod koniec XVI wieku miejsce to znajdowało się w rękach dziedzica Sebastiana Rudnickiego, a w XVIII wieku Wojciecha Bnińskiego herbu Łodzia, pełniącego funkcję kasztelana Kowala i starosty nakielskiego. W 1879 r. hrabia Seweryn Bniński (członek Zakonu Maltańskiego) odkupił Dąbrówkę od Niemca Vercha.

Dąbrówka Nowa (z niem. Neuheim) pod koniec XIX wieku zajmowała obszar 2561 mórg (tj. 1433,5453 ha), znajdowało się tu 7 domów ze 159 mieszkańcami, z których 54 wyznawało religię ewangelicką, a 105 katolicką. 67 z nich było analfabetami. W Księdze adresowej wszystkich miejscowości Wielkiego Księstwa Poznańskiego z 1902 r. określona jest jako dominium. Była samodzielna parafią katolicką, a także należała do parafii ewangelickiej w Małym Sicieniu (niem. Wilhelmsort) – dzisiejsze Sicienko. Tu także znajdowała się najbliższa stacja kolejowa. Dąbrówka należała do poczty w Strzelewie (niem. Strelau). Podlegała okręgowi komisarskiemu w Trzemiętowie (niem. Trzementowo).

Od 1 kwietnia 1935 r. Dąbrówka Nowa została siedzibą gminy. Po zajęciu we wrześniu 1939 r. tych terenów hitlerowcy rozwiązali Zarząd Gminy Dąbrówka Nowa powołując w Sicieniu tzw. Amstkommissar. W 1939 r. w obozie w Dachau został zamęczony Wójt Gminy Dąbrówka Nowa Józef Buda, zginął także Franciszek Młynarczyk – komisarz Posterunku Policji w Dąbrówce.

W centrum Dąbrówki Nowej stoi neogotycki kościół rzymsko-katolicki pod wezwaniem św. Jakuba Apostoła Mniejszego. Wznosi się w miejscu dawnej drewnianej świątyni. Przy kościele znajduje się murowana kapliczka z końca XIX wieku oraz plebania z początku XX wieku. W obejściu kościoła odnaleźć można również nagrobek hrabiego

Tadeusza Morstina właściciela Strzelewa (ur. 26.02.1860, zm. 24.12.1937 r.). W Dąbrówce Nowej mieści się także cmentarz parafialny założony pod koniec XIX wieku. W miejscowości Trzciniec zachowały się pozostałości parku dworskiego z XIX wieku. Rośnie tu dąb szypułkowy o obwodzie w pierśnicy 340 cm, który został uznany pomnikiem przyrody.

Gliszcz. Położony jest na wschód od Jeziora Słupowskiego i na zachód od drogi wiodącej z Bydgoszczy do Mroczy.

Jego dawna nazwa to z niem. Grenzdorf.

Historycznie jest to wieś szlachecka. Wzmianki na temat Gliszcza pojawiają się już w XIII wieku. Początkowo był on prawdopodobnie częścią lub przysiółkiem Samsieczna. Jako samodzielna osada został wyodrębniony w latach 1359-1374. W XIV wieku zakon cystersów w Byszewie nabył w Gliszczu prawo do pobierania dziesięciny.

Gliszcz, niemiecki Grenzdorf, pod koniec XIX wieku był wsią i gminą w powiecie wyrzyskim. Na terenie Gliszcza znajdowało się 28 domów z 309 mieszkańcami. 269 z nich było ewangelikami, a 45 katolikami. 42 mieszkańców było analfabetami. Najbliższa poczta znajdowała się w Mroczy, a stacja kolejowa w Nakle nad Notecią.

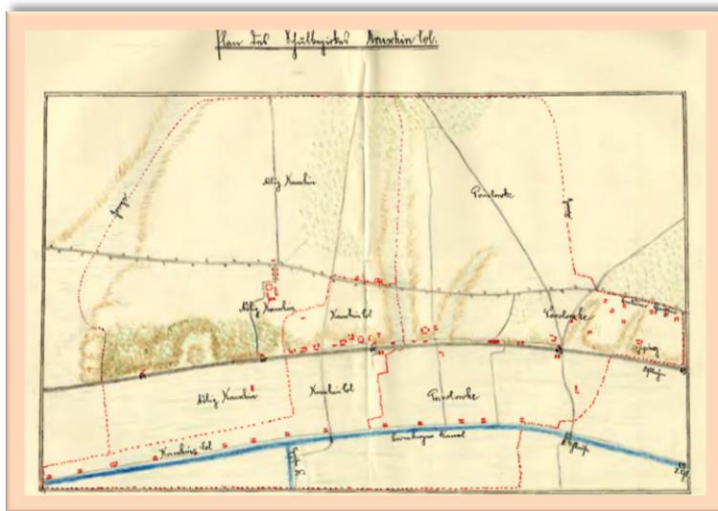
Przed 1939 r. właścicielem zespołu dworskiego w Gliszczu od chwili jego wybudowania była Niemka Hoppe. Należały do niej 72 ha ziemi. Czworak, położony na wprost palacu, zamieszkiwały 3 rodziny będące na deputacie u właścicielki. Zarządcą folwarku był Krantze.

Przy głównej drodze prowadzącej przez Gliszcz zachował się zespół dworski z ok. 1900 r., w którego skład wchodzi murowany dwór i dom tzw. chlebówka. Niegdyś do zespołu należała również remiza strażacka powstała w tym samym czasie. Układ budynków majątku zmienił się w tak znacznym stopniu, że nie sposób go odtworzyć. Zabytkiem architektonicznym jest także zagroda nr 6 (dom z 1920 r., obora z 1886 r.). W budynku z XIX wieku znajduje się świetlica wiejska. Dawniej mieściła się tu 4-klasowa szkoła, założona w 1835 r. W bardzo niewielkim stopniu zachowały się fragmenty fundamentów kościoła ewangelickiego. W głównej części wsi zachowały się pozostałości cmentarza ewangelickiego z drugiej połowy XIX wieku. Choć cmentarz jest zniszczony, jednak na uwagę zasługuje żeliwne obejście z początku XX wieku.

Kruszyn. Tworzy wraz z **Kruszyńcem** Sołectwo. Położony jest na zachód od Bydgoszczy, przy drodze krajowej nr 10.

Dawne nazwy – niem. Polnisch Kruschin.

Pierwsze dostępne dokumenty dotyczące Kruszyna, jakimi dysponuje Gmina pochodzą z XIX wieku. Wcześniej znajdował się tu dwór rycerski pamiętający czasy, gdy Kruszyn był domeną właścicieli Strzelewa - hrabiów Bnińskich. Pod koniec XIX wieku, Kruszyn przeszedł w ręce nowego właściciela o nazwisku Wekwart.

Miejscowość Kruszyn może poszczycić się przepięknym zespołem pałacowym. W jego skład wchodzi eklektyczny pałac z 1882 r. Do zespołu pałacowo-parkowego należy park z XIX wieku zajmujący powierzchnię 1,5 ha. W centrum Kruszyna stoi kościół p.w. św. Kazimierza Królewicza wzniesiony w latach 1908 – 1909 w stylu neogotyckim jako kościół ewangelicki. Na zachód od wsi rozpościera się Rezerwat Kruszyn. Wzdłuż drogi gminnej prowadzącej do Rezerwatu położony jest niewielki staw oraz 4 schrony z czasów II wojny światowej stanowiące elementy linii umocnień Przedmościa Bydgoskiego. Poza tym w Kruszynie w ewidencji zabytków ujęty jest dom przy ul. Bydgoskiej 18 z 1934 r. – własność prywatna. W Kruszyńcu położone są dwie zagrody z początku XX wieku. Zagroda nr 13, która składa się z murowanego domu z 1902 r., w późniejszych latach przebudowanego oraz zabudowań gospodarczych powstałych w latach 1912 – 1928. Zagrodę nr 15 stanowi murowany dom z 1906 r. wraz z budynkami gospodarczymi, wybudowanymi w latach 1900-1922.

Łukowiec. Jest to wieś najdalej wysunięta na północ Gminy Sienko. Leży na północ od Jeziora Słupowskiego i na południowy - zachód od Wierzchucina Królewskiego.

Jego dawne nazwy to: Bachwitz, Lukowitz, Lochowitz. Część wsi nazywana jest zwyczajowo Dąbrowicami – niem. Eichberg. Nie tak dawno w spisie nazw miejscowości oznaczony był jako Łukowiec.

Wieś stanowiła niegdyś własność Grygorowicza. Około 1900 r. dokonano podziału majątku. Pod koniec XIX wieku znajdowało się tu 5 domów, w których mieszkały 82 osoby (wszystkie były katolikami, 15 z nich analfabetami). Najbliższa poczta znajdowała się w Tuszkowie, stacja kolejowa i telefon w Nakle

nad Notecią. Była tu gorzelnia, w której latach 1917 – 1918 r. rozpoczął pracę młyn. Od 1945 r. do końca lat 80-tych XX wieku urzędowała w Łukowcu poczta. Łukowiec był ważnym węzłem wąskotorowych Bydgoskich Kolei Dojazdowych. Usytuowana była tu jej stacja i rozjeżdżały się tory kolejowe prowadzące do Wierzchucina i Wąwelnia. Ostatni kurs kolejki na trasie z Łukowca w kierunku Kasprowa, Sicienka, do Morzewca odbył się w 1991 r.

Zachowały się tu pozostałości dworku ziemiańskiego z XIX wieku. Do dziś w pobliżu o dawnych właścicielach Łukowca przypomina kamień nagrobny Grygorowicza. W centrum wsi, w budynku wzniesionym w XIX wieku, mieści się remiza OSP Łukowiec. Obiektem zabytkowym jest także budynek dawnej gorzelnii, późniejszego młyna. Do dziś zachował się także budynek niegdysiejszej kuźni, która funkcjonowała tu do lat 70-tych XX wieku.

Mochle. Łącznie z **Chmielewem, Mochełkiem oraz Nową Rudą i Piotrkówkiem** tworzą Sołectwo. Mochle wraz z terenem Sołectwa położone jest we wschodniej części Gminy Sienko, graniczy od zachodu z Wojnowem.

Dawne nazwy miejscowości: Mochle - niem. Mocheln, Chmielewo – niem. Hopfenthal, Nowa Ruda – niem. Neurode, Piotrkówko – Pietrówko, niem. Peterhof.

Pierwsza wzmianka o Mochlu pochodzi z 1237 r. Kolejna informacja dotyczy 1303 r. Wówczas to zakon cystersów z Byszewa zgłaszał roszczenia m.in. do Mochla. W owym czasie wieś pozostawała w posiadaniu pochodzących z rodu Adwańców Jana i Floriana Wilkowiców – synów wojewody brzeskiego Wilka. Pod koniec XVIII wieku w skład majątku Mochle wchodziły także wsie Chmielewo, Nowa Ruda oraz osada Mochełek. W 1895 r. wybudowano linię kolejki wąskotorowej. Można nią było dojechać przez Morzewiec do Bydgoszczy i Koronowa, a w drugim kierunku – przez Wojnowo i Sienko do Nakła nad Notecią, bądź z przesiadką w Kasprowie do Łukowca i Wąwelnia. Pod koniec XIX wieku domena Mochle rozciągała się na 3923 morgach (tj. 2195,9384 ha). W jej skład wchodziło: Mochle – domena, Chmielewo – wieś i folwarki, Pietrówko i Neurode. Znajdowało się tu 45 domów z 403 mieszkańcami. 158 z nich było ewangelikami, 245 katolikami. 94 osoby to analfabeci. W okresie międzywojennym ludność Mochla stanowili Polacy i Niemcy (ok. 40%), na terenie wsi funkcjonowała wówczas szkoła, dwie kuźnie, stolarnia, rzeźnia, młyn, śrutownik-kaszarnia, karczma, remiza strażacka, Pracę świadczył także piekarz, krawiec i lekarz (Antoni Alkiewicz – szlachcic).

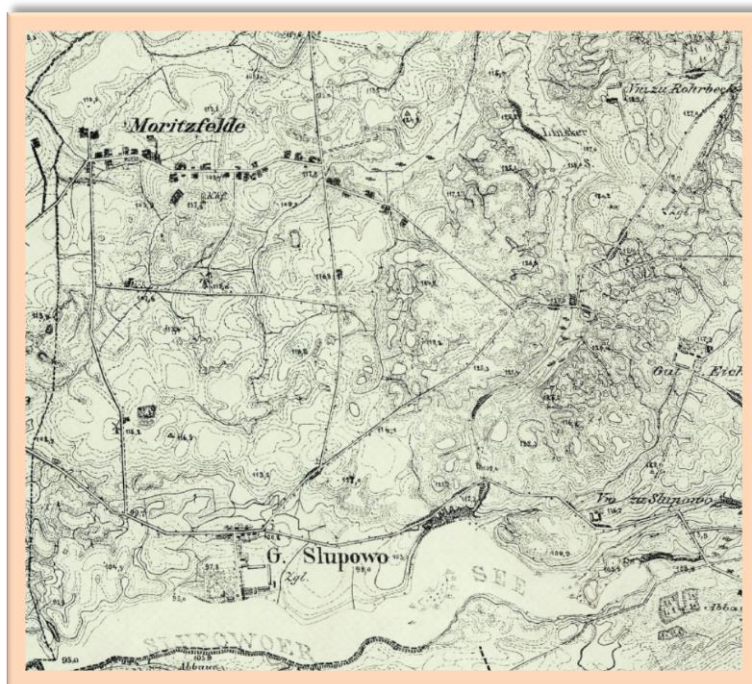
W Mochlu znajduje się zespół dworski w skład którego wchodzi datowany na 1864 r. budynek dworu. Otacza go park krajobrazowy z przełomu XIX i XX wieku. Nieopodal, po przeciwnej stronie drogi, stoi murowana kuźnia z 1905 r. Wymienić należy jeszcze młyn, dom nr 19 z początku XX wieku. Charakterystycznym obiektem jest również budynek dawnej szkoły powstały około 1900 r. W Mochlu znajdują się także pozostałości po dwóch cmentarzach ewangelickich. Jeden założony został w drugiej połowie XIX wieku, a drugi na przełomie XIX i XX wieku.

W Mochelku mieści się zespół budynków Stacji Badawczej Uniwersytetu Technologiczno-Przyrodniczego im. J. i J. Śniadeckich w Bydgoszczy. Stacja powstała w 1905 r. W jego skład wchodzi budynek administracyjno-mieszkalny, murowany, z lat 1905-1908, dom mieszkalny, murowany, z 1905 r., dom mieszkalny ze stajnią, murowano-szachulcowy, z lat 1905-1909, obora, murowano-szachulcowa, z 1905 r., chlewnia, obecnie obora, murowana, z 1905 r., przebudowana, magazyn, murowany, z 1905 r., przebudowany. We wsi Piotrkówko znajduje się park dworski z XIX wieku.

Murucin i Słupowo oraz **Prosperowo**. Razem tworzą Sołectwo Murucin. Słupowo leży nad północnym brzegiem Jeziora o tej samej nazwie. Murucin wysunięty jest jeszcze bardziej na północ i graniczy w Łukowcem.

Dawne nazwy: Słupowo - Słupowo, Murucin – niem Moritzfelde.

Słupowo było wsią szlachecką. W 1310 r. Wincenty ze Słupowa (z wielkopolskiego rodu Nałęczów, brat wojewody nakielskiego Niemierzy i bliski krewny Dobrogosta, wojewody poznańskiego) za 58 grzywien

toruńskich sprzedał Słupowo – swoją ojcowiznę klasztorowi byszewskiemu. Już w 1368 r. nie wspominają go dokumenty o stanie posiadania klasztoru. Stał się na powrót wsią rycerską. U schyłku XVIII wieku wieś Słupowo była w posiadaniu rodziny Łochockich (bądź Lachockich). Na terenie Słupowa znajdowała się prywatna kaplica (oratorium) w pałacu Wojciecha Łochockiego, kasztelana dobrzyńskiego. W ołtarzu kaplicy mieścił się obraz Matki Boskiej z napisem: „*B. V. Mariae ad Nives gratiosa et miraculis dara*”. W Murucinie stało pod koniec XIX wieku 39 domów z 266 mieszkańcami, z których 153 było ewangelikami, 108 katolikami, 5 wyznania żydowskiego. 37 z nich to analfabeci. Najbliższa poczta znajdowała się w Tuszkowie, a stacja kolejowa w Nakle nad Notecią. Słupowo (urzędowo Słupowo) pod koniec XIX wieku wraz z Prosperowem tworzyło okręg dworski, na terenie którego znajdowało się 12 domów, które zamieszkiwało 216 osób (90 katolików, 126 protestantów). Okręg zajmował 663 ha ziemi, z czego 493 ha

to grunty rolne, 25 ha – łąki. Funkcjonowała tu gorzelnia. Najbliższa poczta znajdowała się w Tuszkowie oraz w Nakle nad Notecią. Do chwili wkroczenia Rosjan do Słupowa właścicielem wsi była rodzina Falkenthal. W skład majątku wchodziła gorzelnia i mleczarnia. Przez krótki czas w majątku stacjonowało dowództwo niemieckie, następnie do lata 1945 r. wojsko rosyjskie. Po wojnie dobra te przejęło państwo w zasób Państwowego Gospodarstwa Rolnego.

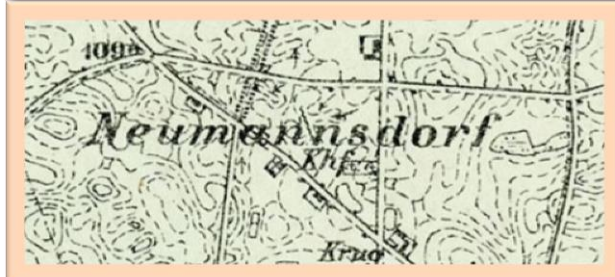
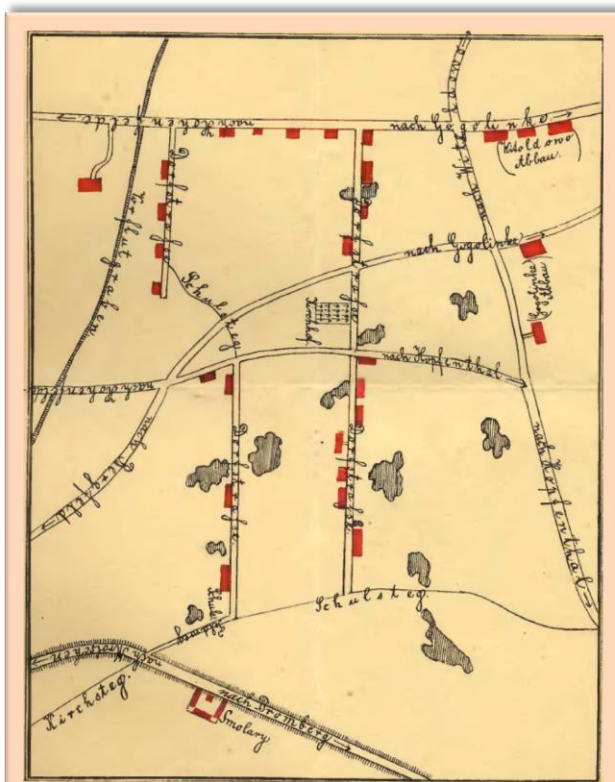
W miejscowości Słupowo zachował się zespół dworski. W jego skład wchodzi murowany dwór z drugiej połowy XIX wieku. Korpus główny powstał na zrębie starszego obiektu, o czym świadczą zachowane piwnice z XVIII wieku. Poza tym do dworu należała gorzelnia z końca XIX wieku oraz park krajobrazowy z drugiej połowy XIX wieku. Przez teren Sołectwa przepływa kilka cieków wodnych. Najciekawszym jest Struga Wierzchucińska. Pod torowiskiem przepływa przez przepust wzniesiony ok. 1895 roku. Przy szosie Bydgoszcz – Mroczka znajduje się płyta z tablicą upamiętniająca indywidualną mogiłę kawalerzysty Józefa Palacza z jednostki wojskowej w Byszewie. Żołnierz ten poległ na polach przy miejscowości Słupowo we wrześniu 1939 r.

Nowaczkowo. Położone jest we wschodniej części Gminy nieopodal drogi łączącej Bydgoszcz z Mroczką. Jego wschodnim skrajem biegnie granica gminy Sicienko z Gminą Koronowo.

Dawne nazwy wsi to Neymanowo, niem. Neumannsdorf.

Gmina Sicienko nie dysponuje dokumentami, na podstawie których można określić metrykę miejscowości. Na terenie wsi zachowały się ślady osadnictwa wczesnośredniowiecznego. Opis miejscowości w księdze Adresowej wszystkich miejscowości w Wielkim Księstwie Poznańskim z 1902 roku każe sądzić, że było to Neymanowo miejscowość i gmina w powiecie bydgoskim. Najbliższa poczta znajdowała się w Gogolinku, urząd stanu cywilnego i parafia ewangelicka w Małym Sitnie (dzisiejsze Sicienko), parafia katolicka w Byszewie, sąd okręgowy w Koronowie.

Jak wynika ze skorowidza z 1926 roku opracowanego na podstawie pierwszego spisu ludności z 30 września 1921 r. Nowaczkowo liczyło 18 domów, w których mieszkało ogółem 95 mieszkańców – 21 narodowości polskiej i 74 narodowości niemieckiej. Odpowiednio 74 mieszkańców było ewangelikami, natomiast 16 było wyznania rzymsko-katolickiego.

Zarys historyczno – statystyczny Diecezji Chełmińskiej z 1928 r. informuje, że ówczesna parafia katolicka w Byszewie liczyła 31 dusz z Nowaczkowa. Wymienia też tutejszą szkołę powszechną. Uczył w niej nauczyciel katolicki. Pośród uczniów było 44 katolików i 9 ewangelików. Dane te wydają się niespójne z danymi ze spisu ludności z 1921 r.

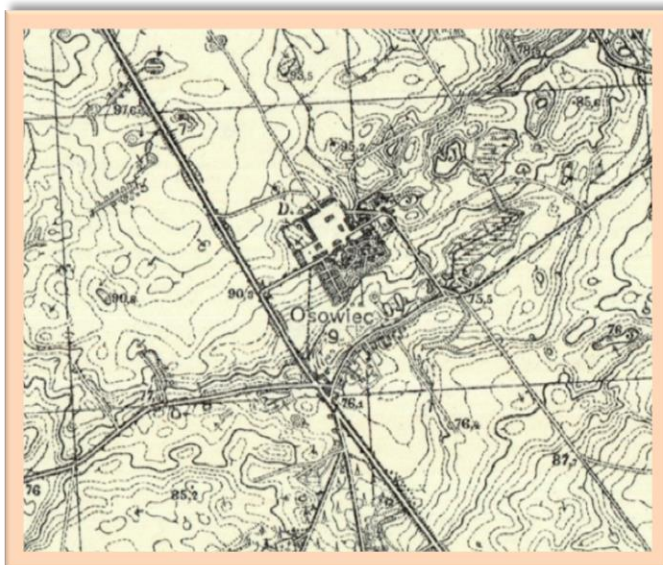
W Nowaczkowie znajdują się budynki ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków. W pierwszym rzędzie wspomnieć należy dawną szkołę. Wśród zabytkowych obiektów można wymienić inne budynki. Jest to dom nr 6, budynek gospodarczy przy domu nr 4 oraz budynek gospodarczy przy zabudowaniach nr 8.

Osówiec. Razem z niewielką śródleśną osadą Osowa Góra tworzy najrozleglejsze Sołectwo. Zajmuje południowo-wschodnią część Gminy i graniczy z miastem Bydgoszcz.

Dawne nazwy Osówca to: Osowiec, Ossowiec, Ossówice, Osowice, z niem. Ossowitz, Osswitz.

Genezy miejscowości można doszukiwać się w wieku XIII. Była to wieś rycerska. Nazwę wywodzić można od podstawowego zajęcia mieszkańców, bartnictwa. W 1580 r. mieszkał tu Maciej Żaliński – kasztelan gdański, a w 1793 r. Józef Korytowski – wcześniej biskup sufragana (ordynariusz diecezji, biskup pomocniczy) archidiecezji gnieźnieńskiej. W 1882 r. funkcjonował tu Urząd Stanu Cywilnego. U schyłku XIX wieku wieś i domena tworzyły okręg zamieszkały przez 188 osób - 88 katolików i 100 protestantów. Powierzchnia okręgu to 811,73 ha, z czego 605,19 ha to pola uprawne, 32,17 ha łąki, 46,22 ha pastwiska, 111,7 ha lasy, 13,18 ha nieużytki, 3,27 ha woda. Właścicielem okręgu był Ludwik Meyer. Skorowidz z 1926 r. opracowany na podstawie pierwszego spisu ludności z 30 września 1921 r. wymienia Osówiec wśród 20 obszarów dworskich powiatu bydgoskiego. Było tu wówczas 13 budynków mieszkalnych i 1 niemieszkalny. Osówiec liczył 170 mieszkańców (bez objętych spisem wojskowym) 133 Polaków i 37 osób narodowości niemieckiej, w tym 134 było wyznania rzymsko-katolickiego, a 36 ewangelickiego. Wydarzenie, które zapisało się w historii Gminy wiąże się z początkiem II wojny światowej. 8 października 1939 r. w lesie w Osówcu rozstrzelano mieszkańców wsi Mochle: Józefa Urbanowskiego, Józefa Stranca, Bolesława Bazana oraz Mariana Kielpińskiego.

W Osówcu znajduje się zespół dworski - parterowy, murowany dwór z 1850 r. z facjatką i drewnianym gankiem, rozbudowany w 1885 r. oraz park krajobrazowy z około połowy XIX wieku. W lesie w Osówcu kamienny szaniec i tablica z napisem: „*Miejsce uświęcone krwią bohaterów, którzy oddali życie w walce z najeźdźcą hitlerowskim*” upamiętnia zamordowanych mieszkańców Mochla. Przy drodze do Bydgoszczy stoi leśniczówka z 1905 r. Przez tereny Sołectwa przebiegała linia umocnień Przedmościa Bydgoskiego. Do dzisiaj można zobaczyć 7 schronów i pozostałości rowu okopowego. Na terenie

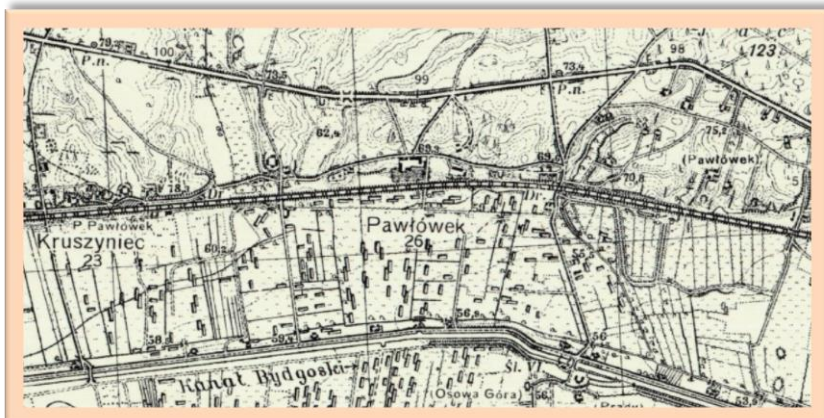
Sołectwa, przy drodze prowadzącej z Osowca do Kruszyna, na lekkim wzniesieniu, zachowały się pozostałości cmentarza ewangelickiego z początku XX wieku.

Pawłówek.

Położony na południowo-wschodnim krańcu Gminy graniczy bezpośrednio z miastem Bydgoszcz i Gminą Białe Błota.

Dawne nazwy – niem. Pawlowke.

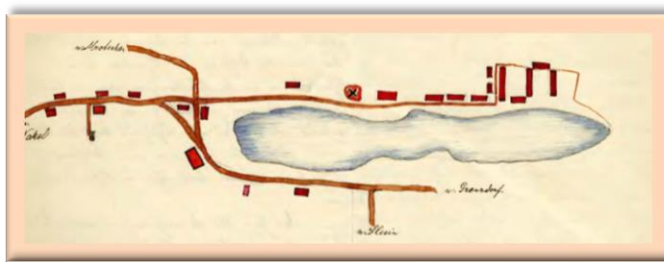
W okresie młodego piastowskiego państwa polskiego do XII wieku było dobrze rozwijającą się osadą. Pawłówek był zespołem osadniczym, w skład którego wchodził gród strażniczy otoczony drewniano-ziemnym wałem, sieć otwartych osiedli oraz cmentarzysko szkieletowe. Grodzisko leżało na dominującym nad okolicą wzniesieniu, skąd rozpościerały się rozległe widoki na pradolinę Noteci i Warty. Przydawało mu to dużego znaczenia strategicznego. Rycerskie grodzisko znajdowało się na obszarze dziś najsilniej zurbanizowanym pomiędzy obwodnicą miasta a bydgoskim osiedlem Osowa Góra. Pawłówek należał około 1793 r. do Bzowskich, Kruszewskich i Sadowskich. Miejscowość pod koniec XIX wieku tworzyła wraz z folwarkiem i młynem Prądy, okręg wiejski z 14 domami i 154 mieszkańcami, z których 37 to katolicy i 117 protestanci. Najbliższa poczta znajdowała się w Wilczaku, a stacja kolejowa w Strzelewie (dzisiejsza stacja PKP Zielonczyn). Przyroda i krajobraz Pawłówka to przede wszystkim Łąki Nadnoteckie i łączący dorzecze Wisły i Odry Kanał Bydgoski.

Samsieczno. Z Maryninem tworzy jedno Sołectwo. Leży w zachodniej części Gminy i graniczy z Gminą Mrocza.

Dawne nazwy Samsieczna to w 1288 r. Zansechno, w 1290 r. Sanzecno i Sanseczno, w 1325 r. Sanzechno, w 1386 r. Sanszechzno i Sandschzeszzena, w 1405 r. Szaszieczno, w 1578 r. Samsieczno, w 1618 r. Samsieczno.

Samsieczno istniało już w XIII wieku. Było wsią szlachecką i samodzielną parafią, jedną ze starszych na Krajnie. Założenie i uposażenie kościoła przypisuje się wielkopolskiemu rodowi Pałuków. 14 kwietnia 1325 r. król Władysław

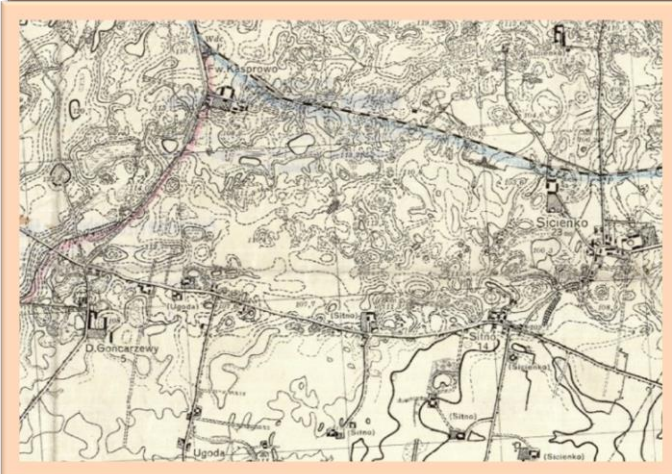
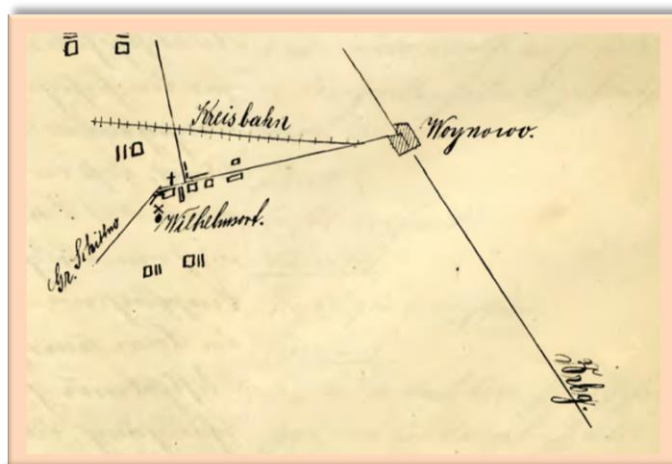
Łokietek wymienił Samsieczno między posiadłościami należącymi do klasztoru w Byszewie. Połowę Samsieczna i jezioro zapisał klasztorowi przedstawiciel wielkopolskiego rodu Dryjów – komes Wit z Łubowa. Z biegiem czasu wieś przestała być własnością klasztorną. Już w dokumencie z 1386 r. pojawia się imię dziedzica Samsieczna Wojciecha. W 1405 r. dokumenty źródłowe wspominają natomiast Sędziwoja z Samsieczna. W 1578 r. wieś miała trzech dziedziców: Benedykta Siernickiego, Adama Ostrowskiego i Adama Dembińskiego. W 1618 r. jedynym właścicielem wsi był Jan Krapiewski. W XVIII w. wieś przeszła w ręce Józefa Zbijewskiego i Michała Potulickiego, następnie przejął ją Hilary Potulicki. Ostatnią właścicielką Samsieczna była Aniela hrabina Potulicka. Majątek liczył wówczas 598 ha ziemi. Prowadzono tu hodowlę bydła holenderskiego. Do Samsieczna należał także folwark Marynin z jednym budynkiem mieszkalnym, 10 mieszkańcami i zabudowaniami gospodarczymi dziś już nieistniejącymi. W sumie na tym terenie mieszkało wówczas 120 osób, z których 71 było katolikami, a 49 protestantami.

Nie zachował się na terenie wsi dawny układ folwarczny, jeszcze w XVIII wieku rozebrany został także drewniany kościół. Na terenie Samsieczna stoi dawny dwór. Po przebudowie zatracił już swój charakter. Wchodził on w skład zespołu folwarcznego założonego w latach 1880-1905, którego budynki gospodarskie zachowały się do dziś. Znajduje się tu także neobarokowy, murowany, jednonawowy kościół, który powstał w latach 1929 – 1932 z fundacji Anieli hr. Potulickiej. Do parafii należy cmentarz z lat 20-tych XX wieku. Najstarszy nagrobek ozdobiony figurą anioła pochodzi z 1937 r. Na wysokiej skarpie w Samsiecznie znajduje się dawny cmentarz ewangelicki z przełomu XVII i XVIII w. Najstarszy istniejący nagrobek pochodzi z 1937 r.

Sicienko. Siedziba Gminy. Wspólnie z Kasprowem i Sitnem to jedno Sołectwo. Leży w centralnej części Gminy.

Dawne nazwy: Sicienko - Małe Sitno, Klein Sitno, niem. Wilhelmsort, Sitno – Wielkie Sitno, Gross Schittno.

W Sicienku odnaleziono ślady osadnictwa wczesnośredniowiecznego. Sitno istniało już prawdopodobnie w XIII wieku. Stanowiło północno-zachodnią rubież diecezji gnieźnieńskiej. W owym czasie było wyraźnie odizolowane od sąsiednich osad. Od Dąbrówki oddzielał je bór, od Strzelewa mokradła, a knieje od Trzemiętowa i Wierzchucinka. Pod koniec XIX wieku Sicienko posiadało samodzielną parafię ewangelicką, a miejscowi katolicy należeli do parafii w Dąbrówce. Znajdowało się tu 18 domów z 237 mieszkańcami

(77 katolików, 160 ewangelików). Teren obejmował 499 ha (463 ha zajmowały pola, 3 ha łąki). Miejscowość posiadała własną pocztę. W tym czasie w Sitnie w 14 domach mieszkało 125 osób (30 katolików, 95 ewangelików). Teren zajmował 252 ha (pola uprawne – 227 ha, łąki – 2 ha, lasy – 2 ha). W latach 1890 – 1927 powstał zespół folwarczny w Kasprowie. Przed wykupieniem go przez Anielę hrabinę Potulicką, należał do rodziny Goncarzewskich. Początkowo dzierżawiła go od Fundacji Helena Jakubowska, a po niej do 1947 r. Stanisław Alkiewicz. Zespół folwarczny składał się z kolonii mieszkaniowej, obiektu rezydencjonalnego, podwórza gospodarczego wraz z zabudowaniami gospodarskimi. Układ roślinności wskazuje, że przed 1939 r. w otoczeniu zespołu mógł istnieć park. W maju 1895 r. oddano do użytku pierwszy odcinek kolei wąskotorowej łączący Bydgoszcz z Koronowem, której odgałęzienie poprowadzone przez Morzewiec sięgało Kasprowa. W Kasprowie znajdował się jej dworzec wybudowany na początku XX wieku.

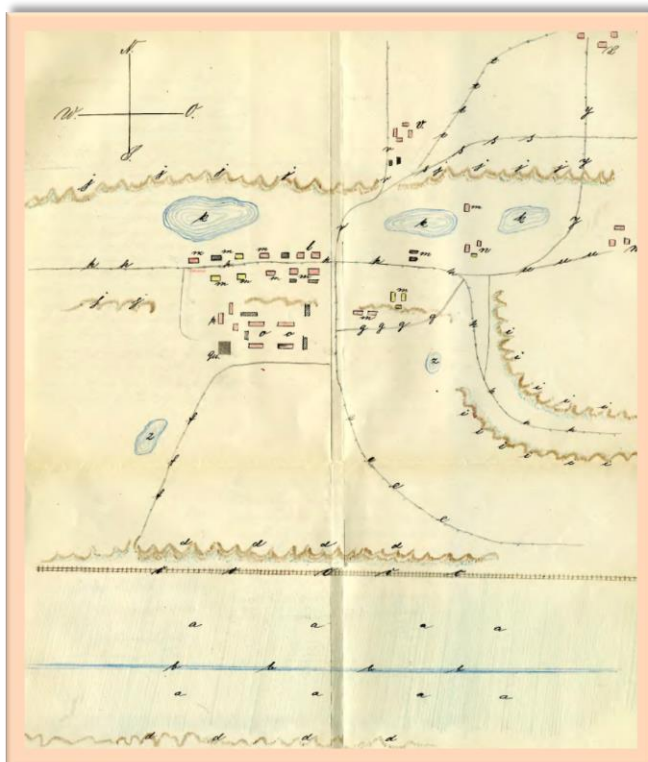
W centrum Sicienka stoi poewangelicki kościół pod wezwaniem św. Andrzeja Boboli wybudowany w 1887 r. w stylu neogotyckim. W kościele znajduje się dzwon z 1873 r. Na zdjęciach wykonanych ok. 1945 r. fotografiach można zauważyć ołtarz murowany z cegły z nadstawą blaszaną i obrazem Mastki Boskiej. Przy ulicy Bydgoskiej 6 znajduje się budynek z 1900 r., będący niegdyś pastorówką. Przy ul. Nakielskiej 1 usytuowany jest budynek dawnej szkoły wzniesiony w 1914 r. W Sicienku przy ul. Dąbrowieckiej zachowały się pozostałości cmentarza ewangelickiego z przełomu XIX i XX wieku. W Kasprowie zachowały się też pozostałości zespołu dworskiego z XIX wieku. Niestety nie udało się zachować pięknego dworca kolei wąskotorowej, który blisko sto lat był charakterystyczną dla tej miejscowości budowlą. Z dawnego zespołu folwarcznego w Goncarzewach w stanie niezmienionym zachowały się tylko dwa budynki - magazyn zbożowy i owczarnia. Nie zachowało się także stare ogrodzenie oraz bramy.

Przez

Strzelewo. Wraz z Janinem i Kamieńcem to jedno Sołectwo. Położone jest na wschód od Bydgoszczy przy drodze krajowej nr 10.

Dawne nazwy: wiek XIII Strzelno, niem. Strelau.

Wieś rycerska. W 1299 r. scholastyk łęczycki Józef nadał Strzelewo (zwane wówczas Strzelnem), które stanowiło jego patrymonium kościołowi gnieźnieńskiemu. W 1489 r. właścicielem majątku była rodzina Strzelewskich. W 1583 r. Piotr Gądkowski posiadał 8 ½ łana ziemi (tj. 199,8775 ha) i 1 zagrodę, natomiast Prokop Samostrzelski 4 ½ łana ziemi (tj. 105,8175 ha) i 2 zagrody. Później

potwierdzając zmianę, w tym samym roku pozwoliła osadzać się w Szczutkach na prawie niemieckim. W Szczutkach już około 1798 r. właściciele wsi (prawdopodobnie nadal byli to cystersi) znieśli pańszczyznę. Rząd pruski, zajmwszy ziemie nadnoteckie wcielił Szczutki do domeny Koronowo. Pod koniec XIX w. mieszkańcy wsi tworzyli wspólnotę katolicką w parafii we Wtelnie i ewangelicką w Małym Sitnie (dzisiejszym Sicienku). Najbliższa poczta znajdowała się w Trzyszczyń (ówczesna nazwa: Trzyszczyń, niemiecka Trischin), a stacja kolejowa w Strzelewie i w Bydgoszczy. Stało tu 25 domów, w których mieszkało 191 osób: 166 z nich było katolikami, 25 protestantami. Teren zajmował powierzchnię 279 ha, z czego 250 ha stanowiły pola uprawne, 3 ha lasy.

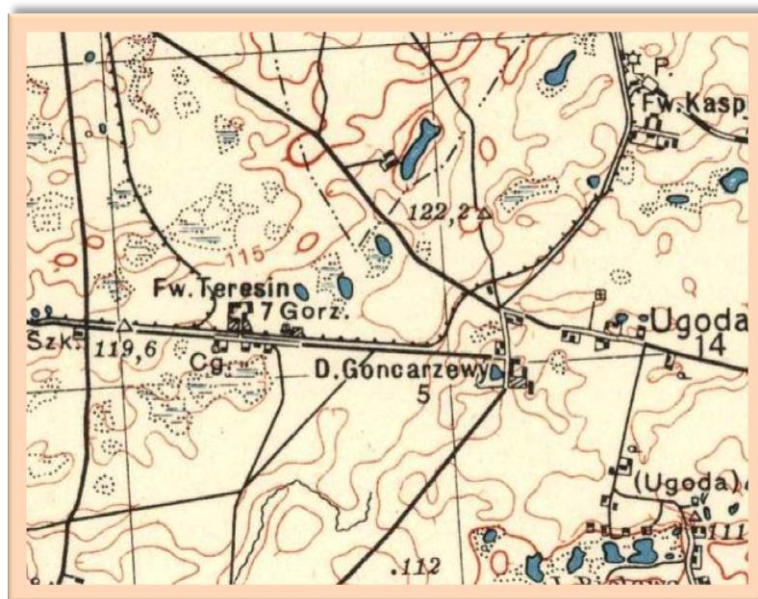
W miejscowości nie ma pozostałości, które byłyby wiadomym śladem dawnej historii wsi. W lesie w Szczutkach jest natomiast miejsce upamiętniające wydarzenia do jakich doszło tu tuż po wybuchu II wojny światowej. W nocy z 2 na 3 września 1939 r. podczas walk z niemieckim agresorem w lasach Szczutki – Trzyszczyń poległo lub zostało rozstrzelanych wielu Polaków. Jeden z nich, rozpoznany jako żołnierz Wojska Polskiego, został pochowany w lesie, przy drodze Szczutki – Trzyszczyń. Właśnie w tym miejscu stoi obecnie płytę-nagrobek z napisem „*Mogiła nieznanego żołnierza Wojska Polskiego poległego w obronie Ojczyzny w 1939 r.*”.

Teresin. Najmłodsze Sołectwo Gminy Sicienka, które tworzy wraz z miejscowością Goncarzewy. Położone jest na zachód od Sicienka do granic z Gminą Nakło nad Notecią.

Dawne nazwy Goncarzewa – Guncerzewy, Gącerzewo, Gonzerzewo.

Gmina nie posiada dokumentów określających dawniejsze dzieje Teresina. Odnaleziono tu ślady osadnictwa mezolitu –

środkowej epoki kamienia, a także późniejszej działalności ludzkiej kultury pomorskiej. Na przełomie XIV i XV wieku istniały z pewnością Goncarzewy. Była to wieś szlachecka. Dokładna data jej lokacji nie jest znana. Zasadźcą osady był Guncerz z Bronikowa, wywodzący się ze szlacheckiego serbołużyckiego rodu Pradel (Predel), który pojawił się na Krajnie w XIV wieku. Zabudowa wsi powstawała na planie ulicówki. Pierwszy wzmianka na temat wsi pojawia się w nakielskich księgach sądowych 4 sierpnia 1453 r. Wymieniony jest w nich Jan de Guncerzewy (Jan pochodzący z miejscowości Guncerzewy), podsądek sądu ziemskiego w Nakle nad Notecią. W dawnych dokumentach sądowych pojawia się informacja, że w 1533 r. Jan O. (Obodziński, Obodziński herbu Topór) kupił od Wiktoryna Sosnowskiego za 150 grzywien czternaście łanów pustych we wsi Guncerzewy. W 1534 r. łany te sprzedał za 200 zł Janowi Rogalińskiemu. W 1578 r. wieś należała do rodziny Siedleckich, Szczutowskich i Turzyńskich. W połowie

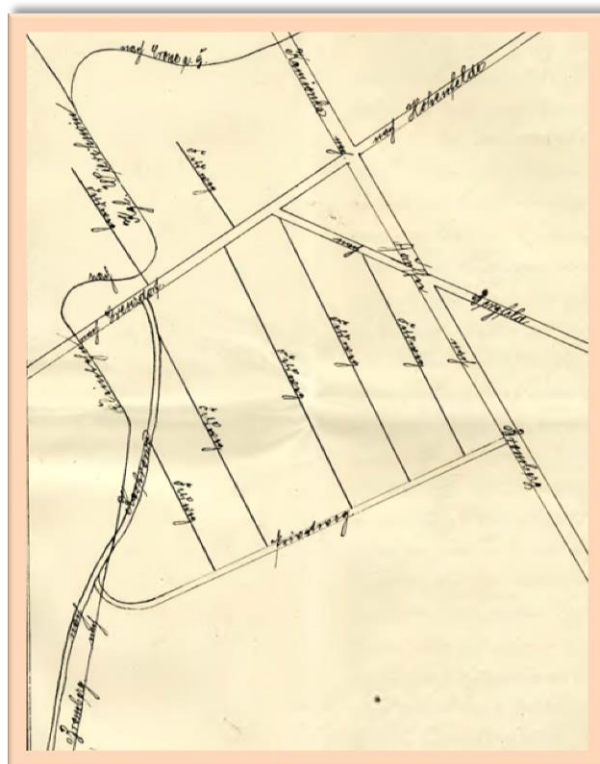
XVII wieku przejęła ją rodzina Działyńskich. Pod koniec XVII wieku dziedzicem był Michał Działyński, kasztelan chelmiński. Na początku XVIII wieku ziemie objęła we władanie spokrewniona z Działyńskimi rodzina Potulickich. Aniela hrabina Potulicka włączyła folwark Goncarzewy do zespołu folwarków w Kasprowie. Przed II wojną światową folwark dzierżawił Kazimierz Grochowski. Do końca czerwca 1946 r. umowa dzierżawy została zawarta z Bronisławem Kentzner. Po wojnie początkowo tereny te zajmowały wojska sowieckie, później folwark włączono do Państwowego Gospodarstwa Rolnego w Wojnowie. Goncarzewy zajmowały powierzchnię 1946 mórg, Kasprowo 850 mórg. Znajdowało się tu 12 domów ze 179 mieszkańcami (69 ewangelikami, 110 katolikami; 78 z nich było analfabetami). Najbliższa poczta znajdowała się w Małym Sitnie, a stacja kolejowa w Nakle nad Notecią.

W Teresinie znajduje się park dworski z XIX wieku oraz pozostałości zespołu dworskiego z XIX wieku. Przed budynkiem zauważalny jest charakterystyczny zegar słoneczny. Wśród budynków Teresina z daleka widoczny jest komin kompleksu budynków gorzelnii wybudowanej w 1879 r. W miejscowości Goncarzewy znajdują się pozostałości zespołu dworskiego z przełomu XIX i XX wieku. Składał się z podwórza gospodarczego w kształcie prostokąta. Na ścianie zachodniej usytuowany był budynek rezydencjonalny. W części zachodnio-północnej znajdowały się zwrócone do wnętrza podwórza ścianami szczytowymi obory i chlewnia-świniarnia. Dalej na północ położone były czworaki. Ścianę wschodnią tworzyła drewniana stodoła z 1883 r., chlewnia i największy budynek dawnego zespołu folwarcznego, stanowiący dominant architektoniczny, który mieścił kuźnię, chlewnie, magazyn nawozów, magazyn zbożowy, garaż. Wzniesiono go w 1912 r. Podczas wojny gospodarstwo uległo znacznym zniszczeniom, większość budynków spalono. Przy drodze Sicienko – Goncarzewy, ale już na terenie Goncarzew znajduje się cmentarz z początku XX wieku o pow. 0,20 ha. Najstarszy istniejący nagrobek pochodzi z 1928 r.

Trzemiętowo. Położone jest na północ od Sicienka, na zachód od drogi powiatowej łączącej Bydgoszcz i Mrocze.

Dawne nazwy: w 1254 r. Trebacovo, w 1258 r. Trebatovo, w 1349 r. Trzebathowo, w 1530 r. Trzebiathowo, w 1583 r. Trzemiętowo, później Trzebatowo, Trzebaczowo, Trębaczów, później niem Haltenau.

Nazwę wywodzić można od trzebieży, wykarczowania znacznego obszaru leśnego. Wieś szlachecka. W 1254 r. w Kruszwicy, wobec księcia Kazimierza, bezdzielny kasztelan Zdzisław z zezwolenia swej żony nadał Trzemiętowo kościolowi włocławskiemu. W 1349 r. biskup Maciej z Gołańczy oddał Trzemiętowo Adamowi z Wapna,

z zastrzeżeniem zwrotu na każde zawołanie. Po śmierci Adama wieś przeszła w ręce Sędziwoja Pałuki z Szubina, wojewody kaliskiego, starosty wielkopolskiego, na którym biskup Henryk wymógł cyrograf, spisany bez świadków w Łęczycy w 1397 r. Na jego mocy Sędziwoj odstąpił biskupowi wieś Trzęmiętowo w zamian za dożywocie na Sławsku. W 1579 r. biskup Stanisław Karnkowski przekazał Trzęmiętowo kapitule wrocławskiej, w której posiadaniu znajdowało się aż do chwili zaborów. Rząd pruski wcielił je wówczas do domeny w Koronowie. Pod koniec XIX wieku Trzęmiętowo (urzędowa nazwa Trzementowo) należało do parafii Byszewo. Najbliższa poczta znajdowała się w Małym Sitnie (dzisiejsze Sicienko), stacja kolejowa w Strzelewie (chodzi tu o dzisiejszą stację PKP Zielonczyn). Razem z osadą tworzyło okręg wiejski z 47 domami i 440 mieszkańcami, z których 253 było katolikami, 174 protestantami, 13 Żydami. Zajmowało obszar 992 ha (908 ha stanowiły pola uprawne, 20 ha łąki, 10 ha lasy). 220,41 ha z czystym rocznym dochodem z ziemi wynoszącym 2270 marek posiadał Louis Altag. 3 września 1939 r. podczas walk w rejonie Trzęmiętowa zginął kapitan Wojska Polskiego z 66 Pułku Piechoty 15 Dywizji Jan Kozłowski.

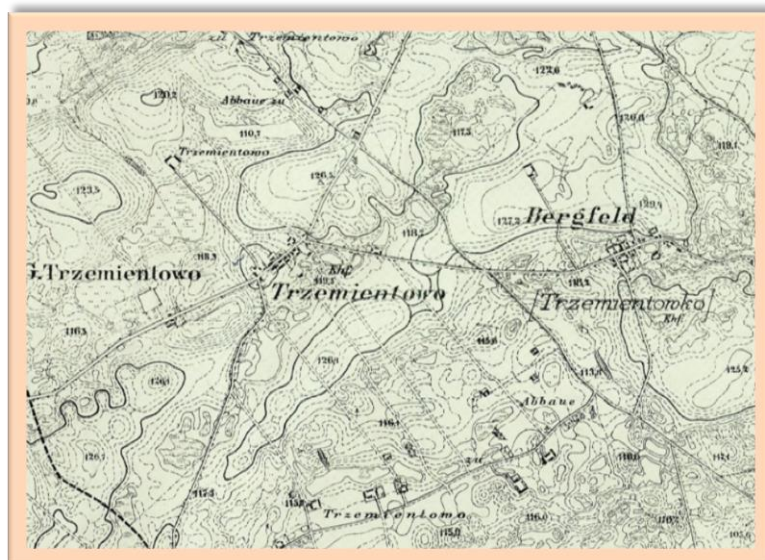
Na terenie Trzęmiętowa znajduje się budynek, w którym mieścił się powstały w 1949 r. Państwowy Dom Dziecka. Obiekt wchodził wcześniej w skład majątku niemieckiego właściciela ziemskiego Hartmana. Okolice Trzęmiętowa urozmaica ogromny nasyp po kolei wąskotorowej. Rozciąga się na odcinku ok. 400 m i wyraźnie dominuje nad naturalnie ukształtowanym terenem. Nasyp największą wysokość (11,48 m), szerokość u podstawy (23,3 m) i długość linii zbrocza (15 m) osiąga pokonując ciągle podtopione wodą obniżenie rodzimego gruntu. Cały ten odcinek to niemal 29 tys. m³ mocno zagęszczonej masy ziemi. Szczyci się ponad stuletnią historią, gdyż powstał wraz z budową linii kolei wąskotorowych. Na terenie sołectwa zachowały się pozostałości trzech cmentarzy ewangelickich założonych pod koniec XIX wieku.

Trzęmiętówko. Leży w bezpośrednim sąsiedztwie Trzęmiętowa, na północ od Sicienka.

Jego dawne nazwy to Trzementówko, niem Bergfeld.

Dokumenty źródłowe zauważają istnienie wsi w XIII wieku. Około 1580 r. Trzęmiętówko wraz z dwiema zagrodami należało do rodziny Gogolińskich.

W wieku XIX najbliższa poczta znajdowała się w Małym Sitnie (dzisiejsze Sicienko), a stacja kolejowa w Strzelewie (chodzi tu o dzisiejszą stację PKP Zielonczyn). Na jego terenie w 17 domach mieszkało 151 osób (15 katolików, 135 protestantów, 1 osoba wyznania żydowskiego). Ogólna powierzchnia Trzęmiętówka wynosiła 332 ha, z czego 300 ha zajmowały pola uprawne, a 14 ha łąki. Znakomita większość mieszkańców była narodowości niemieckiej. Ludność ta w końcu działał

wojennych II wojny światowej tuż przed nadejściem frontu opuściła te tereny. W jej miejsce pojawiła się ludność polska przymusowo przesiedlana z obszarów wcielanych w granicę Związku Radzieckiego.

W niewielkim Trzemiętówku nie zachowały się widoczne ślady dawnej historii. Wśród zabudowy dawnych gospodarstw jednym ze starszych budynków jest obecna świetlica, dawna szkoła.

Wierzchucice.

Położone są w bliskim sąsiedztwie Wierzchucinka po wschodniej i zachodniej stronie Jeziora Wierzchucińskiego Małego i zachodnio - północnej stronie Jeziora Wierzchucińskiego Dużego.

Dawna nazwa niem. Freidorf. W księdze adresowej wszystkich miejscowości w Wielkim Księstwie Poznańskim z 1902 r. obok nazwy niemieckiej pojawia się też nazwa Wierzchucin Pański.

Odnaleziono tu ślady wczesnośredniowiecznego osadnictwa (okres pomiędzy V i X wiekiem). Nie ma dawnych dokumentów pozwalających stwierdzić, czy w wiekach późniejszych istniała tu osada. Na przełomie wieku XIX i XX Wierzchucice (Wierzchucin Pańskie niem. Freidorf) miały charakter gminy, najbliższa poczta leżała w Gogolinku, parafia katolicka w Byszewie, a ewangelicka w Gogolinie.

W Wierzchucicach znajduje się budynek dawnej szkoły wybudowany pod koniec XIX wieku (obecnie jest to dom mieszkalny). Zabytkiem architektonicznym jest murowany młyn, wybudowany na przełomie XIX i XX wieku (budowę zakończono w 1905 r.), który funkcjonował do marca 1986 r. Na terenie Sołectwa, na wzniesieniu po prawej stronie drogi z Wierzchucinka do Gogolina znajduje się nieczynny cmentarz ewangelicki z końca XIX wieku o powierzchni 0,11 ha. Do tej pory zachowały się fragmenty żeliwnego obejścia oraz osiem wolnostojących nagrobków z pierwszej połowy XX wieku. Są one jednak bardzo zniszczone. Dawniej znajdowało się tu także miejsce, na którym chowano ofiary epidemii cholery, obecnie teren ten zajmują pastwiska.

Wierzchucinek. Ściśle powiązany z Wierzchuciami, leży nad jeziorem Wierzchucińskim Dużym.

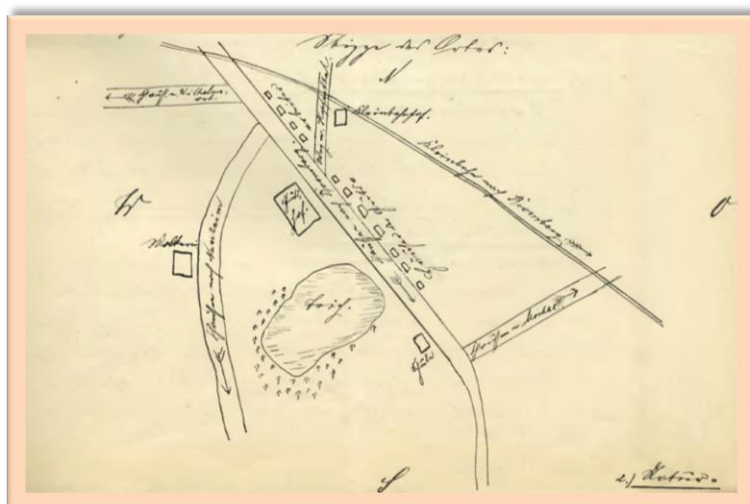
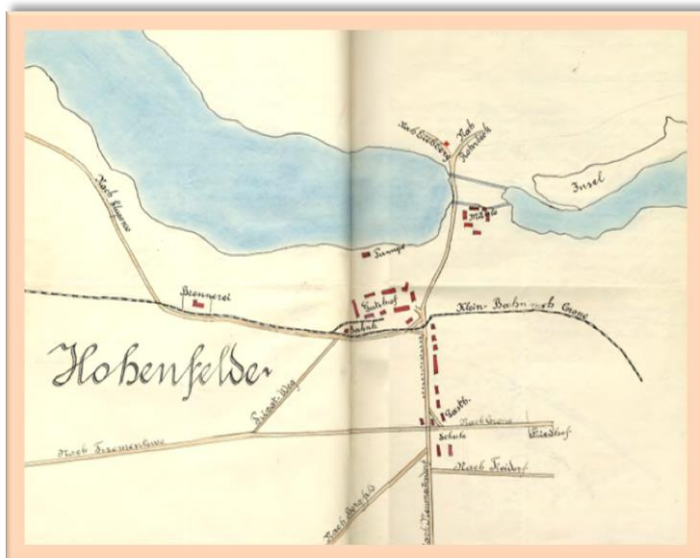
Dawne nazwy – Wierzchucin, niem. Hohenfelde.

Wieś rycerska. Wierzchucinek, podobnie jak Samsieczno, stanowił przedmiot zamiany włości arcybiskupa gnieźnieńskiego Jakuba z opatem byszewskim Engelbertem. Potwierdza to dokument z 1288 r., który dotyczył zmiany na dziesięcinę Dobrowszczyzny z królewskich wsi m.in. Wierzchucinka. Dokument z 1290 r. sporządzony przez arcybiskupa gnieźnieńskiego Jakuba i opata byszewskiego Bertolda wspomina również o prawie cystersów do dziesięciny z Wierzchucinka. Jej posiadanie potwierdził klasztorowi w 1359 r. arcybiskup gnieźnieński Jarosław. Do 1912 r. w Wierzchucinku działała gorzelnia. W latach 1924-1938 w tym samym obiekcie była fabryka farb. Na początku XX wieku w Wierzchucinku istniała szkoła z językiem wykładowym niemieckim. W latach 1930–1933 uczęszczało do niej 41 – 43 dzieci narodowości niemieckiej. W 1926 r. utworzono przy szkole oddział polski. W 1934 r. było tu 41 uczniów niemieckich i 28 narodowości polskiej. Dzieci niemieckie uczyły się wszystkich przedmiotów w języku polskim. Jak podaje księga adresowa wszystkich miejscowości w Wielkim Księstwie Poznańskim z 1902 r. Wierzchucinek miał charakter dominium, najbliższa poczta znajdowała się w Trzemiętowie, parafia katolicka w Byszewie, a ewangelicka w Gogolinie.

W Wierzchucinku znajduje się budynek dawnej szkoły z początku XX wieku (obecnie jest to dom mieszkalny). W miejscowości stoi zabytkowy dom nr 25 z 1909 r. Można tu także zobaczyć zespół dworski z drugiej połowy XIX wieku. W Wierzchucinku, nieco na uboczu stoi oryginalny budynek, w którym mieści się kościół parafialny p.w. Matki Boskiej Szkaplerznej. Do funkcji sakralnej przystosowano dawną gorzelnię, późniejszą fabrykę farb. Przed kościołem na kamieniu młyńskim z 1934 r. z dawnej fabryki farb eksponowany jest zabytkowy stalowy dzwon z 1830 r.

Wojnowo. Razem ze Smolarami tworzy Sołectwo. Położone jest na wschód od Sicienka i północny-zachód od Osówca i Bydgoszczy.

Wieś szlachecka. Istniała z pewnością już w XIII wieku. Wojnowo było wymieniane w 1288 r. przy informacji o właścicielach Szczutkowa – dziś Szczutek. Obie wsie

związane były z rodem kujawskiego sędziego Ubysława. Nie jest wykluczone, że swoją nazwę Wojnowo zawdzięcza jego synowi imieniem Wojen. Sugeruje to zbliżone brzmienie imienia właściciela i nazwy osady. Kolejne wzmianki pochodzą z 1381 r., a później z 1563 r., kiedy to właścicielem wsi i majątku był Piotr Wojnowski. Do pierwszej połowy XIX wieku majątek był w rękach rodzin polskich. Następnie przejął go Niemiec B.F.Rahm, który wybudował tu dwór. Jak wynika ze Skorowidza miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej obejmującego dane z pierwszego spisu ludności z 30 września 1921 r. Wojnowo ze Smolarami liczyło 23 budynki mieszkalne, w których zamieszkiwało 297 osób (nie licząc ludności objętej spisem wojskowym), 277 wyznania rzymsko-katolickiego i 2 ewangelickiego. Narodowość polską podały 283 osoby, a niemiecką 14.

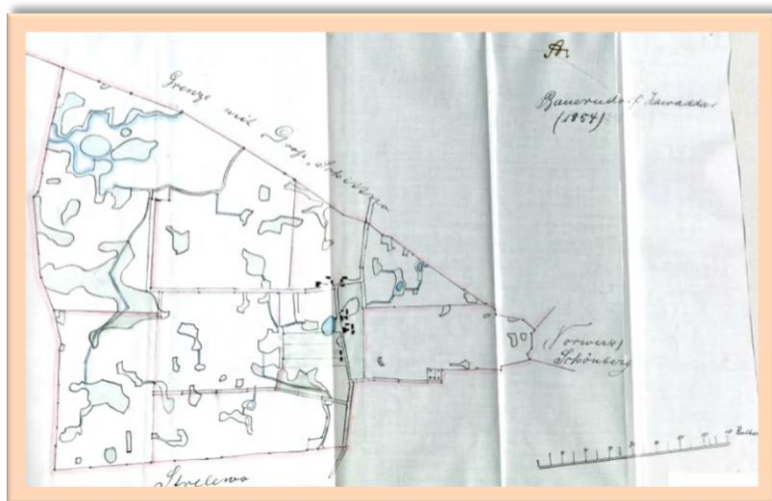
W centrum Wojnowa stoi pałac z XIX wieku otoczony parkiem. W Wojnowie znajduje się także dawna mleczarnia z drugiej połowy XIX wieku, przebudowana w latach 60. XX wieku. Jej właścicielami początkowo byli Niemcy – Barts i Kitzschmann. W 1908 r. przekazano ją na rzecz wsi Wojnowo. W skład zespołu wchodziła także gorzelnia z 1907 r. Po I wojnie światowej dzierżawił ją Kurowski, a po II wojnie światowej przejął PGR. W Wojnowie mieści się budynek starej i nowej szkoły. Najstarszy odnaleziony dokument dotyczący szkoły w Wojnowie datowany jest na 1823 r. Jest to wyciąg z procesu sądowego o nieobsadzoną od 1819 r. działkę rolniczą. Postanowieniem dworu szlacheckiego z 28 stycznia 1826 r. przeznaczono 5 mórg ziemi pod budowę szkoły i mieszkania dla nauczyciela. Od 1827 r. funkcjonowało tu już nauczanie. W 4 – klasowej szkole do 1837 r. naukę w języku niemieckim pobierało 49 uczniów z Wojnowa, Mochla, Piotrkówka. Od 1838 r. do szkoły zaczęły uczęszczać także dzieci z Chmielewa i Smolar. Około 1850 r. wzniesiono nowy budynek szkolny (niższa część tzw. „starej szkoły”). W latach 1895-1904 trwała rozbudowa szkoły. 2 sierpnia 1926 r. katolicka gmina szkolna w Wojnowie zdała majątek obszarowi dworskiemu. Od tego momentu szkoła uzyskała miano Publicznej Szkoły Powszechnej w Wojnowie. Nieopodal drogi prowadzącej do Mochla znajduje się nieczynny cmentarz ewangelicki z końca XIX wieku o powierzchni 2,4 ha. Zachowały się na nim tylko 2 nagrobki z pierwszej połowy XX wieku. Na jego terenie rosną buki, lipy, krzewy lilaka. W latach 70 przekształcono go na park rekreacyjny z pozostawieniem dawnego drzewostanu.

Zawada-Ugoda.

Wspólnie są jednym Sołectwem o tej samej nazwie. Ugoda położona jest na zachód od Sicienka, a Zawada na południowy zachód od siedziby Gminy.

Dawne nazwy – Ugoda niem. Frieddorf.

W Zawadzie odnaleziono ślady bytności człowieka jeszcze z czasów neolitu (4500 – 3200 lat p.n.e.), a w Ugodzie ślady osadnictwa kultury pomorskiej

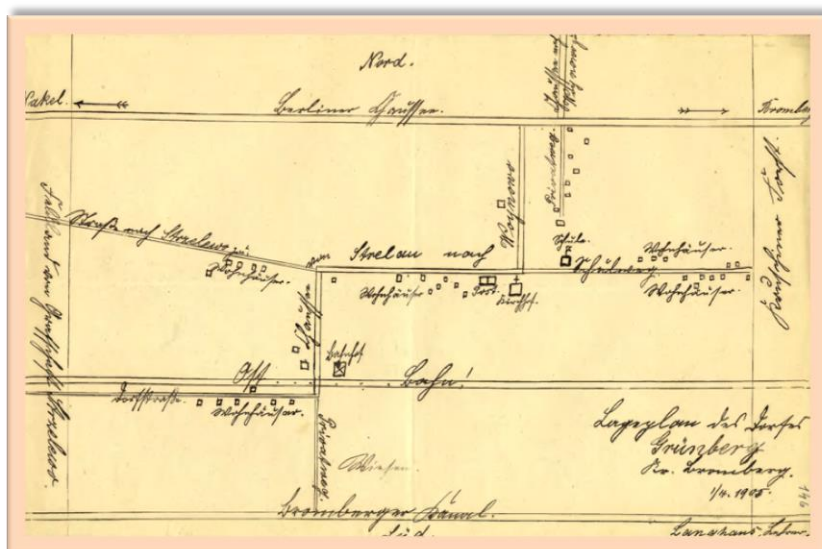

(400 l. p.n.e. do początku n.e.). W dawnych dokumentach, czy literaturze opisującej okres średniowiecza nie znajduje się zapisów o istnieniu tu osad. Skąpe są także informacje o późniejszych dziejach. W ostatnich latach XIX wieku katolicy z Zawady wchodzili w skład parafii w Dąbrówce Nowej, a ewangelicy - w Małym Sitnie (obecnie Sicienko). Zawada posiadała własną szkołę katolicką. Zajmowała powierzchnię 177 ha. Znajdowało się tu 21 domów, w których mieszkało 126 osób. 31 z nich było ewangelikami. Najbliższa poczta znajdowała się w Małym Sitnie (dzisiejsze Sicienko).

Na terenie Zawady znajduje się budynek dawnej szkoły z początku XX wieku. Wybudowana w 1911 r. istniała do roku 1976. W Zawadzie 200 m od drogi prowadzącej z Sicienka do Strzelewa, w polu na niewielkim wzniesieniu, na obszarze, 0,06 ha mieści się dawny cmentarz ewangelicki z końca XIX wieku. Kształtem przypomina trapez. Zachowało się na nim 5 nagrobków z pierwszej połowy XX wieku.

Zielonczyn. Leży w południowej części Gminy pomiędzy Kanalem Bydgoskim a drogą krajową nr 10.

Nie istnieją dokumenty, które wskazywałyby na dawny rodowód Zielonczyna. Wręcz przeciwnie pewne symptomy każą przyjąć, że jeszcze w XIX wieku był to ledwie załazek osady. Kiedy w 1851 r. oddano do użytku odcinek trasy

kolejowej Bydgoszcz-Piła wiodącej m.in. przez Zielonczyn zlokalizowana tam stacja zyskała nazwę Strelau – od pobliskiego Strzelewa. Z danych z pierwszego spisu ludności z 30 września 1921 r. zawartych w skorowidzu miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej z 1926 r. wynika, że Zielonczyn (łącznie ze starą kolonią Strzelewo – 1 dom i troje mieszkańców, katolików polskiej narodowości) liczył 61 domów, w których mieszkało 414 osób (bez ludności objętej spisem wojskowym), z czego 322 to katolicy, a 92 ewangelicy. Narodowość polską podczas spisu podało 335 mieszkańców, a niemiecką 79.

Przez tereny miejscowości przebiega Kanał Bydgoski, którego budowę rozpoczęto wiosną 1773 r. na polecenie króla pruskiego Fryderyka II. W Zielonczynie znajdują się dwa zabytkowe domy wybudowane na początku XX wieku – dom nr 1 i dom nr 15. Przez te tereny przebiegała linia umocnień Przedmościa Bydgoskiego. Na polach, a nawet w jednym z przydomowych ogródków, ulokowane są żelbetowe schrony bojowe wzniesione w 1939 r. przez polskie jednostki wojskowe. W drugiej połowie XIX wieku założono w Zielonczynie cmentarz, obecnie rzymsko-katolicki. Najstarszy zachowany nagrobek pochodzi z lat 1878-1899. Na cmentarzu znajduje się także murowana kapliczka Matki Boskiej z pierwszej połowy XX wieku.

5.2.3. Zabytki nieruchome

Wśród zabytków nieruchomych Gminy Sicienko na uwagę zasługują przede wszystkim dziewiętnastowieczne budowle sakralne i założenia dworsko-parkowe. Wznoszące się wyraźnie ponad dachami pozostałych budynków wieże kościołów w znaczący sposób wpływają na całokształt krajobrazu architektonicznego wsi i okolicy. Dawne obiekty dworskie pośród parków, to architektura wyróżniająca się na tle pozostałej zabudowy. Odrębnymi elementami krajobrazu kulturowego są zanikające cmentarze ewangelickie.

Kościół p.w. św. Andrzeja Boboli w Sicienku. Kościół wzniesiono w 1887 r. dla gminy ewangelickiej według typowego projektu pruskiego. W latach 1892 - 1893 ukończono budowę wieży. Po 1945 r. przejęty przez kościół katolicki stał się kościołem filialnym parafii w Dąbrówce Nowej. Od 1970 r. samodzielny kościół rektorski.

Kościół nieorientowany - prezbiterium skierowane jest na zachód. Zbudowany został w stylu neogotyckim o ceglanych elewacjach i ceglany detal. Wzniesiony według typowego projektu pruskiego. Kościół jest jednonawowy z dwuspadowym dachem i strzelistą wieżą od wschodu. Kruchty zwieńczono gzymsem uskokowym. Przy budowie zastosowano drewniany deskowy strop o widocznym wiązaniu belek, w środkowej części płaski, po bokach zaś ukośnie załamany. W prezbiterium i kruchcie widoczne jest krzyżowe sklepienie ceglane, więźba prezbiterium jest drewniana, płatiowo – krokwiowa. Okna w szeroko rozglifionych otworach, wypełnione są witrażami o geometrycznych podziałach, przezroczystymi z obramieniem z czerwonego szkła. W ścianie zamykającej wkomponowana została triada okien rozglifionych wypełnionych współczesnymi witrażami. Na osi wieży wyraźnie rysuje się portal 3-uskokowy zwieńczony archiwoltą. W portalu znajdują się drzwi z gwieździstym nadświetlem. Powyżej nich dwa okna zamknięte odcinkowo.

W zwieńczeniu kondygnacji natomiast pas fryzu. Na drugiej kondygnacji znajduje się triada plyn zamkniętych pełnym łukiem. Nad nimi okrągła plynca wypełniona ceglany maswerk. Kondygnację wieńczy fryz arkadkowy i wysunięty silnie gzyms. W górnej kondygnacji wieży widoczna jest plynca maswerkowa w opasce uskokowej. W plynie umieszczone zostały dwa otwory okienne zasłonięte żaluzjami, zamknięte pełnym łukiem. Nad nimi okrągła plynca. W pasie podokiennym zastosowano wnęki arkadkowe. Kondygnacja zamknięta została trójkątnie. W szczycie widoczne są trzy wąskie wnęki zamknięte pełnym łukiem. Szczyt zwieńczony został gzymsem i sterczynką. W zwieńczeniu namiotowego dachu wieży góruje owalna puszcza i krzyż. Po bokach wieży symetrycznie umieszczone są kruchty o elewacji dwukondygnacyjnej. W dolnej kondygnacji wbudowana jest wnęka plynowa na osi, w górnej natomiast – dwa okna zamknięte odcinkowo.

Kościół p.w. św. Jakuba Apostoła Mniejszego w Dąbrówce Nowej. Wzniesiony został w latach 1888-1889. Pobudowano go w miejscu dawnej świątyni z XV wieku, która spłonęła 24 marca 1883 r. W pierwszym dniu II wojny światowej jednostka artyleryjska armii polskiej stacjonująca w Osówcu kilkoma pociskami zburzyła wieżę kościoła rujnując dach łupkowy, wnętrze i mury budowli. Kościół odbudowano w latach 1947-1949.

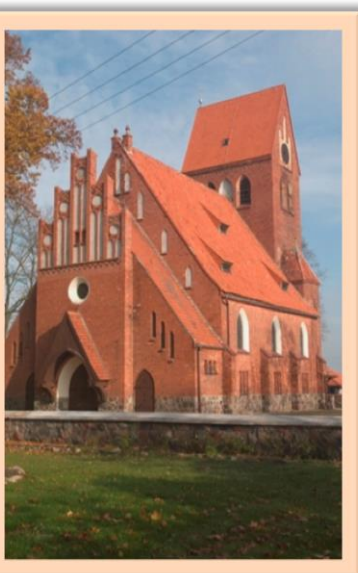
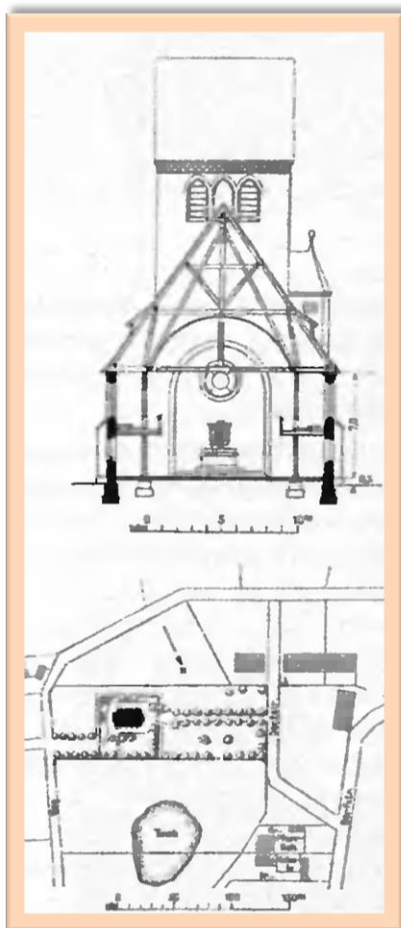

To kościół orientowany, część prezbiterialna, która mieści oltarz główny zwrócona jest ku wschodowi. Jest to budowla sakralna w stylu neogotyckim, murowana z cegły na podmurówce kamiennej. Świątynia założona jest na rzucie prostokąta z wyodrębnionym zamkniętym trójbocznie prezbiterium, do którego ścian od strony północnej i południowej przylegają dwie dobudówki również zamknięte trójbocznie. Od strony zachodniej zlokalizowana jest wieża na planie prostokąta zbliżonego do kwadratu, z kruchtą, kryta dachem namiotowym. Nad korpusem nawowym wkomponowana jest neobarokowa sygnaturka. Przy ścianie północnej znajduje się kwadratowa kruchta. Ściany artykułowane są uskokowymi szkarpami – narożne ze słupkami sterczynowymi i otworami okiennymi zamkniętymi łukiem ostrym, podzielonymi trzema lancetami.

Wnętrze kościoła jest jednonawowe, z emporą po stronie zachodniej, wspartą na drewnianych słupach. Nad korpusem nawowym strop, a nad prezbiterium sklepienie.

Przy kościele w Dąbrówce Nowej znajduje się plebania z początku XX wieku. W obejściu świątyni odnaleźć można ujętą również w ewidencji zabytków kapliczkę oraz nagrobek hrabiego Tadeusza Morstina właściciela Strzelewa (ur. 26.02.1860 r, zm. 24.12.1937 r.).

Kościół p.w. św. Kazimierza Królewicza w Kruszynie. Wybudowany został w latach 1908-1909 z inicjatywy Pruskiej Komisji Osadniczej dla niemieckich kolonistów. To kościół orientowany – prezbiterium znajduje się w części wschodniej. Do ok. 1945 r. kościół posiadał boczne empory i polichromie, które przedstawiały – na sklepieniu prezbiterium motywy roślinne, a na łuku tęczowym popiersia św. Piotra i św. Pawła w owalnych medalionach. Polichromie znajdowały się także na ścianach i sklepieniach nawy. W prezbiterium znajdowała się niegdyś ambona i krzyż umieszczony obecnie w krużnicy zachodniej.

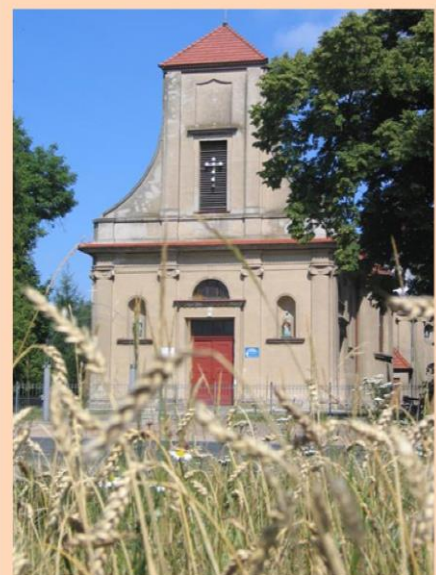
Wybudowany został w stylu neogotyckim. To budowla założona na rzucie prostokąta, jednonawowa, trójprzęsłowa o dość prostej prostopadłościenną bryle. Wyjątkiem, wyróżniającym go spośród innych kościołów ewangelickich jest umieszczona we wschodniej części budynku, nad prezbiterium, masywna wieża zwieńczona wysokim dwuspadowym dachem o kalenicy prostopadłej do kalenicy nawy. W ścianie

wieżyczki schodowej na każdej kondygnacji znajdują się po dwa szczelinowe okienka umieszczone schodkowo. Prezbiterium, nad którym wznosi się wieża dodane jest do nawy głównej również na rzucie prostokąta. Kościół wymurowano z cegły ceramicznej pełnej, na kamiennym cokole z nieregularnych ciosów granitowych, tynkowany od wewnątrz, kryty dachami siodłowymi. Najważniejszą dekorację elewacji budowli stanowią otynkowane i pomalowane na biało blendy w szczytach krużnicy,

głównego korpusu i ścianach wieży oraz uformowane z cegieł fryzy z motywem zygzaka. Elewacja zachodnia - frontowa jest symetryczna, 3-osiowa, na osi ryzalit z wejściem głównym, które ujęte jest w skromny portal z wysokim dwuspadowym podsklepieniem ostrołukowo daszkiem. Powyżej okrągłe okienko. Szczyt odcięty został pasem ceglano-fryzowym. Zamknięty jest schodkowo i dzielony na 5 pól ceglano-lizenami przechodzącymi w słupki wieńczące zamknięte jednospadowo dachówką. Pola szczytu są tynkowane,

każde dzielone ceglany laskowaniem na dwie wąskie ostrołukowe blendy i kolistą u góry. W zwieńczeniu pól wkomponowany został odcinkowy ceglany fryz. W środkowym polu szczytu dwa niewielkie okienka zamknięte odcinkowo. W bocznych kruchtach po obu stronach ryzalitu znajdują się drzwi zamknięte ostrołukowo. Powyżej trzy szczelinowe ostrołukowe okienka wznoszące się schodkowo. Kruchty zamknięte są półszczytowo. W ścianie korpusu nawy widoczne są ostrołukowe tynkowane blendy, a w zwieńczeniu triada blend, z których boczne są niższe. W zwieńczeniu szczytu nawy dwa słupki ze sterczynką.

Kościół p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Samsiecznie. Wybudowany został w latach 1929-1932 z fundacji hr. Anieli Potulickiej. Świątynię wzniesiono według planów Stefana Cybichowskiego architekta z Poznania. Kościół, mimo uszkodzenia dwoma artyleryjskimi pociskami niemieckimi, przetrwał wojnę. Tuż po niej świątynia poddana została renowacji. Polegała ona na położeniu tynków zewnętrznych, dobudowaniu latarni na kopule kaplicy Anioła Stróża oraz odnowieniu wystroju wnętrza. Wzbogacono ją również kościelnymi organami.

Kościół to budowla neobarokowa, jednonawowa. Murowany z cegły i otynkowany. Dach pokrywa dachówka ceramiczna – karpiówka. Strop i więź dachowa wykonana jest z drewna.

Wejście znajduje się od strony południowej. Nad nim wznosi się niewysoka wieża kryta namiotowym dachem. Na wieży zamontowany jest 400 kg dzwon z 1678 r. odlany przez Henryka Werenda z Torunia. Front zdobią wystające nieznacznie przed lico ściany pilastry rozłożone symetrycznie na skrajach muru i po obu stronach drzwi. Pomiedzy nimi, w niszach muru figury świętych. Prezbiterium usytuowane jest w części północnej kościoła. Od strony północno-wschodniej dodana jest kaplica Anioła Stróża. Jest ona zwieńczona dachem w kształcie kopuły. Po II wojnie światowej na jej szczycie dodana została latarnia. Jednym z najstarszych elementów świątyni jest znajdująca się na kalenicy dachu miedziana kula z chorągiewką, na której widnieje data 1767 r. Pochodzi ona jeszcze z poprzedniego kościoła.

W przedsionku wmurowana została marmurowa płyta epitafijna z 1781 r. dawnych właścicieli Samsieczna Józefa Roli Zbijewskiego i jego żony. W kościele znajduje się obraz przedstawiający anioła z małą dziewczynką, Anielą hrabiną Potulicką. W tle malowidła widoczny jest pałac i kaplica w Potulicach.

Kościół p.w. Matki Boskiej Szkaplerznej w Wierzchucinku. Na tle dziejów tego budynku, funkcję kościoła obiekt pełni stosunkowo krótko. Jego specyficzne losy odbiegają od historii większości budowli sakralnych. Stąd też całkowicie odmienna jest architektura budynku. Do 1912 r. działała tu gorzelnia. Obecność obok ówczesnej gorzelnii linii kolei wąskotorowej stanowiącej element Bydgoskich Kolei Dojazdowych, które budowane były pod koniec XIX wieku uzasadnia tezę, że obiekt wzniesiono dużo

wcześniej. Z akt Urzędu Katastralnego w Bydgoszczy, w których zawarte są wykazy zmian własności wynika, iż w 1922 r. budynek ten nabyła od Schnell i Gerber Józef Wielkopolska Fabryka Farb Sp. Akcyjna w Poznaniu. Przy spółce wymienione jest nazwisko Stanisława Dyczkowskiego z Poznania. Jeszcze tego samego roku założona została fabryka farb. W 1924 r. nastąpiła przebudowa obiektu dla nowych potrzeb. W 1934 r. dobudowane zostało mieszkanie składające się z dwóch pokoi i kuchni. Fabryka farb działała tu do 1938 r. W 1957 r. ks. kanonik Konrad Scheffler ówczesny proboszcz parafii w Byszewie, do której należeli wierni z Wierzchucinka nabył pofabryczny budynek dla potrzeb sprawowania liturgii. Początkowo miał on charakter

kaplicy. W latach 1957-1959 został on przebudowany i przystosowany do pełnienia funkcji sakralnych. Na piętrze zachowane zostało skromne mieszkanie dla kapłana. Od 1968 r. podjęta została dalsza adaptacji kaplicy poprzez wyburzenie piętra i nadanie budowli sylwetki kościoła. W późniejszym czasie świątynię rozbudowano (między innymi prezbiterium), dobudowano salki katechetyczne i plebanię. Kościół otrzymał płaskorzeźbę ze stiuku gipsowego „Kazanie na górze” (Gdańsk, 1983 r.), dzieło prof. H. Pracza oraz drogę krzyżową.

W obejściu kościoła znajduje się dzwon stalowy, na którym widnieje rok 1830. Parafia nie posiada dokumentów, które mogłyby wyjawić jego historię. Jako cenny dla historii tego miejsca wyeksponowany jest na równie historycznym kamieniu młyńskim z 1934 r. pochodzącym z fabryki farb.

Dwór w założeniu dworsko-parkowym w Wojnowie. Wzniesiono go w połowie XIX wieku. To późnoklasycyistyczny i eklektyczny pałac. Najstarsza część z portykiem powstała na rzucie prostokąta z przylegającym w układzie prostopadłym dużym zachodnim skrzydłem na analogicznym rzucie. Przy narożniku południowo – wschodnim usytuowana jest czworoboczna wieża. Całość kryje wielopołaciowy dwu- i czterospadowy dach. Ściany murowane są z cegły i tynkowane. Fundamenty kamiennie - ceglane, w części pomieszczeń piwnicznych przechodzą w ścianę o konstrukcji ceglanej, a od strefy wysokiego cokołu (od zewnątrz) w konstrukcję kamienną z równo ciosanych prostokątnych i kwadratowych bloków granitowych. Elewacja północna stanowi front budynku. Zdobí ją piętrowy portyk wsparty na 4 kolumnach i zamknięty balkonem. Portyk zwieńczony jest trójkątnym szczytem z małymi okulusami na osi. Całość portyku przykrywa dwuspadowy dach wchodzący prostopadłe, kalenicowo w wyższą połąć dachu korpusu głównego. Strefa parteru w części podokiennej na całym obwodzie wszystkich elewacji na wysokości parapetu okiennego odcięta jest szerokim, profilowanym gzymsem. Mniejsze okna piętra, wraz z większymi skrzydła zachodniego, oddzielone są od parteru mniejszym gzymsem obiegającym wszystkie elewacje na wysokości parapetów okiennych. Elewację południową w części stanowi wysunięta w kierunku południowym płaszczyzna skrzydła zachodniego, zawierająca od zachodu w części parteru ryzalit pozorny zwieńczony małym, profilowanym, otynkowanym, dwuspadowym daszkiem. W drugiej części lekko cofnięta względem skrzydła zachodniego płaszczyzna korpusu głównego zawiera portal ujęty od góry powyżej otworu drzwiowego, gzymsem przypominającym daszek, analogiczny do zwieńczenia ryzalitu pozornego części zachodniej. Tylne drzwi ujęte są portalem i poprzedzone schodami w kierunku południowym. Po obu stronach ogranicza je niski otynkowany murek.

Pałac położony jest w południowo-wschodniej części parku. Park ten założony został również w XIX wieku. Zajmuje powierzchnię ok. 1 ha. Podlega ochronie Wojewódzkiego Konserwatora Przyrody. Wjazd na teren parku możliwy jest poprzez dwie bramy – od północy i od południa. W części północnej dobrze zachował się układ alejek wyznaczony starodrzewem z dużym klombem przed portykiem. Zachowany drzewostan w większości składa się z klonów pospolitych, grabów, buków, jesionów wyniosłych, wiązów szypułkowych i lip drobnolistnych o dużym obwodzie w pierśnicy umożliwiającym określenie wieku na ok. 135 – 165 lat.

Dwór w założeniu dworsko – parkowym w Kruszynie. Prowadzi do niego aleja wysadzona lipami. Budynek stoi na niewielkim wzniesieniu, zwrócony frontową elewacją ku podjazdowi. Jest to dwukondygnacyjny dwór z 1882 r. Zbudowany został w stylu eklektycznym. Składa się z dwóch części - korpusu głównego i skrzydła bocznego.

Obiekt murowany jest z cegły ceramicznej, otynkowany z dachami dwuspadowymi, krytymi ceramiczną dachówką. Elewacje są tynkowane i zdobione detalami architektonicznymi. Cokół z oknami piwnic został zamknięty gzymsem profilowanym. Ściany parteru ujęte są w narożne bonia dzielone boniowanymi lizenami i zwieńczone podwójnym gzymsem. Okna parteru posadowiono w profilowanych opaskach z uszami i kluczem, ponad nimi wkomponowane są trójkątne zwieńczenia. Pod oknami z kolei widoczne są profilowane gzymsy odcinkowe. Ściany piętra podzielono pilastrami dekorowanymi oprofilowaną płyciną. Elewacja frontowa – wschodnia stanowi symetryczny korpus. W ścianie parteru na osi znajduje się pięcioboczny wykusz o trzech oknach zamknięty profilowanym gzymsem i pełną ścianką balkonu. Na skrajnej osi przy skrzydle usytuowane są drzwi wejściowe poprzedzone gankiem o dwóch kolumnach. W poddaszu na osi korpusu znajduje się wystawka z oknem zamkniętym półkuliście, która została podzielona pilastrami i zwieńczona trójkątnym tympanonem z dekoracją płycinową w skrajnych częściach. Skrzydło wysunięte jest w formie ryzalitu z dwoma oknami na piętrze. Także na ścianie południowej i północnej w poddaszu widoczna jest wystawka dzielona pilastrami z oknem na osi zamkniętym półkuliście, którą zwieńczono trójkątnym tympanonem, a w bocznych częściach zaznacza się dekoracja płycinowa zamknięta na ścianie południowej linią falistą, a na północnej schodkowo.

Otoczający dwór park zajmuje powierzchnię 1,5 ha. Położony jest na terenie płytkiego wąwozu z małym stawem pośrodku i oddzielony od dworu drogą. Pośród liczного drzewostanu dominującym gatunkiem jest jesion i kasztanowiec. Występują tu między innymi chronione gatunki roślin: zawilec gajowy, barwinek pospolity, parzydło leśne, przylaszczka pospolita, grzybień biały. Spotkać także można chronione zwierzęta: biegacze, ropuchę zieloną i szarą, traszkę grzebieniastą, jaszczurkę zwinę, dzięcioła pstrego, wilgę, jeża wschodniego.

Dwór w założeniu dworsko – parkowym w Mochlu. Powstał na przełomie XIX i XX wieku. Założony został na planie skróconej litery „T”. Obiekt datowany jest na 1864 r., a w latach późniejszych remontowany. Pałac to wolnostojący budynek o dwóch kondygnacjach z podpiwniczeniem i niskim poddaszem oraz piętrowym skrzydłem bocznym, w które wbudowano czworoboczną wieżyczkę. Jest budowlą murowaną. Każda część kryta jest dachem dwuspadowym o konstrukcji drewnianej krytym blachą na deskowaniu. Szczyty dachów zakryte zostały drewnianymi tympanonami bogato ozdobionymi ażurowym motywem roślinnym, zawieszane na konstrukcji dachowej w pewnej odległości od ścian. Od strony wschodniej odcina się niewielki wykusz przykryty oddzielnym okapem, a od strony północnej nad wejściem - wieżyczka wystająca ponad wieżbę dachową na 1½ kondygnacji. Na szczytach poszczególnych kalenic wbudowano drewniane sterczyny o kształcie kuli umieszczonej na wypłaszczonej walcu, w części górnej z elementem kraplowym ostro zastrzonym od góry. Okna budynku są bogato obramowane profilowanymi pasami. Okna drugiej kondygnacji i części podłużnej zgrupowane są po dwa w czterech grupach. Grupy te posiadają wspólne obramowanie. Okna w wieżyczce zamknięte zostały od góry pełnymi lukami. W elewacjach szczytowych pod drewnianymi tympanonami znajdują się okrągłe otwory okienne prowadzące na poddasze. Drzwi główne wejściowe mają charakter biforyjny - poszczególne drzwi są identyczne, a filar międzydrzwiowy utrzymany jest w charakterze kolumny i wyraźnie oddzielony został od pełnych luków zamykających otwory drzwiowe.

Pałac usytuowany jest w parku założonym na przełomie XIX i XX wieku. Rozciąga się on na 2 ha powierzchni. Park prowadzonym był dawniej w stylu angielskim. Znajdują się tu dwa stawy. Do dziś rosną w nim liczne gatunki drzew parkowych (dęby, lipy, buki, modrzewie, jodły) oraz rzadko spotykane żywopłoty grabowe. Część drzewostanu stanowi pomniki przyrody: dąb szypułkowy o obwodzie w pierśnicy 440 cm, trzy graby zwyczajne o obwodzie w pierśnicy 251 cm, 287cm i 326 cm, lipa drobnolistna o obwodzie w pierśnicy 319 cm.

Dwór w założeniu dworsko-parkowym w Słupowie. Jest to budowla niejednorodna pod względem stylowym. Dominują elementy późnoklasycystyczne korpusu głównego i skrzydła zachodniego – sali balowej. Korpus główny powstał na zrębie starszego obiektu, o czym świadczą piwnice z XVIII wieku. Korpus główny kryty jest dachem czterospadowym, a od północy poprzedzony parterowym ryzalitem z balkonem, o kształcie eliptycznym. W partii kondygnacji ryzalit lekko występuje do przodu i zwieńczony jest tympanonem. Skrzydło zachodnie jest niższe (nadbudowane),

lekkie cofnięte względem korpusu głównego, kryte dachem dwuspadowym o niewielkim spadku. Skrzydło wschodnie - najniższe, podobnie cofnięte, kryte jest dachem trójspadowym, z tarasem od strony wschodniej. Korpus główny zbudowany jest na rzucie prostokąta, z ryzalitem od strony północnej. Od wschodu przylega prostokątny taras ze schodami. Fasada pałacu skierowana jest w stronę północną. Elewacja korpusu głównego jest dwukondygnacyjna, symetryczna urozmaicona ryzalitem pośrodku. Przyziemie ryzalitu zwieńczone jest ażurową ceglana balustradą zamykającą balkon pierwszego piętra. Kondygnacje korpusu głównego dzielą dwa profilowane gzymsy (dolny szerszy) umieszczone na wysokości balustrady balkonu. Druga kondygnacja, znacznie wyższa od parteru, rozczłonkowana jest w części ryzalitowej sześcioma pilastrami o stylizowanych głowicach. Kapitele półplastyczne zakomponowano z liści akantu, esowato skręconych wolut i kwiatu z pędami na osi. W narożach widoczne są po dwa pilastry, pomiędzy którymi umieszczone są drzwi balkonowe. Elewacja południowa korpusu głównego pierwotnie była symetryczna, obecnie na trzeciej osi od lewej dobudowany został niewielki przedsionek, na który wiodą kilkustopniowe schody. Elewacja ta, podobnie jak północna, podzielona jest dwoma profilowanymi gzymsami oddzielającymi parter, piętro i poddasze. Skrzydło zachodnie zostało przebudowane. Kondygnacje podzielono profilowanym gzymsem. W skrzydle wschodnim usytuowane jest boczne wejście poprzedzone niewielkim murowanym tarasem, na który prowadzą 4-stopniowe schody. Podział horyzontalny jest analogiczny jak w elewacji północnej profilowanym gzymsem.

Dwór od północy i zachodu otoczony jest parkiem krajobrazowy z drugiej połowy XIX wieku, który jest objęty ochroną Wojewódzkiego Konserwatora Przyrody. Zajmuje powierzchnię 4,0 ha. Spotkać tu można rzadko spotykaną konfigurację aż 34 gatunków drzew. Rośnie tu 799 drzew. Najbardziej sędziwe przekroczyły już wiek 120 lat. Najliczniejszą rodziną osiadła tutaj lipa drobnolistna. Najbardziej imponujący okaz spośród 118 drzew tego gatunku, osiągnął pierśnicę 407 cm. Niewiele mniej jest jesionu wyniosłego – 98 sztuk, a największy z nich rozrósł się do 279 cm obwodu w pierśnicy. Gatunek wierzba biała reprezentowany jest w tym parku przez 82 drzewa. Najstarsze liczy ponad 70 lat i osiągnęło rozmiar 420 w pierśnicy. Dużo jest wiązu szypułkowego, klonu pospolitego i grochodrzewu białego, są też dęby szypułkowe oraz głogi jednoszyjkowe i inne gatunki.

Założenia dworsko-parkowe w Osówcu. Obiekt dworski stoi w południowej pierzei podwórza i zwrócony jest w jego stronę elewacją frontową. Od zachodu przylega do niego piętrowa oficyna z 1885 r. o cechach klasycyzujących, a od wschodu oficyna parterowa. Na początku XX wieku dobudowano drewniane werandy w elewacji frontowej i parkowej. Dwór wzniesiony został w 1850 r. Bryła budynku zbudowana jest na rzucie prostokąta, obiekt jest dwutraktowy, z sienią na środku południowego traktu. Sień poprzedzona werandą wejściową. Weranda poprzedzona jest szerokimi schodami ujętymi w pełne murki uskokowe. W elewacji północnej odpowiada jej weranda od strony podwórza folwarcznego. Na elewacji dworu widoczny jest kamienny cokół z oknami piwnic ujętymi w ceglane opaski. Ściany tynkowane, z dekoracją pseudo – boniową w poziome pasy zwieńczone są gzymsem profilowanym. Parterowy korpus główny, kryty jest dachem dwuspadowym, a część środkowa piętrowa zakończona została trójkątnym szczytem. Oficyna zachodnia również jest prostokątna, dwutraktowa z sienią na środku zachodniej, szczytowej elewacji. Stanowi przedłużenie dworu i wysunięta jest przed jego elewacje w formie ryzalitu. Boniowane ściany parteru zamknięte są wyraźnym gzymsem. Okna parteru umieszczone zostały w opaskach profilowanych z kluczem, pod oknami zaś

widoczna jest dekoracja plyninowa. Ściany piętra pseudoboniowane w poziome pasy. Okna zamknięte półkoliście arkadą ujęte zostały w żłobkowane pilastry, zwieńczone belkowaniem i naprzemiennie naczółkiem półkolistym lub trójkątnym. Poddasze posiada dekorację plyninową z prostokątnymi okienkami. Zwieńczone zostało fryzem konsolowym i silnie wysuniętym profilowanym gzymsem. Oficyna kryta jest dachem dwuspadowym o niewielkim spadku. Oficyna wschodnia w przedłużeniu dworu dwutraktowa, z wejściem od północy. Pokryta została dachem płaskim z attyką.

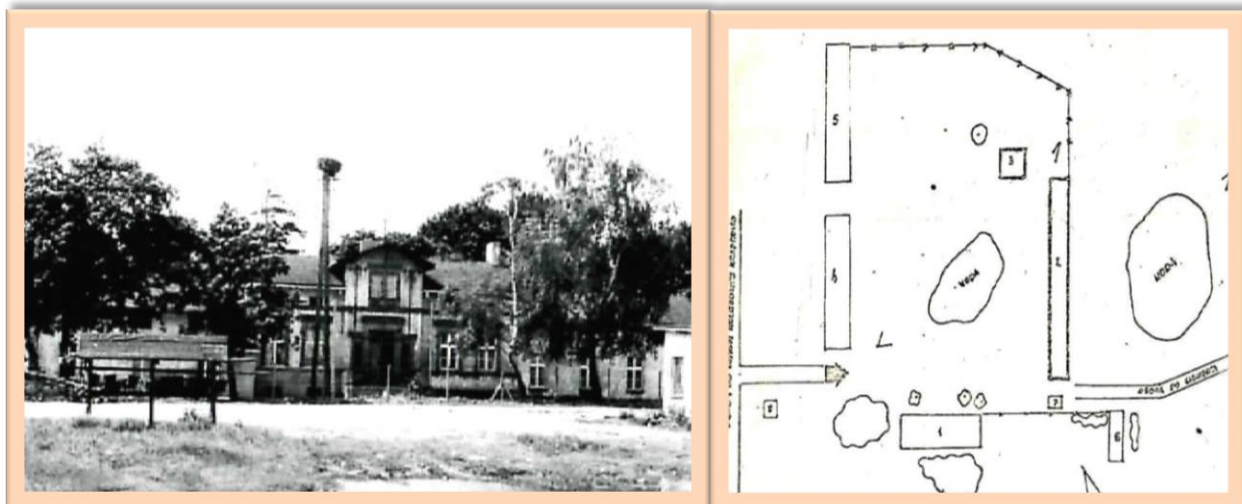
Po południowej stronie dworu rozciąga się XIX-wieczny park ze starodrzewiem. Zajmuje powierzchnię 2,8 ha. Czytelne są główne ciągi komunikacyjne. Wśród cennego drzewostanu najczęściej spotykanymi gatunkami są tu kasztanowce białe, lipy drobnolistne, klony pospolite i klony jawory, graby pospolite oraz buki. We wschodniej części parku usytuowane są mogiły dawnych właścicieli otoczone częściowo zniszczoną żeliwną kratą. Zachowały się szczątki płyt nagrobnych Alberta Dirlam (1829-1899), Anny Dirlam geb. Cantara (1832-1898) i Elli (1888-1899).

Zespół dworski w Wierzchucinku. Tworzy go dwór z drugiej połowy XIX wieku i park dworski. Budynek zbudowany został według projektu Wiktora Stabrowskiego w stylu neoklasycystycznym. Murowany jest z cegły, otynkowany i przykryty czterospadowym dachem. To dwutraktowy budynek wzniesiony na narzucie prostokąta. Wejścia usytuowane są w ścianie północnej, południowej i wschodniej. Elewacja północna jest dwuosiowa z murowaną dobudówką, południowa zaś czterosiowa. Elewacja wschodnia również jest czterosiowa. Wzbogacona została ryzalitem na osi środkowej, który zakończono trójkątnym przyczółkiem. Elewacja zachodnia frontowa jest siedmioosiowa. Z lica elewacji wylania się w środkowej części ryzalit. Zdobia ją wgłębny portyk z trzema półkolistymi zamkniętymi kolumnowymi arkadami. Tuż nad portykiem widoczne są trzy okna, ujęte pilastrami dźwigającymi fryz. Ryzalit zakończony jest trójkątnym przyczółkiem.

Podobnie jak dwór, także park założony został w drugiej połowie XIX wieku. Zajmuje powierzchnię 1,3 ha. Wielogatunkowy drzewostan zróżnicowany jest wiekowo. Wartość przyrodniczą parku wzbogacają pomniki przyrody. Zalicza się do nich siedem lip drobnolistnych posadzonych w kręgu o obwodzie w pierśnicy od 250 do 311 cm, dwie lipy drobnolistne o obwodzie w pierśnicy 296 cm i 348 cm oraz rzadki okaz czereśni ptasiej o obwodzie w pierśnicy 64 cm.

Dwór oraz zespół folwarczny w Kasprowie. Założony został w latach 1890-1927. Obok obiektu rezydencjonalnego – dworu w skład zespołu folwarcznego wchodziła kolonia mieszkaniowa (dwa bliźniaki), lokalizowana podobnie jak dwór na ścianie

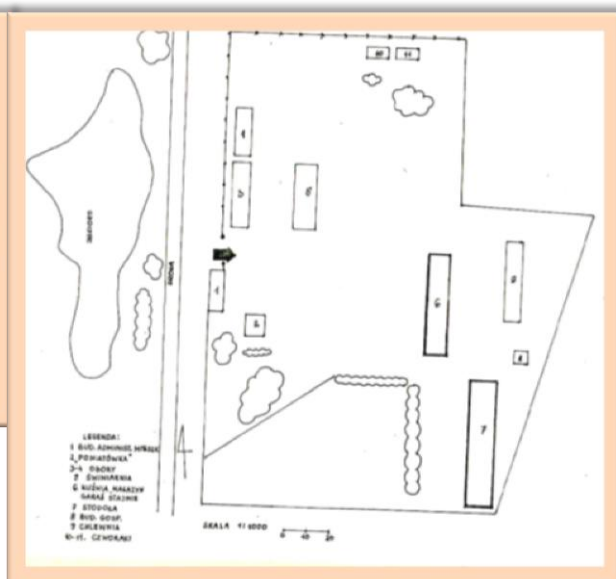
południowej podwórza gospodarczego, stodoła i chlewnia stanowiąca ścianę zachodnią, magazyn znajdujący się w części północnej i owczarnia tworząca ścianę wschodnią podwórza gospodarczego. Zespół był niegdyś ogrodzony, a dwór otoczony parkiem.

Dwór oraz kolonia mieszkaniowa uległy znacznej przebudowie. Budynek dworski zdradza cechy neoklasycyzmu. Wzniesiony został na planie wydłużonego prostokąta. To budynek murowany z cegły. Ostatnia kondygnacja przybiera charakter mezzanino (niska kondygnacja półpiętra). Budynek kryty jest dwuspadowym dachem. Wejścia znajdują się we wszystkich elewacjach. Na elewacji północnej – frontowej w osi środkowej zarysowuje się nieznaczny piętrowy ryzalit zwieńczony trójkątnym przyczółkiem. Elewacja południowa również podkreślona została w części środkowej ryzalitem zakończonym trójkątnym przyczółkiem oraz murowanym gankiem. Na elewacjach widoczne także są drobne detale architektoniczne w postaci gzymsów, dekoracyjnych obramowań okien i przyczółków. Z zespołu folwarcznego zachował się magazyn zbożowy, dominant architektoniczny – budynek najwyższy w całym zespole i przedstawiający największą wartość architektoniczną. Powstał w 1914 r. Ten trzykondygnacyjny obiekt wzniesiony na rzucie prostokąta zbudowany został z czerwonej cegły o wiązaniu cegieł krzyżowym i przykryty dwuspadowym dachem. Fundamenty wykonane zostały z kamienia polnego. Elewacja frontowa – wschodnia podzielona jest horyzontalnie gzymsem kordonowym, który oddziela każdą z kondygnacji. Elewacja podzielona jest wertykalnie dwiema listwami z czerwonej cegły i zamknięta gzymsem wieńczącym. Również otwory okienne obwiedzione są listwą z czerwonej cegły. W części centralnej znajduje się przybudówka mieszcząca schody do drzwi frontowych i do piwnicy. W elewacji południowej zastosowano podział horyzontalny poprzez gzymś kordonowy dzielący poszczególne kondygnacje i wertykalnie dwiema listwami. Analogiczna jest elewacja północna.

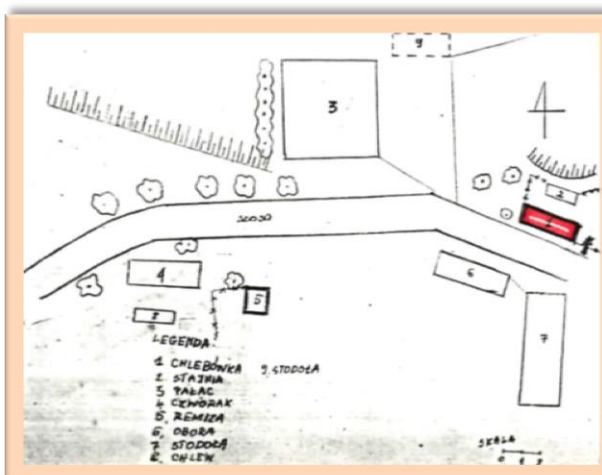
Poza magazynem zbożowym drugim elementem, który zachował się w zespole folwarcznym jest owczarnia. Powstała w 1890 r. początkowo jako obora. To jednokondygnacyjny budynek składający się z części głównej na planie wydłużonego prostokąta i stanowiącej przedsiónek przybudówki. Zbudowany został z kamienia polnego i czerwonej cegły o wiązaniu krzyżowym. Elewacje budynku podzielone są horyzontalnie gzymsem kordonowym. Oddziela on część dolną wymurowaną z kamienia polnego z częścią górną z czerwonej cegły. Otwory drzwiowe i okienne w dolnej partii obwiedzione są listwą z czerwonej cegły.

Pozostałości zespołu folwarcznego w Goncarzewach. Zespół powstał na przełomie XIX i XX wieku. Składał się z budynku rezydencjonalnego, czworaków z 1918 r., mieszkalnej „Poniatówki” dobudowanej w 1935 r. i budynków gospodarczych:

drewnianej stodoły z 1883 r., budynku gospodarczego z 1912 r. mieszczącego kuźnię, magazyn, garaż i stajnię, chlewni, obory i świnia. Do zniszczenia większości budynków, głównie w wyniku spalenia, doszło podczas II wojny światowej. W całości zachował się dominujący architektonicznie budynek gospodarczy, „Poniatówka” i drewniana stodoła. Zespół folwarczny nie przedstawia obecnie wartości architektonicznej, zachował się jedynie układ założenia architektonicznego.

Zespół dworski (pozostałości) w Gliszczu. Zespół założony został około 1900 r. Wspólnie z domem zwanych Chlebówką i powstałą w tym samym czasie remizą straży pożarnej tworzył zespół dworski. Pośród budynków był także mieszkalny czworak i obiekty gospodarcze – stajnia, obora, chlew i stodoły. Nie zachowały się dawne założenia przestrzenne. Układ budynków sprzed 1939 r. zmienił się tak dalece, że nie jest obecnie możliwy do odtworzenia. Dwór zdradza cechy stylu secesji. Jest to skromny piętrowy budynek z użytkowym poddaszem przykryty mansardowym dachem z lukarnami i facjatą w elewacji południowej. Remiza powstała w tym samym czasie co majątek. Wykonana jest z czerwonej cegły. Otwory okienne w metalowej ramie obwiedzione są

listwą z cegły i zamknięte u góry odcinkowym łąkiem. Frontowa elewacji ozdobiona jest gzymsem kordonowym i zwieńczona frontonem z trzema słupkami z cegły. Pochodząca również z ok. 1900 r. „mieszkalna, „Chlebówka” zbudowana jest z czerwonej cegły. W części środkowej elewacji frontowej ozdobiona jest wysuniętym nieco przed lico ścianą ryzalitem zwieńczonym trójkątnie i przykrytym dwuspadowym dachem z ozdobnym drewnianym bolcem. W centrum ryzalitu otwór drzwiowy zamknięty jest ceglany łąkiem podobnie jak otwory okienne dodatkowo obwiedzione gzymsem ze zdobnymi elementami. Drzwi oraz ramy okienne w rzeźbionych ramach. Budynek obwiedziony jest horyzontalnie ząbkowanym gzymsem z cegły.

Zespół folwarczny (pozostałości) w Samsiecznie. Powstał w latach 1880–1905 na północnym brzegu Jeziora Samsieczno. Nie zachował się dawny, oryginalny układ folwarczny. Jego kompozycja była zwarta i geometryczna. Budynki skupione były wokół

prostokątnego gospodarczego podwórza. W skład zespołu wchodził obiekt rezydencjonalny – pałac z 1880 r. Po II wojnie światowej został w pełni przebudowany. Podobnie całkowicie zmodernizowana została oficyna mieszkalna. Swoją pierwotną konstrukcję zmienił także budynek z 1890 r., w którym początkowo była letnia kuchnia, później pralnia, a potem chlewiki. Zmianie poddana została również dawna drewniana stodoła na fundamentach z kamienia polnego z 1900 r. W skład zespołu wchodziła także chlewnia

i magazyn zbożowy, które do 1939 r. pełniły funkcję stajni. Po ich późniejszym przebudowaniu nie przedstawiają większej wartości architektonicznej. Dawne walory architektoniczne utracił także magazyn nawozów z 1890 r. Zachował się jeden z najstarszych budynków, który mieścił pierwotnie kuźnię, a w przybudówce wozownię. Stanowi jeden z elementów południowej ściany podwórza. Wybudowany został w 1890 r. z czerwonej cegły na fundamentach z kamienia polnego. Elewacja północna – frontowa budynku głównego zamknięta jest słupami z czerwonej cegły i gzymsem wieńczącym. W środku odcina się wyraźnie gzymś kordonowy. Elewacja południowa jest analogiczna.

Największym i najciekawszym obiektem pod względem architektonicznym jest obora z 1905 r. Stanowi północną ścianę gospodarczego podwórza. Materiał budowlany tożsamy jest z tym, którego użyto do budowy kuźni. Jest to cegła czerwona wiązana krzyżowo i fundament z polnego kamienia. Obora zbudowana jest na planie wydłużonego prostokąta. Ścianę frontową zdobi szeroki ryzalit podzielony wertykalnie dwiema listwami z czerwonej cegły. Zamknięty jest gzymsem wieńczącym, ponad który wystają 4 słupy z czerwonej cegły. Część centralna z ryzalitem przykryta została dwuspadowym dachem o kalenicy prostopadłej do dłuższej osi budynku. Po obu bokach ryzalitu kontynuowane są zdobienia dzielące poszczególne części słupami z czerwonej cegły i gzymsem. Elewacja północna jest analogiczna. Elewacje szczytowe, wschodnia i zachodnia, są trójosiowe, podzielone dwiema listwami z czerwonej cegły i zamknięta z obu stron podobnymi

listwami. Horyzontalnie podzielone są gzymsem kordonowym i zamknięte gzymsem wieńczącym, nad którym uwidacznia się jeden słup z czerwonej cegły. Pomieszczenie podzielone wewnątrz na cztery części: cieletnik, halę główną, magazyn paszowy i dawna wychowalnię (później pomieszczenie usługowe i socjalne), w zasadzie nie uległo zmianom.

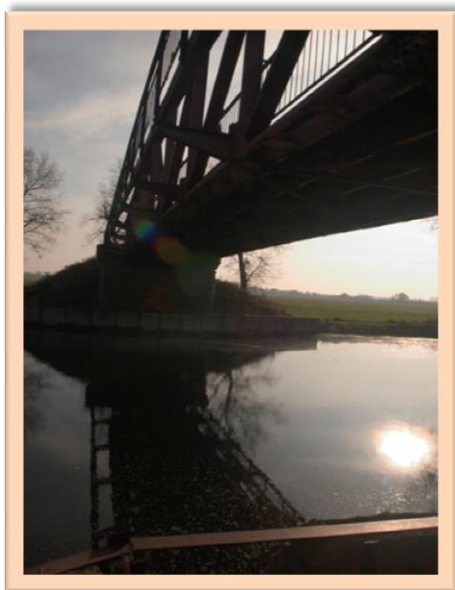

Zabytkiem jest także **zespół zakładu doświadczalnego rolnictwa w Mochelku**. Powstał w 1905 r. jako baza doświadczalna Bydgoskiego Naukowo-Badawczego Instytutu Rolniczego. Kompozycja zespołu jest zwarta geometrycznie. Składa się on z podwórza

gospodarczego w kształcie prostokąta otoczonego obiektami gospodarczymi. W skład zespołu wchodzi budynek administracyjno-mieszkalny z lat 1905-1908, budynek mieszkalny, murowany z 1905 r., kolejny obiekt mieszkalny ze stajnią, murowano-szachulcowy z lat 1905-1909, obora, murowano-szachulcowa z 1905 r., chlewnia (obecnie obora), murowana z 1905 r., magazyn, murowany z 1905 r.

Wśród zabytków Gminy Sicienka należy wymienić **Zespół Kanału Bydgoskiego**. Jest on śródlądowym szlakiem wodnym, który stanowi integralną część drogi wodnej Wisła-Odra. Łączy bezpośrednio Brdę z Notecią. Budowa Kanału rozpoczęła się wiosną 1773 r. i ukończona została w połowie września 1774 r. Na odcinku 26 km wzniesiono wówczas 9 drewnianych jednokomorowych śluz. Początkowo Kanał łatwo ulegał zanieczyszczeniom i nie spełniał powierzonej mu funkcji, co wymusiło jego modernizację. Jednym z największych przedsięwzięć było zastąpienie drewniano-glinianych elementów systemu hydrotechnicznego nowymi ceglano-kamiennymi komorami śluz. Kolejne szeroko zakrojone prace modernizacyjne przeprowadzono w latach 1840-1852. Kolejne prace związane z przebudową zapoczątkowano w latach 1905-1907. Zmierzaly one do budowy nowego fragmentu Kanału na terenie Bydgoszczy oraz budowy kolejnych śluz

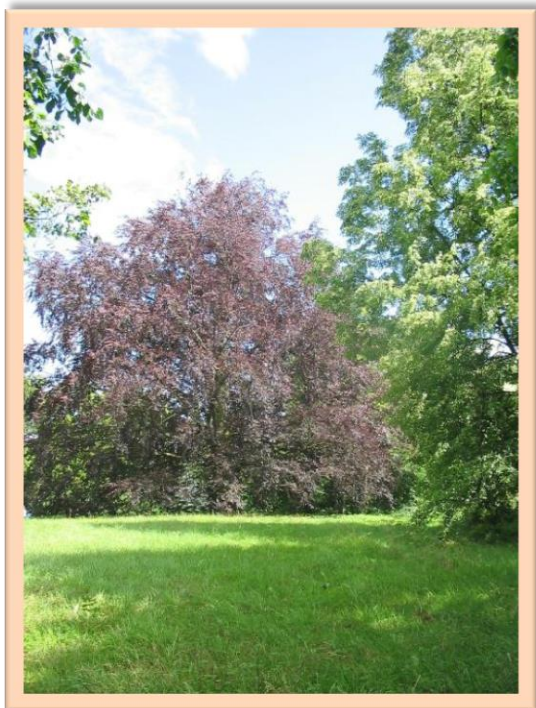
na przebiegu Kanału w stronę Nakła. Ostateczne zakończenie prac nastąpiło w 1915 r. Urządzenia hydrotechniczne na przebiegu Kanału Bydgoskiego dokumentują różne okresy jego historii. Dziś ten szlak wodny liczy 24,5 km, jego długość na terenie Gminy Sicienka wynosi 7,2 km. Przepływa przez Pawłówek, Kruszyniec i Zielonczyn. Granicę między Bydgoszczą a Gminą Sicienka na Kanale wyznacza śluza nr 6 z lat 1910-1914. Jest to jednokomorowa betonowo - ceglana konstrukcja z wrotami kłapowymi i wspornymi dwuskrzydłowymi. Towarzyszy jej budynek techniczny z 1919 r. oraz dom śluzowego z 1914 r.

Na terenie Gminy rozsiane są również pochodzące z przelomu wieków, czy też z początku XX wieku **domy**, bądź **zagrody w gospodarstwach rolnych** w Gliszczu, Kruszyńcu, Łukowcu, Mochelku, Murucinie, Nowackowie, Sicienku, Sitnie, Szczutkach, Trzemiętowie, Wierzchucicach i Wierzchucinku, czy w Zielonczynie. Zabytkiem jest obiekt **Izby Tradycji Kulturalnej** przy ul. Bydgoskiej 6 w Sicienku, dawna **pastorówka**. Jako charakterystyczne obiekty zachowały się także budynki **dawnych szkół** w Mochlu, Nowackowie, Sicienku, Trzemiętowie, Wierzchucinku, Wojnowie, **kuźnie** w Łukowcu, Mochlu, **gorzelnie** w Słupowie, Wojnowie, Teresinie, **mleczarnia** w Wojnowie, **młyny** w Łukowcu i Wierzchucicach.

W krajobrazie widoczne są jeszcze zabytkowe **Poniatówki**. Te niewielkie, charakterystyczne drewniane domy kryte zwykle gontem, to ślady reformy rolnej Juliusza Poniatowskiego z okresu II RP. Odnaleźć je można w Słupowie to budynki nr 33, 34, 35, 36 i 37, czy przy drodze do Chmielewa. Ulegają one jednak zmianom i modernizacjom tracąc dawne walory architektoniczne.

Na terenie Gminy zachowały się XIX-wieczne lub pochodzące z przełomu XIX i XX wieku **parki dworskie** lub ich pozostałości. W parku w Strzelewie rosną kasztanowce białe, klony zwyczajne, buki pospolite, robinie akacjowe. Są wśród nich pomniki przyrody – lipa drobnolistna o obwodzie w pierśnicy 360 cm, dąb szypułkowy o obwodzie w pierśnicy 350 cm, dwa jesiony wyniosłe o obwodzie w pierśnicy 293 cm i 320 cm, robinia grochodrzew o obwodzie w pierśnicy 281 cm, modrzew europejski o obwodzie w pierśnicy 260 cm, sosna czarna o obwodzie w pierśnicy 248 cm.

Niewątpliwie uwagę przyciąga rozłożysty buk zwyczajny odmiany czerwonej o obwodzie w pierśnicy 388 cm, który dodaje urody parkowi. Również stanowi pomnik przyrody. Pozostałości parków dworskich odnaleźć można w Janinie, Kamieńcu, Piotrkówku (w nim pomniki przyrody: dąb szypułkowy o obwodzie w pierśnicy 300 cm i dąb burgundzki o obwodzie w pierśnicy 307 cm), Sicienku (z pomnikiem przyrody – dębem szypułkowym o obwodzie w pierśnicy 308 cm), Teresinie, Trzcińcu (pomnik przyrody – dąb szypułkowy o obwodzie w pierśnicy 340 cm), Trzemiętowie również tu pomniki przyrody – żywotnik zachodni o obwodzie w pierśnicy 152 cm, żywotnik wschodni o obwodzie w pierśnicy 111 cm, trzy dęby szypułkowe o obwodzie w pierśnicy 300, cm, 300 cm i 338 cm, głóg jednoszyjkowy o obwodzie w pierśnicy 140 cm).

Innymi zabytkami w gminie są **cmentarze**. Pierwotny charakter straciły dawne **cmentarze ewangelickie**. Nieliczne nagrobki są zniszczone, a wiele z nich nie zachowało się. Z tego też powodu często układ cmentarzy jest nieczytelny. Miejsca dawnych pochówków są porośnięte drzewami i krzewami. Wyróżnia się pośród nich cmentarz w Kruszynie. Jest ogrodzony, układ nagrobków i mogił jest czytelny, groby utrzymane są w dobrym stanie. W Samsiecznie na wysokiej skarpie na powierzchni 0,19 ha rozciąga się nieczynny cmentarz katolicki z przełomu XVII i XVIII. Kształt cmentarza jest nieregularny, układ nieczytelny, a nagrobki zniszczone. Najstarszy zachowany nagrobek pochodzi z 1937 r. W drugiej połowie XIX wieku założone zostały cmentarze w Gliszczu, Mochlu (najstarszy nagrobek to destrukt z 1888 r.), Dąbrówce Nowej W Trzemiętowie są aż trzy cmentarze z tego okresu. Na jednym zachowały się 2 nagrobki wolnostojące z pierwszej połowy XX wieku oraz mogiły.

Na drugim jest około 20 nagrobków z połowy XX wieku w jednym narożniku cmentarza. Na trzeciej z dawnych nekropolii najstarszy zachowany nagrobek to płyta zm. D. Kunzaz z 1875 r. Na cmentarzu rosną topole i lilak. Mimo, że układ całości jest czytelny, to jednak brakuje na nim nagrobków, nieczytelny jest, więc układ kwater. podobnie cmentarze założone w XIX wieku są w Wierzchucinku, gdzie zachowały się wolnostojące nagrobki z pierwszej połowy XX wieku, są jednak bardzo zniszczone, i w Zawadzie, na którym zachowało się kilka nagrobków z pierwszej połowy XX wieku. Z przełomu wieków pochodzi drugi z cmentarzy ewangelickich w Mochlu (najstarszy z zachowanych nagrobków to krzyż żeliwny z 1937 r. zm. G. Steinte), w Pawlówku, w Sicienku (zachowało się 30 wolnostojących nagrobków z pierwszej połowy XX wieku oraz mogiły z pierwszej i drugiej połowy XX wieku), Strzelewie (dziś całkowicie porośnięty, jego układ jest nieczytelny, nie zachowały się też żadne nagrobki). Na początku XX wieku założone zostały cmentarze ewangelickie w Goncarzewach (najstarszy nagrobek pochodzi z 1928 r.), Osówcu (nagrobek z pierwszej połowy XX wieku) i Sicienku (dziś porośnięty bzem i głogiem nie posiada już nagrobków ani widocznych mogił).

Zabytkowe są także dzisiejsze **cmentarze rzymsko-katolickie**. W drugiej połowie XIX wieku założono cmentarz, obecnie rzymsko – katolicki, w Zielonczynie. Najstarszy zachowany nagrobek należy do zmarłych J. K. Kr. Walterów z lat 1878, 1896, 1899. W Dąbrówce Nowej cmentarz istnieje od końca XIX wieku. Najstarszy nagrobek zmarłej J. Dynarskiej pochodzi z 1909 r. Znajduje się tu także grób pomordowanych przez okupantów hitlerowskich w 1939 r., posiadający znaczenie historyczne. W latach dwudziestych XX wieku założony został cmentarz w Wierzchucinku i w Samsiecznie. W Samsiecznie najstarszy, ozdobiony figurą anioła, nagrobek zm. J. Wittenbrun pochodzi 1937 r.

5.2.4. Zabytki ruchome

Zabytki ruchome stanowią wyposażenie kościołów.

W kościele p.w. św. Kazimierza Królewicza w Kruszynie w nawie mieści się chrzcielnica z 1909 r. wykonana z piaskowca. Przekształcone zostały dawne organy firmy P.B.Voelkmer Bromberg. Spośród 3 dzwonów zachował się jeden, umieszczony na wieży – odlany przez firmę Franz Schelling z napisem „EHRE SEI GOTT IN DER HOHER. FRANZ SCHILLING IN APOLDA GOSS MICH 1909”. Do dziś zachował się mechanizm i tarcza niegdysiejszego zegara. Opatrzony jest tabliczką „BOCKENEM 1909”. W prezbiterium znajdowała się niegdyś ambona i krzyż umieszczony obecnie w kruchcie zachodniej.

W kościele p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Samsiecznie znajdują się organy z końca XIX wieku. Zachował się na nich odręczny napis: „Orgelbaure Freitag

Bromberg 23.05.1930". Upamiętnia on konserwację organów dokonaną przez mistrza organowego Freitaga z Bydgoszczy. Organy zostały przeniesione do kościoła w Samsiecznie po II wojnie światowej. Naprawy zniszczeń powojennych podjął się bydgoszczanin Jan Sobiechowski. Tu znajduje się najstarszy z dzwonów, jakie służą wiernym w kościołach na terenie gminy. Ten 400 kg dzwon z 1687 r. z napisem „*Anna 1687 in honorem immaculabe Virginius Mariae et Divi – Bartholomei Apostoli*” umieszczony jest w kościelnej wieży. Pochodzi z dawnego samsieczyńskiego drewnianego kościoła, którego patronem był św. Bartłomiej. Do najstarszych zabytków świątyni zalicza się usytuowana na dachu kościoła miedziana kula z chorągiewką i datą 1767 roku, pochodząca również z poprzedniego kościoła, poza tym rokokowa ambona z drugiej połowy XVIII wieku, sześć cynowych lichtarzy z XVIII wieku. W przedsionku wmurowana została marmurowa płyta nagrobkowa z 1781 r. dawnych właścicieli Samsieczna. W kościele znajduje się obraz przedstawiający anioła z małą dziewczynką. W taki sposób uwieczniona została Aniela hrabina Potulicka, która znacząco przyczyniła się do budowy świątyni. W tle malowidła widoczny jest pałac i kaplica w Potulicach

Kościół p.w. św. Andrzeja Boboli w Sicienku wyposażony jest w dzwon z 1873 r.

W kościele p.w. św. Jakuba - Apostoła Mniejszego w Dąbrówce Nowej zachowały się ławki z końca XIX wieku, chrzcielnica z tego samego okresu. Cechy zabytkowe posiada także ołtarz, konfesjonał, czy prospekt organowy.

5.2.5. Zabytki archeologiczne

Na obszarze Gminy Sicienko zewidencjonowanych zostało 470 stanowisk archeologicznych. Są znakiem istnienia na tym terenie działalności człowieka sprzed wielu wieków. Cechują się zróżnicowaną chronologią, poczynając od epoki kamienia, poprzez jej młodszy okres neolit i kulturę amfor kulistych czy pucharów lejkowatych, kulturę lużycką epoki brązu, ślady wpływów rzymskich epoki żelaza, po średniowiecze. W trakcie prac archeologicznych odnajdywane były ślady dawnych osad, cmentarzysk.

5.2.6. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych

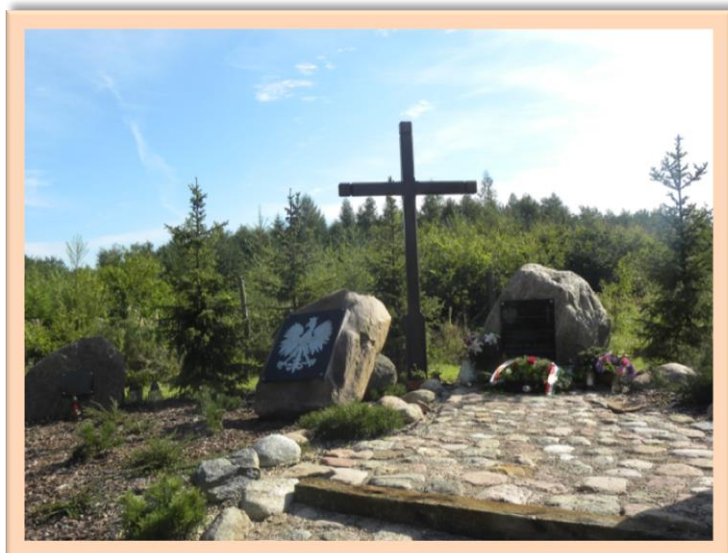
Na terenie Gminy Sicienko nie ma zbiorów muzealnych. Nie funkcjonują tu muzea eksponujące dziedzictwo kulturowe i zabytki ruchome. Przedmioty o wartości zabytkowej i muzealnej znajdują się w kościołach. W Izbie Tradycji Kulturalnej w Sicienku gromadzone są dawne, historyczne przedmioty codziennego użytku, sprzęty wyposażenia domowego i inne przedmioty mające wartość historyczną.

5.2.7. Dziedzictwo niematerialne

Nazwy geograficzne, historyczne tradycje, bądź zwyczaje, przekazy ustne w Gminie Sicienko nie tworzą wyodrębnionej przestrzeni kulturowej, która wyróżniałaby się na tle innych. Wpisują się w dziedzictwo niematerialne regionu, w którym współlistnieją

tradycje społeczno-kulturalne Gminy Sicienko. Kultuwują je działające w Gminie stowarzyszenia, drużyny harcerskie, szkoły oraz Gminny Ośrodek Kultury.

W ramy dziedzictwa niematerialnego wpisują się nazwy części miejscowości, które związane mogą być z ich powstawaniem lub wywodzą się od nazwisk dawnych właścicieli ziemskich.

Wyraźnym śladem tego dziedzictwa są miejsca pamięci świadczące o wydarzeniach II wojny światowej. Zbiorowy grób pomordowanych przez okupantów hitlerowskich w 1939 r. w Osówcu mieszkańców Mochla znajduje się na cmentarzu w Dąbrówce Nowej. Jest on świadectwem wydarzeń z tego czasu. Po wkroczeniu na teren Gminy Sicienko wojsk niemieckich działający tu Selbstschutz dokonał 16 października 1939 r. aresztowań wielu Polaków.

Pośród nich znaleźli się czterej mieszkańcy Mochla. Po wyprowadzeniu do lasu w Osówcu zostali rozstrzelani. Nieopodal tego miejsca stoi kamienny szaniec upamiętniający tragiczne losy tych osób, na płycie znajduje się napis „Po wojnie zwłoki ekshumowane zostały z osowieckiego lasu i przeniesione do zbiorowej mogiły na cmentarzu w Dąbrówce Nowej.

Miejsce pamięci wydarzeń z okresu II wojny światowej znajduje się również w Nowaczkowie i w Szczutkach. Symbolem poległych we wrześniu 1939 r. w lasach w rejonie Szczutek polskich żołnierzy jest kamień zdobiony tablicą z napisem „*Mogiła nieznanego żołnierza Wojska Polskiego poległego w obronie Ojczyzny w 1939 r.*”. Również w Słupowie tuż przy drodze powiatowej do Mroczy znajduje się płyta z tablicą, która upamiętnia kawalerzystę jednostki wojskowej w Byszewie, który poległ we wrześniu 1939 r. na polach Słupowa.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Prawnymi formami ochrony zabytków na terenie Gminy Sicienko jest wpis do rejestru zabytków, ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu, czy decyzji o warunkach zabudowy. Ochronie podlegają także zabytki ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków.

W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego uwzględniona jest w szczególności ochrona zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia

oraz innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Sicienko przyjęte uchwałą Nr IX/61/11 Rady Gminy Sicienko z dnia 31 sierpnia 2011 roku podejmuje kwestię ochrony elementów środowiska przyrodniczego i kulturowego.

Strefa „A” - strefa pełnej ochrony konserwatorskiej obejmuje obszary szczególnie wartościowe do bezwzględного zachowania. Wszystkie prace powinny być uzgadniane z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Strefa ta wyznaczona jest w Dąbrówce Nowej, Kamieńcu, Kruszynie, Mochlu, Osówcu, Pawlówku, Piotrkówku, Samsiecznie, Sicienku, Słupowie, Strzelewie, Teresinie, Trzcińcu, Trzemiętowie, Wierzchucinku, Wojnowie.

Strefa „B” - strefa ochrony konserwatorskiej obejmuje obszar podlegający rygorom w zakresie utrzymania zasadniczych elementów istniejącej substancji o wartościach kulturowych oraz charakteru w skali nowej zabudowy. Uzgadniane z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków winny być przebudowy obiektów zabytkowych, lokalizacje nowych obiektów, korekty układu przestrzennego. Rejony nią objęte występują w Dąbrówce Nowej, Gliszczu, Goncarzewach, Kasprowie, Kruszynie, Kruszyńcu, Łukowcu, Mochelku, Mochlu, Murucinie, Nowaczkanie, Pawlówku, Samsiecznie, Sicienku, Słupowie, Strzelewie, Teresinie, Trzemiętowie, Trzemiętówku, Wierzchucicach, Wierzchucinku, Wojnowie, Zawadzie, Zielonczynie.

Strefa „W” - strefa ochrony archeologicznej obejmuje rozpoznane potencjalne obszary występowania stanowisk archeologicznych. Uzgadniane winny być wszelkie prace ziemne projektowane na obszarze strefy. Obszary nią objęte rozsięte są na terenie całej Gminy Sicienko. Jako przykłady największych skupisk chronionych stanowisk archeologicznych podać można Pawlówek, Strzelewo, Łukowiec bądź Murucin oraz szereg innych miejscowości, jak choćby Trzemiętowo.

Zabytki Gminy Sicienko wpisane do rejestru zabytków scharakteryzowane zostały szczegółowo w punkcie 5.2.3. Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Sicienko na lata 2014-2017. Ich zestawienie statystyczne stanowi załącznik nr 1 do Gminnego Programu Opieki Nad Zabytkami Gminy Sicienko na lata 2014-2017.

Stanowiska archeologiczne ujawnione głównie podczas badań AZP (Archeologiczne Zdjęcie Polski) tworzą archeologiczne dziedzictwo kulturowe Gminy Sicienko. Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie epizodów osadniczych na tym terenie i są cenną informacją o działalności ludzkiej sprzed wieków. Wykaz stanowi załącznik nr 2 do Gminnego Programu Opieki Nad Zabytkami Gminy Sicienko na lata 2014-2017.

5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Ewidencja zabytków nie została wymieniona przez ustawę o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wśród form ochrony zabytków. Mimo tego ma istotne znaczenie w systemie ich ochrony. W myśl przepisów ustawowych Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków, Wojewódzki Konserwator Zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków znajdujących się na terenie danego województwa, a w gestii Gminy spoczywa prowadzenie gminnej ewidencji zabytków.

Gminna ewidencja zabytków powinna obejmować zarówno zabytki nieruchome wpisane do rejestru, inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków, jak również te, które wyznaczone zostały przez Wójta Gminy w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Jest więc bazą, w której skatalogowane zostają w sposób najpełniejszy zabytkowe nieruchomości położone na obszarze Gminy. Wraz z nią, krajowa i wojewódzka ewidencja zabytków powinny w sposób kompletny obrazować zagadnienie objętych ochroną zabytków nieruchomych, ruchomych i archeologicznych.

Stąd też to właśnie ewidencja zabytków zgodnie z art. 21 wspomnianej ustawy jest podstawą do sporządzenia przez poszczególne szczeble samorządu programów opieki nad zabytkami.

W gminnej ewidencji zabytków Gminy Sicienko ujęte są zarówno obiekty wpisane do rejestru, jak również te, które wymienia ewidencja wojewódzka. Szczegółowy wykaz obiektów objętych gminną ewidencją zabytków na terenie Gminy Sicienko stanowi załącznik nr 3 do Gminnego Programu Opieki Nad Zabytkami Gminy Sicienko na lata 2014-2017.

5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Na terenie Gminy Sicienko nie ma zabytków, które byłyby swoistym wyróżnikiem na tle innych zabytkowych obiektów regionu. Jest natomiast zespół zabytków, które świadcząc o dziedzictwie kulturowym Gminy, wydarzeniach na przestrzeni dziejów, stąd mają ważne znaczenie dla Gminy.

Do zabytków o najwyższym znaczeniu zaliczają się zespoły dworsko-parkowe. W szczególności dawny XIX-wieczny eklektyczny dwór - dziś budynek Szkoły Podstawowej im. Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Kruszynie. Budynek utrzymany jest w bardzo dobrym stanie. Na bieżąco w ramach posiadanych środków prowadzone są prace przy utrzymaniu obiektu. Podobnie cenne są założenia dworsko-parkowe w Mochlu oraz w Wojnowie. Budynek w Mochlu stanowi mienie Gminy. Część wykorzystywana jest na cele mieszkalne. Budynek jest w dobrym stanie technicznym. Obiekt w Wojnowie stanowi własność Fundacji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego im. Anieli hr. Potulickiej w Wojnowie. W bardzo dobrym stanie utrzymany jest budynek i otaczający go park. Wśród ważnych zespołów pałacowych wymienić należy późnoklasycystyczny dwór w Słupowie i neoklasycystyczny dwór w Wierzchucinku. O ile stan zachowania obiektu w Wierzchucinku można ocenić jako średni, o tyle dwór w Słupowie, którego historia sięga XIII wieku – niezamieszkaany i niewykorzystywany w inny sposób ulega powolnej degradacji. Oba znajdują się w rękach prawnych właścicieli.

Wśród najcenniejszych zabytków wymienić niewątpliwie należy z osobna każdy z kościołów na terenie Gminy Sicienko. Wszystkie utrzymane są w dobrym stanie i poddawane zabiegom konserwacyjnym. Najstarszy z nich to Kościół p.w. św. Andrzeja Boboli w Sicieniu. Wiekiem dorównuje mu kościół p.w. św. Jakuba Apostoła Mniejszego w Dąbrówce Nowej. Oba wzniesione zostały pod koniec XIX wieku. Z początku XX wieku pochodzi kościół p.w. św. Kazimierza Królewicza w Kruszynie oraz kościół p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Samsiecznie. Prawdopodobnie z przełomu

wieków pochodzi także budynek w Wierzchucinku, który obecnie służy jako świątynia parafii Matki Boskiej Szkaplerznej w Wierzchucinku. Każdy z obiektów sakralnych zdradza nieco odmienny rys architektoniczny, charakterystyczne detale i zdobienia pozwalające łatwo odróżnić go od pozostałych.

W odrębnej kategorii zabytków o najwyższym znaczeniu dla Gminy wymienić należy Zespół Kanalu Bydgoskiego.

Wszystkie ze wspomnianych zabytków Program opisuje szczegółowo w rozdziale 5.2.3. Zabytki nieruchome.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń

Mocne strony:

- zróżnicowany krajobraz naturalny i kulturowy o wysokich walorach turystycznych, rekreacyjnych i wypoczynkowych,
- rozbudowana sieć szlaków turystycznych pieszych i rowerowych uwzględniająca obiekty zabytkowe,
- rozpowszechnianie informacji o zabytkach w wydawnictwach i na stronach internetowych,
- dobre rozpoznanie zasobów dziedzictwa kulturowego z terenu Gminy,
- dobrze utrzymane zabytkowe zespoły sakralne i budynki użyteczności publicznej,
- działalność organizacji pozarządowych szczególnie o profilu społeczno-kulturalnym i turystycznym,
- możliwość pozyskiwania środków z różnych źródeł,
- określone zasady finansowania ze środków gminnych prac konserwatorskich,
- ustanowiony społeczny opiekun zabytków w gminie Sicienko.

Szanse:

- rozwój turystyki i agroturystyki,
- organizowanie przez gminę, GOK, szkoły rajdów, warsztatów, imprez społeczno-kulturalnych pozwalających na poszerzenie świadomości, zgłębianie wiedzy i promocję zabytków i dziedzictwa kulturowego,
- rozwój inicjatyw mających na względzie troskę o dziedzictwo kulturowe,
- współpraca Gminy z organizacjami pozarządowymi szczególnie o profilu społeczno-kulturalnym i turystycznym,
- upowszechnianie edukacji i kształtowanie świadomości społecznej nastawionej na poszanowanie zabytków i ich ochrony,
- wzrost świadomości w widzeniu obiektu zabytkowego jako produktu turystycznego,

- działania edukacyjne placówek oświatowych i działania kulturalne Gminnego Ośrodka Kultury i świetlic,
- promocja obiektów poprzez stronę internetową Gminy, publikacje i inne działania,
- uwzględnianie zagadnień z zakresu ochrony zabytków w dokumentach programowych Gminy,
- działalność Izby Tradycji Kulturalnej,
- możliwość pozyskiwania środków na ochronę zabytków.

Słabe strony

- niewłaściwe użytkowanie zabytków,
- zły stan techniczny części obiektów zabytkowych, w szczególności należących do prywatnych właścicieli,
- utrata wartości architektonicznych, układów przestrzennych i wartości kulturowych obiektów zabytkowych w wyniku przebudowy, a także niszczenia,
- niewielka możliwość wykorzystania starych budynków folwarcznych,
- niedostateczna świadomość wartości zasobów dziedzictwa kulturowego,
- brak możliwości zwiedzania zabytków,
- niska świadomość społeczna o prawnych obowiązkach właścicieli do należytego utrzymania obiektów zabytkowych,
- brak systemów zabezpieczających obiekty zabytkowe,
- brak dostatecznie rozwiniętej bazy noclegowej.

Zagrożenia:

- samowolne zagospodarowanie obiektów zabytkowych powodujące utratę walorów architektonicznych,
- zmiana pierwotnej funkcji zabudowy,
- nieużytkowanie obiektów lub brak remontów prowadzący do ich niszczenia,
- zanikanie i niszczenie historycznych układów ruralistycznych, dawnych założeń folwarcznych,
- zdarzenia losowe i klęski żywiołowe,
- niszczenie zabytków przez akty wandalizmu,
- brak środków lub niewystarczające środki na utrzymanie obiektów zabytkowych, prowadzenie prac konserwatorskich i rewitalizację zabytków,
- niszczenie i postępująca degradacja dawnych cmentarzy,
- nielegalne poszukiwania zagrażające zabytkom archeologicznym.

7. Założenia programowe

Myślą przewodnią Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Sicienka na lata 2014-2017 jest ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego oraz dbałość o zabytki. Celem wyrażonym we wstępie jest określenie kierunków działań i zadań niezbędnych dla sprawowania opieki nad zabytkami.. Założeniem Programu jest jednocześnie rozpowszechnianie wiedzy o zabytkach, uwrażliwienie mieszkańców i podnoszenie lokalnej świadomości społecznej, a także promocja Gminy Sicienka.

7.1 Priorytety programu opieki

- I. Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego.
- II. Rewaloryzacja i konserwacja rozumiana jako utrzymanie bądź przywrócenie wartości historyczno-kulturowych zabytków.
- III. Dokumentowanie oraz promocja i popularyzacja dziedzictwa kulturowego.
- IV. Edukacja i kształtowanie świadomości społecznej nastawionej na poszanowanie zabytków i ich ochrony.

7.2. Kierunki działań programu opieki

- I. Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego
 1. Ochrona dziedzictwa kulturowego jako podstawy służącej rozwojowi gospodarczemu Gminy i budowaniu tożsamości jej mieszkańców.
 2. Świadome kształtowanie struktur przestrzennych z uwzględnieniem dziedzictwa kulturowego.
- II. Rewaloryzacja i konserwacja rozumiana jako utrzymanie bądź przywrócenie wartości historyczno-kulturowych zabytków.
 1. Zachowanie cennych elementów dziedzictwa kulturowego Gminy.
 2. Poprawa stanu zachowania zabytków.
- III. Dokumentowanie oraz promocja dziedzictwa kulturowego
 1. Aktualna Gminna Ewidencja Zabytków.
 2. Pozyskiwanie z różnych źródeł i gromadzenie informacji o zabytkach i dziedzictwie kulturowym.
 3. Promowanie dziedzictwa kulturowego i popularyzowanie wiedzy o zabytkach.

IV. Kształtowanie świadomości społecznej nastawionej na poszanowanie zabytków i ich ochrony.

1. Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym.
2. Wspieranie aktywności lokalnej w działaniach mających na celu poszanowanie materialnego dziedzictwa oraz zachowanie własnej tożsamości.

7.3 Zadania programu opieki

I. Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego.

1. Ochrona dziedzictwa kulturowego jako podstawy służącej rozwojowi gospodarczemu gminy i budowaniu tożsamości jego mieszkańców.
 - a) powiązanie zadań służących opiece nad zabytkami ze Strategią Rozwoju Gminy i innymi strategicznymi dokumentami Gminy,
 - b) dostrzeganie znaczenia zabytków i konieczności ich ochrony w planach rozwoju miejscowości,
 - c) zachowanie historycznych i kulturowych relacji przestrzennych.
2. Świadome kształtowanie struktur przestrzennych z uwzględnieniem dziedzictwa kulturowego.
 - a) powiązanie zadań służących ochronie dziedzictwa kulturowego i opiece nad zabytkami ze Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy,
 - b) integrowanie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz walorów przyrodniczych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego,
 - c) podejmowanie działań polegających na utrzymaniu jednej własności i zapobieganiu podziału nieruchomości w przypadku zespołów dworsko-parkowych.

II. Rewaloryzacja i konserwacja rozumiana jako utrzymanie bądź przywrócenie wartości historyczno-kulturowych zabytków.

1. Zachowanie cennych elementów dziedzictwa kulturowego Gminy.
 - a) analiza i podjęcie działań w celu ujęcia w ewidencji zabytków obiektów dziedzictwa historyczno-kulturowego,
 - b) zapewnienie nadzoru konserwatorskiego nad zabytkami stanowiącymi mienie Gminy,
 - c) współpraca z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków i egzekwowanie przy prowadzeniu prac budowlanych obowiązków wynikających z objęcia określonych obszarów ochroną konserwatorską i ochroną archeologiczną.

2. Poprawa stanu zachowania zabytków.

- a) prowadzenie prac remontowych i konserwatorskich przy obiektach zabytkowych stanowiących własność Gminy,
- b) podejmowanie działań w celu zabezpieczenia zabytków stanowiących własność Gminy przed pożarem, kradzieżą, niszczeniem,
- c) prowadzenie prac porządkowych przy zabytkowych zespołach parkowych, dawnych cmentarzach oraz współpraca z Powiatowym Urzędem Pracy w zakresie zatrudnienia pracowników do prac również w tym zakresie,
- d) podejmowanie starań o pozyskanie funduszy zewnętrznych na renowację obiektów zabytkowych stanowiących własność Gminy,
- e) dotowanie prac konserwatorskich i restauratorskich ze środków budżetu Gminy,
- f) wspieranie właścicieli zabytków w pozyskiwaniu dofinansowania opieki nad zabytkami z funduszy zewnętrznych.

III. Dokumentowanie oraz promocja dziedzictwa kulturowego

1. Aktualna Gminna Ewidencja Zabytków.

- a) ocena stanu zachowania poszczególnych obiektów zabytkowych wraz z ustaleniem ich aktualnego statusu prawnego oraz formy własności,
- b) monitorowanie oraz weryfikowanie obiektów ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków,
- c) bieżące aktualizowanie Gminnej Ewidencji Zabytków i uzupełnianie kart ewidencyjnych zabytków,
- d) uzupełnienie danych dotyczących zabytków archeologicznych.

2. Pozyskiwanie z różnych źródeł i gromadzenie informacji o zabytkach i dziedzictwie kulturowym.

- a) współpraca w pozyskiwaniu informacji z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, Archiwum Państwowym,
- b) podejmowanie wspólnych działań z gminnymi jednostkami w szczególności Gminnym Ośrodkiem Kultury i szkołami,
- c) zgromadzenie danych dotyczących zabytków archeologicznych i prac AZP.

3. Promowanie dziedzictwa kulturowego i popularyzowanie wiedzy o zabytkach.

- a) rozpowszechnianie wiedzy o zabytkach poprzez stronę internetową, publikacje, wydawnictwa,

- b) działalność Izby Tradycji Kulturalnej w Gminnym Ośrodku Kultury,
- c) utrzymanie szlaków turystycznych powiązanych z dziedzictwem kulturowym i przyrodniczym,
- d) wprowadzenie tablic informacyjnych przy najważniejszych obiektach zabytkowych.

IV. Kształtowanie świadomości społecznej nastawionej na poszanowanie zabytków i ich ochrony.

1. Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym.
 - a) współpraca ze szkołami w celu włączania tematyki dotyczącej dziedzictwa kulturowego Gminy do zajęć szkolnych,
 - b) kreowanie modelu odpowiedzialności za zasoby dziedzictwa kulturowego w Gminie wśród mieszkańców,
 - c) upowszechnianie wśród właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych znajomości zasad opieki nad zabytkami, wzmacnianie świadomości i odpowiedzialności właścicieli obiektów zabytkowych za posiadane mienie,
 - d) podejmowanie wspólnych działań ze społecznym opiekunem zabytków w zakresie upowszechniania wiedzy o zabytkach.

2. Wspieranie aktywności lokalnej w działaniach mających na celu poszanowanie materialnego dziedzictwa oraz zachowanie własnej tożsamości.
 - a) ustalenie wśród priorytetowych zadań publicznych realizowanych we współpracy z organizacjami pozarządowymi działań z zakresu kultury, sztuki, dóbr kultury i dziedzictwa narodowego, a także w zakresie turystyki oraz powierzanie organizacjom realizacji zadań z tego zakresu,
 - b) wspieranie organizacji wystaw, konkursów i innych działań edukacyjnych z zakresu ochrony dziedzictwa kultury,
 - c) propagowanie idei opieki nad zabytkami jako źródła tożsamości, wiedzy i tradycji.

8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Sicienko na lata 2014-2017 przyjmuje szeroki wachlarz dopełniających się i przenikających z różnymi sferami działalności Gminy zadań, jakie podjęte zostaną dla osiągnięcia celów i priorytetów w nim przyjętych. Wdrażanie i realizacja Programu jest długofalowa i odbywać się będzie przy współdziałaniu różnych instytucji, jednostek organizacyjnych Gminy, organizacji społecznych i samych mieszkańców. Zadania te mogą być realizowane przy wykorzystaniu określonego instrumentarium. Jego podstawę stanowią obowiązujące

przepisy prawne i zawarte w nich regulacje dotyczące instrumentów prawno-ekonomicznych i finansów publicznych.

Zakłada się, że określone w Programie zadania będą wykonywane poprzez następujące instrumenty:

- instrumenty prawne wynikające z przepisów ustawowych i wykonawczych, w szczególności: włączanie zagadnień ochrony dziedzictwa kulturowego i opieki nad zabytkami do dokumentów strategicznych i programowych, uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego jako podstawowych instrumentów kształtowania przestrzeni, uzgadnianie decyzji o warunkach zabudowy i o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, stosowanie instrumentów nadzoru konserwatorskiego przy inwestycjach budowlanych, występowanie o ujęcie obiektów w wojewódzkiej ewidencji zabytków, wykonywanie decyzji administracyjnych, np. Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

- instrumenty finansowe, w szczególności: udzielanie dotacji na podstawie uchwały nr XXXVII/241/06 Rady Gminy Sicienko z dnia 22 lutego 2006 r. w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków niestanowiącym własności Gminy, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy zewnętrznych,

- instrumenty koordynacji, w szczególności: współpraca z instytucjami ochrony zabytków różnych szczebli, współdziałanie ze społecznym opiekunem zabytków, realizowanie projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego i innych dokumentach strategicznych,

- instrumenty społeczne, w szczególności: współpraca oraz powierzenie organizacjom pozarządowym zadań z zakresu kultury, sztuki, dóbr kultury i dziedzictwa narodowego oraz z zakresu turystyki, współpraca z właścicielami i użytkownikami zabytków, działania edukacyjne i promocyjne,

- instrumenty kontrolne, w szczególności: aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków, monitorowanie stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego, monitorowanie realizacji zadań ujętych w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami Gminy Sicienko na lata 2014-2017 i sprawozdania z jego realizacji.

9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z postanowieniami art. 87 ust. 5 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Wójt Gminy sporządza co 2 lata sprawozdanie, które przedstawiane jest Radzie Gminy. Opracowanie sprawozdania poprzedzić winna ocena poziomu realizacji Programu uwzględniająca wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania oraz efektywność ich wykonania.

Dla przeprowadzenia oceny realizowanych zadań stosowane będą następujące wskaźniki i kryteria:

- poziom wydatków budżetowych Gminy przeznaczonych na działania w zakresie dziedzictwa kulturowego i zabytków,
- wartość finansowa zrealizowanych zadań związanych z utrzymaniem oraz pracami remontowo-konserwatorskimi przy zabytkach stanowiących mienie Gminy,
- zakres współpracy z organizacjami pozarządowymi,
- wysokość zarezerwowanych w budżecie środków i wartość finansowa zrealizowanych przez organizacje pozarządowe zadań w zakresie kultury, sztuki, dóbr kultury i dziedzictwa narodowego oraz turystyki,
- liczba szlaków turystycznych pieszych i rowerowych,
- liczba objętych wsparciem wystaw, konkursów i innych działań edukacyjnych z zakresu ochrony dziedzictwa kultury,
- zakres współpracy z instytucjami, jednostkami organizacyjnymi Gminy i właścicielami zabytków,
- kompletność aktualność kart zabytków w Gminnej ewidencji Zabytków.

10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Ogólna zasada wyrażona w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wskazuje, że opieka nad zabytkiem sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza. W celu stworzenia warunków dla właściwej i skutecznej ochrony zasobów kulturowych i obiektów zabytkowych przewidziane są określone źródła finansowania ze środków publicznych. Państwo zobowiązuje się przy tym do wspomagania finansowego zadań realizowanych przy konserwacji obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków. W myśl art. 73 ustawy osoba fizyczna, jednostka samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna będąca posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru zabytków albo posiadająca taki zabytek w trwałym zarządzie może ubiegać się o dotację celową z budżetu państwa na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku.

Dotacje mogą być przyznawane przez:

- Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach Programów Operacyjnych,
- Wojewodę ze środków pozostających w dyspozycji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków właściwego dla terenu, na którym zlokalizowany jest obiekt zabytkowy wpisany do rejestru zabytków.

Są to dwa niezależne źródła finansowania.

Kolejnym ze źródeł finansowania może być:

- Budżet Samorządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego,
- Budżet Gminy,

- Fundusz Kościelny,
- Fundusz Ochrony Środowiska,
- Środki Unii Europejskiej.

W odrębnej kategorii wymienić należy także przewidziane prawem środki prywatne:

- osób fizycznych,
- osób prawnych,
- fundacji, czy stowarzyszeń,
- organizacji kościelnych
- i innych podmiotów.

11. Realizacja i finansowanie przez Gminę zadań z zakresu ochrony zabytków

W okresie czterech lat obowiązywania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Sicienko na lata 2014-2017 z budżetu Gminy będą corocznie przeznaczane środki na zadania związane z zabytkami i dziedzictwem kulturowym.

Rezerwowane są środki na utrzymanie obiektów zabytkowych stanowiących własność Gminy Sicienko.

Corocznie w budżecie Gminy zarezerwowane są środki w dziale kultura i ochrona dziedzictwa narodowego. Wydatkami w tym zakresie objęta jest działalność instytucji kultury podległych Gminie – Gminnego Ośrodka Kultury i działających w jego ramach Izby Tradycji Kulturalnej, domów kultury i świetlic oraz Gminnej Biblioteki Publicznej. Instytucje te realizują zadania z zakresu ochrony dóbr kultury i dziedzictwa kulturowego Gminy i promocji zabytków.

Przewidziane są środki na realizację programu współpracy z organizacjami pozarządowymi, w którym wśród działań priorytetowych ujęto kulturę, sztukę, ochronę dóbr kultury i dziedzictwa narodowego oraz turystykę i krajoznawstwo. Corocznie przeznaczane będą środki na realizację tych zadań przez organizacje pozarządowe.

Przewidziane są wydatki na utrzymanie miejsc pamięci narodowej.

W ramach środków na organizację prac publicznych i społecznie użytecznych organizowane będą m.in. prace związane z pielęgnacją i utrzymaniem zieleni zabytkowej.

Przewidywane w budżecie środki finansowe, współpraca z innymi podmiotami, podejmowanie starań w celu pozyskania środków ze źródeł zewnętrznych oraz monitorowanie realizacji Programu powinny służyć zrealizowaniu priorytetów i kierunków oraz określonych w ich ramach zadań ujętych w Gminnym Programie Opieki nad zabytkami Gminy Sicienko na lata 2014-2017.

**WYKAZ OBIEKTÓW NIERUCHOMYCH
WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTEKÓW
na terenie Gminy Sicienko**

Miejscowość	Obiekt	Data wpisu	Nr rejestru
Kruszyn	Zespół kościoła poewangelickiego ob. parafialnego rzym.-kat. p.w. św. Kazimierza Królewicza: <ul style="list-style-type: none">▪ Kościół▪ Kamienne ogrodzenie▪ Zadrzewionym teren przykościelny	16.03.1998	A/835
	Założenia dworsko-parkowe: <ul style="list-style-type: none">▪ Dwór▪ Park	23.04.1991	A/1043
Kruszyniec	Zespół Kanalu Bydgoskiego:	30.11.2005	A/900
Mochle	Założenie dworsko-parkowe	15.06.1985	A/1190
Osówiec	Założenie dworsko-parkowe: <ul style="list-style-type: none">▪ Park▪ Dwór	05.06.1987	A/976
Pawłówek	Zespół Kanalu Bydgoskiego:	30.11.2005	A/900
Sicienko	Kościół ewangelicki, ob. parafialny rzym.-kat. p.w. św. Andrzeja Boboli	25.01.1991	A/803
Słupowo	Założenie dworsko-parkowe	15..12.1984	A/1181
Wojnowo	Założenie dworsko-parkowe	15.06.1985	A/1436
Zielonczyn	Zespół Kanalu Bydgoskiego:	30.11.2005	A/900

WYKAZ STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH
na terenie Gminy Sicienka
ewidencja zabytków archeologicznych

Lp.	Miejscowość	Nr w obrębie miejsc.	AZP	Nr na arkuszu AZP	Kultura/chronologia
1.	Dąbrówka Nowa	1	36-36	100	KPom
2.	Dąbrówka Nowa	2	36-36	52	PSR
3.	Dąbrówka Nowa	3	36-36	53	PSR
4.	Dąbrówka Nowa	4	36-36	54	PSR
5.	Dąbrówka Nowa	5	36-36	55	NOW
6.	Dąbrówka Nowa	6	36-36	71	PSR
7.	Dąbrówka Nowa	7	36-36	72	KŁ (?), PSR
8.	Dąbrówka Nowa	8	36-36	73	PSR
9.	Dąbrówka Nowa	9	36-36	74	PSR
10.	Dąbrówka Nowa	10	36-36	75	PSR
11.	Dąbrówka Nowa	11	36-36	76	KPom
12.	Dąbrówka Nowa	12	36-36	77	PSR
13.	Dąbrówka Nowa	13	36-36	78	PSR
14.	Dąbrówka Nowa	14	36-36	79	PSR
15.	Dąbrówka Nowa	15	36-36	80	PSR
16.	Dąbrówka Nowa	16	36-36	81	PSR
17.	Dąbrówka Nowa	17	36-36	82	PSR
18.	Dąbrówka Nowa	18	36-36	83	PSR
19.	Dąbrówka Nowa	19	36-36	84	WSR, PSR
20.	Dąbrówka Nowa	20	36-36	85	KPom
21.	Dąbrówka Nowa	21	36-36	86	KPom, PSR
22.	Dąbrówka Nowa	22	36-36	88	WSR
23.	Dąbrówka Nowa	23	36-36	89	WSR

24.	Dąbrówka Nowa	24	36-36	90	KŁ, PSR
25.	Dąbrówka Nowa	25	36-36	91	PSR
26.	Dąbrówka Nowa	26	36-36	92	PSR
27.	Dąbrówka Nowa	27	36-36	93	PSR
28.	Dąbrówka Nowa	28	36-36	97	PSR
29.	Dąbrówka Nowa	29	36-36	98	PSR
30.	Dąbrówka Nowa	30	36-36	99	PSR
31.	Gliszcz	1	35-35	20	PSR, NOW
32.	Gliszcz	2	35-35	21	WSR, PSR, NOW
33.	Gliszcz	3	35-35	22	KPom, PSR
34.	Gliszcz	4	35-35	23	KPom, NOW
35.	Gliszcz	5	35-35	24	OR, PSR
36.	Gliszcz	6	35-35	25	KPom, WSR
37.	Gliszcz	7	35-35	26	NOW
38.	Gliszcz	8	35-35	27	PSR
39.	Gliszcz	9	35-35	28	NOW
40.	Gliszcz	10	35-35	41	NOW
41.	Gliszcz	11	35-35	42	NOW
42.	Gliszcz	12	35-35	43	WSR
43.	Gliszcz	13	35-35	44	KP
44.	Gliszcz	14	35-35	45	KPom
45.	Gliszcz	15	35-35	46	PSR
46.	Gliszcz	16	35-35	54	NOW
47.	Gliszcz	17	35-35	55	NOW
48.	Gliszcz	18	35-35	56	NOW
49.	Gliszcz	19	35-35	57	KP
50.	Gliszcz	20	35-35	58	KP, NOW
51.	Gliszcz	21	35-35	66	KP
52.	Gliszcz	22	35-35	67	KP
53.	Gliszcz	23	35-35	68	PSR
54.	Gliszcz	24	35-35	70	PSR
55.	Gliszcz	25	35-35	80	KPom, WSR
56.	Gliszcz	26	35-35	81	NOW

57.	Gliszcz	27	35-35	82	PSR
58.	Gliszcz	28	35-35	83	PSR
59.	Gliszcz	29	35-35	84	PSR-NOW
60.	Gliszcz	30	35-35	103	WSR
61.	Kamieniec	1	36-36	38	PSR
62.	Kamieniec	2	36-36	87	WSR
63.	Kruszyn	1	37-36	1	EK
64.	Kruszyn	2	37-36	2	EK
65.	Kruszyn	3	37-36	3	OR
66.	Kruszyn	4	37-36	6	WSR
67.	Kruszyn	5	37-36	7	WSR
68.	Kruszyn	6	37-36	8	OR, WSR
69.	Kruszyn	7	37-36	38	KCWR
70.	Kruszyn	8	37-36	39	NE
71.	Kruszyn				
72.	Łukowiec	1	34-35	98	HA-LAT
73.	Łukowiec	2	34-35	102	MEZ, WSR, PSR, NOW
74.	Łukowiec	3	34-35	103	NOW
75.	Łukowiec	4	34-35	104	PSR, NOW
76.	Łukowiec	5	34-35	105	KPom
77.	Łukowiec	6	34-35	107	NOW
78.	Łukowiec	7	34-35	108	PSR
79.	Łukowiec	8	34-35	109	NOW
80.	Łukowiec	9	34-35	110	NOW
81.	Łukowiec	10	34-35	106	NOW
82.	Łukowiec	11	34-35	113	PSR, NOW
83.	Łukowiec	12	34-35	114	WSR, PSR
84.	Łukowiec	13	34-35	115	NOW
85.	Łukowiec	14	34-35	116	PSR, NOW
86.	Łukowiec	15	34-35	117	MEZ, NOW
87.	Łukowiec	16	34-35	118	LAT/OR, NOW
88.	Łukowiec	17	34-35	119	MEZ
89.	Łukowiec	18	34-35	120	NOW

90.	Łukowiec	19	34-35	122	MEZ
91.	Łukowiec	20	34-35	121	NOW
92.	Łukowiec	21	34-35	112	LAT/OR, NOW
93.	Łukowiec	22	34-35	111	LAT/OR, NOW
94.	Łukowiec	23	34-35	101	PSR, NOW
95.	Łukowiec	24	34-35	100	LAT/OR, NOW
96.	Łukowiec	25	34-35	99	NOW
97.	Mochle	1	36-36	13	WSR
98.	Mochle	2	36-36	14	NOW
99.	Mochle	3	36-36	15	PSR
100.	Mochle	4	36-36	16	PSR
101.	Mochle	5	36-36	17	PSR, NOW
102.	Mochle	6	36-36	18	PSR
103.	Mochle	7	36-36	19	PSR
104.	Mochle	8	36-36	20	PSR
105.	Mochle	9	36-36	21	PSR
106.	Mochle	10	36-36	22	PSR
107.	Mochle	11	36-36	23	PSR
108.	Mochle	12	36-36	24	PSR
109.	Mochle	13	36-36	25	PSR
110.	Mochle	14	36-36	26	NOW
111.	Mochle	15	36-36	27	NOW
112.	Mochle-Nowa Ruda	16	35-36	35	WSR
113.	Mochle-Nowa Ruda	17	35-36	36	WSR
114.	Mochle-Nowa Ruda	18	35-36	37	WSR
115.	Mochle-Nowa Ruda	19	35-36	38	KŁ, WSR
116.	Mochle-Chmielewo	20	35-36	61	LAT, WSR
117.	Mochle-Chmielewo	21	35-36	64	WSR
118.	Mochle-Piotrówko	22	35-36	66	WSR
119.	Mochle-Piotrówko	23	35-36	67	PSR

120.	Mochle-Piotrówko	24	35-36	68	WSR, PSR
121.	Mochle-Piotrówko	25	35-36	69	PSR
122.	Mochle-Piotrówko	26	35-36	70	WSR, PSR
123.	Mochle-Piotrówko	27	35-36	71	PSR
124.	Mochle-Piotrówko	28	35-36	72	WSR, PSR
125.	Mochle-Piotrówko	29	35-36	73	WSR, NOW
126.	Mochle-Piotrówko	30	35-36	74	WSR
127.	Mochle-Piotrówko	31	35-36	75	PSR
128.	Mochle-Piotrówko	32	35-36	76	LAT, WSR, NOW
129.	Mochle-Piotrówko	33	35-36	77	LAT, WSR, PSR
130.	Mochle-Piotrówko	34	35-36	78	WSR
131.	Mochle-Piotrówko	35	35-36	79	WSR, PSR
132.	Mochle-Piotrówko	36	35-36	80	WSR, NOW
133.	Mochle-Piotrówko	37	35-36	81	WSR, NOW
134.	Mochle-Piotrówko	38	35-36	82	KL, WSR, NOW
135.	Mochle-Chmielewo	39	35-36	83	OR, PSR, NOW
136.	Mochle-Piotrówko	40	35-36	84	WSR
137.	Murucin	1	34-35	60	KPom
138.	Murucin	2	34-35	65	LAT/OR, PSR
139.	Murucin	3	34-35	64	PSR
140.	Murucin	4	34-35	63	LAT/OR, PSR, NOW
141.	Murucin	5	34-35	62	PSR-NOW
142.	Murucin	6	34-35	61	PSR
143.	Murucin	7	34-35	67	NOW
144.	Murucin	8	34-35	66	LAT/OR, NOW
145.	Murucin	9	34-35	71	NE
146.	Murucin	10	34-35	97	NOW
147.	Murucin	11	34-35	96	NOW
148.	Murucin	12	34-35	94	NOW
149.	Murucin	13	34-35	95	NOW
150.	Murucin	14	34-35	93	NOW
151.	Murucin	15	34-35	92	NOW
152.	Murucin	16	34-35	91	MEZ

153.	Murucin	17	34-35	90	NOW
154.	Murucin	18	34-35	88	NOW
155.	Murucin	19	34-35	89	NOW
156.	Murucin	20	34-35	68	PSR, NOW
157.	Murucin	21	34-35	69	MEZ
158.	Murucin	22	34-35	70	NOW
159.	Murucin	23	34-35	77	NOW
160.	Murucin	24	34-35	78	LAT/OR
161.	Murucin	25	34-35	82	NOW
162.	Murucin	26	34-35	87	PSR
163.	Murucin	27	34-35	84	NOW
164.	Murucin	28	34-35	85	NOW
165.	Murucin	29	34-35	86	NOW
166.	Murucin	30	34-35	74	NOW
167.	Murucin	31	34-35	73	NOW
168.	Murucin	32	34-35	72	NOW
169.	Murucin	33	34-35	75	NE
170.	Murucin	34	34-35	80	PSR
171.	Murucin	35	34-35	76	MEZ, PSR
172.	Murucin	36	34-35	81	NE
173.	Murucin	37	34-35	83	NOW
174.	Murucin	38	34-35	79	NOW
175.	Murucin	39	34-35	59	LAT/OR
176.	Nowackowo	1	35-36	16	WSR
177.	Nowackowo	2	35-36	18	PSR, NOW
178.	Nowackowo	3	35-36	46	PSR
179.	Nowackowo	4	35-36	47	WSR, NOW
180.	Nowackowo	5	35-36	53	PSRR
181.	Nowackowo	6	35-36	54	NOW
182.	Nowackowo	7	35-36	55	WSR
183.	Nowackowo	8	35-36	56	PSR
184.	Nowackowo	9	35-36	57	WSR, PSR
185.	Nowackowo	10	35-36	86	WSR, PSR

186.	Osówiec	1	36-36	1	PSR
187.	Osówiec	2	36-36	2	PSR
188.	Osówiec	3	36-36	3	KPom, PSR, NOW
189.	Osówiec	4	36-36	4	KPom, PSR
190.	Osówiec	5	36-36	5	NOW
191.	Osówiec	6	36-36	6	PSR
192.	Osówiec	7	36-36	7	PSR
193.	Osówiec	8	36-36	8	NOW
194.	Osówiec	9	36-36	9	PSR, NOW
195.	Osówiec	10	36-36	10	PSR
196.	Osówiec	11	36-36	101	KPom
197.	Osówiec	11a	36-36	104	KPom
198.	Osówiec	12	36-36	102	NE
199.	Osówiec	13	36-36	28	PSR
200.	Osówiec	14	36-36	29	PSR
201.	Osówiec	15	36-36	94	PSR
202.	Osówiec	16	36-36	95	PSR
203.	Osówiec	17	36-36	96	PSR
204.	Osówiec	18	37-37	84	WSR-PSR
205.	Osówiec	19	36-37	13	WSR
206.	Osówiec	20	36-37	14	PSR-NOW
207.	Pawłówek	1	37-36	4	EK
208.	Pawłówek	2	37-36	5	?, OR, WSR
209.	Pawłówek	3	37-36	35	KPL
210.	Pawłówek	4	37-36	36	KP
211.	Pawłówek	5	37-36	37	KPL
212.	Pawłówek	6	37-36	48	PSch, MEZ,
213.	Pawłówek	7	37-36	49	KCWR
214.	Pawłówek	8	37-36	50	KPL
215.	Pawłówek	9	37-36	51	KP
216.	Pawłówek	10	37-36	52	PSR
217.	Pawłówek	11	37-37	80	WSR XII-XIII w.
218.	Pawłówek	12	37-37	79	WSR, NOW

219.	Pawłówek	13	37-37	83	WSR
220.	Pawłówek	14	37-37	81	XII-XIII w.
221.	Pawłówek	15	37-37	78	WSR
222.	Pawłówek	16	37-37	82	KPL, KŁ, WSR
223.	Pawłówek	17	37-37	83	WSR
224.	Samsieczno	1	35-35	59	KP
225.	Samsieczno	2	35-35	60	NOW
226.	Samsieczno	3	35-35	61	WSR
227.	Samsieczno	4	35-35	62	NOW
228.	Samsieczno	5	35-35	63	NOW
229.	Samsieczno	6	35-35	64	KP
230.	Samsieczno	7	35-35	65	KP, WSR, NOW
231.	Samsieczno	8	35-35	85	PSR
232.	Samsieczno	9	35-35	86	NOW
233.	Samsieczno	10	35-35	87	NOW
234.	Samsieczno	11	35-35	88	KP
235.	Samsieczno	12	35-35	89	PSR
236.	Samsieczno	13	35-35	90	PSR
237.	Samsieczno	14	35-35	91	PSR
238.	Samsieczno	15	35-35	92	PSR
239.	Samsieczno	16	35-35	93	PSR
240.	Samsieczno	17	35-35	94	KPom, WSR, NOW
241.	Samsieczno	18	35-35	95	KPom
242.	Samsieczno	19	35-35	96	KPL, KPom, WSR
243.	Samsieczno	20	35-35	97	WSR
244.	Samsieczno	21	35-35	98	WSR
245.	Samsieczno	22	35-35	99	PSR
246.	Samsieczno	23	35-35	100	KPL, KPom, KP
247.	Sicienko	1	36-36	34	PSR
248.	Sicienko	2	36-36	35	PSR
249.	Sicienko	3	36-36	41	PSR
250.	Sicienko	4	36-36	42	PSR
251.	Sicienko	5	36-36	43	PSR

252.	Sicienko	6	36-36	44	PSR
253.	Sicienko	7	36-36	45	PSR
254.	Sicienko	8	36-36	51	PSR, NOW
255.	Sicienko	9	36-36	65	PSR
256.	Sicienko	10	36-36	66	PSR
257.	Sicienko	11	36-36	67	PSR
258.	Sicienko	12	36-36	68	PSR
259.	Sicienko	13	36-36	69	PSR
260.	Sicienko	14	36-36	70	PSR
261.	Sicienko	15	35-36	99	WSR
262.	Sicienko	16	35-36	100	WSR
263.	Sicienko	17	35-36	101	WSR, NOW
264.	Sitno	1	36-36	33	PSR
265.	Sitno	2	36-36	46	PSR
266.	Sitno	3	36-36	47	PSR
267.	Sitno	4	36-36	48	PSR
268.	Sitno	5	36-36	49	PSR
269.	Sitno	6	36-36	50	PSR
270.	Slupowo	1	35-35	4	PSR, NOW
271.	Slupowo	2	35-35	5	NOW
272.	Slupowo	3	35-35	6	KP, NOW
273.	Slupowo	4	35-35	7	KP, NOW
274.	Slupowo	5	35-35	8	NOW
275.	Slupowo	6	35-35	9	KP, PSR
276.	Slupowo	7	35-35	10	NOW
277.	Slupowo	8	35-35	11	KP, PSR
278.	Slupowo	9	35-35	12	NOW
279.	Slupowo	10	35-35	13	WSR
280.	Slupowo	11	35-35	14	PSR
281.	Slupowo	12	35-35	15	WSR, NOW
282.	Slupowo	13	35-35	16	KPom, WSR, NOW
283.	Slupowo	14	35-35	17	KPom, NOW
284.	Slupowo	15	35-35	105	NE, LAT

285.	Słupowo	16	35-35	106	PSR
286.	Słupowo	17	35-35	107	KP
287.	Strzelewo	1	37-35	32	PSR
288.	Strzelewo	2	37-35	33	PSR/NOW
289.	Strzelewo	3	37-35	34	PSR
290.	Strzelewo	4	37-35	35	NOW
291.	Strzelewo	5	37-35	36	KLP
292.	Strzelewo	6	37-35	37	KAK
293.	Strzelewo	7	37-35	38	NOW
294.	Strzelewo	8	37-35	39	NOW
295.	Strzelewo	9	37-35	40	KPL
296.	Strzelewo	10	37-35	41	WEB
297.	Strzelewo	11	37-35	42	KAK
298.	Strzelewo	12	37-35	43	EK, WSR, NOW
299.	Strzelewo	13	37-35	44	NOW
300.	Strzelewo	14	37-35	45	WSR, NOW
301.	Strzelewo	15	36-35	47	PSR/NOW
302.	Strzelewo	16	36-35	48	PSR/NOW
303.	Strzelewo	17	36-35	49	PSR/NOW
304.	Strzelewo	18	36-35	50	NOW
305.	Strzelewo	19	36-35	51	OR
306.	Strzelewo	20	36-35	52	EK, PSR/NOW
307.	Strzelewo	21	36-35	53	KAK, PSR
308.	Strzelewo	22	36-35	54	NOW
309.	Strzelewo	23	36-35	55	PSR/NOW
310.	Strzelewo	24	36-35	56	PSR/NOW
311.	Strzelewo	25	36-35	57	PSR/NOW
312.	Strzelewo	26	36-35	58	PSR/NOW
313.	Strzelewo	27	36-35	59	NOW
314.	Strzelewo	28	36-35	60	PSR/NOW
315.	Strzelewo	29	36-35	61	PSR
316.	Strzelewo	30	36-35	62	KŁ, PSR/NOW
317.	Strzelewo	31	36-35	63	PSR/NOW

318.	Strzelewo	32	36-35	64	NOW
319.	Strzelewo	33	36-35	65	WSR
320.	Strzelewo	34	36-35	66	PSR/NOW
321.	Strzelewo	35	36-35	67	KAK
322.	Strzelewo	36	36-35	68	NOW
323.	Strzelewo	37	36-35	69	EK
324.	Szczutki	1	36-36	11	KPom, PSR
325.	Szczutki	2	36-36	12	KPL
326.	Szczutki	2a	36-37	1	WSR
327.	Szczutki	3	36-37	2	PSR
328.	Szczutki	4	36-37	3	WSR,PSR
329.	Szczutki	5	36-37	4	PSR, NOW
330.	Szczutki	6	36-37	5	EK-NE?, ?
331.	Szczutki	7	36-37	6	PSR
332.	Szczutki	8	36-37	7	KL, PSR
333.	Szczutki	9	36-37	8	OR, WSR, PSR-NOW
334.	Szczutki	10	36-37	9	WSR, PSR-NOW
335.	Szczutki	11	36-37	10	PSR-NOW
336.	Szczutki	12	36-37	11	WSR
337.	Szczutki	13	36-37	12	PSR, NOW
338.	Teresin	1	36-35	9	KPom
339.	Teresin	2	36-35	10	NOW
340.	Teresin	3	36-35	11	KPom
341.	Teresin	4	36-35	12	KPL
342.	Teresin	5	36-35	13	NOW
343.	Teresin	6	36-35	14	KPL
344.	Teresin	7	36-35	15	NOW
345.	Teresin	8	36-35	16	EK
346.	Teresin	9	36-35	17	MEZ
347.	Teresin	10	36-35	18	KPL, PSR/NOW
348.	Trzciniec	1	36-36	39	PSR
349.	Trzciniec	2	36-36	40	PSR
350.	Trzemiętowo	1	35-36	1	PSR

351.	Trzemiętowo	2	35-36	3	WSR, NOW
352.	Trzemiętowo	3	35-35	29	NOW
353.	Trzemiętowo	4	35-35	30	KP, NOW
354.	Trzemiętowo	5	35-35	31	WSR, NOW
355.	Trzemiętowo	6	35-35	39	KP, PSR, NOW
356.	Trzemiętowo	7	35-35	40	KPom, KP, NOW
357.	Trzemiętowo	8	35-35	47	KPom, WSR
358.	Trzemiętowo	9	35-35	48	PSR
359.	Trzemiętowo	10	35-35	49	NOW
360.	Trzemiętowo	11	35-35	50	PSR, NOW
361.	Trzemiętowo	12	35-35	51	KP, PSR
362.	Trzemiętowo	13	35-35	52	NOW
363.	Trzemiętowo	14	35-35	53	NOW
364.	Trzemiętowo	15	35-35	69	PSR
365.	Trzemiętowo	16	35-35	71	PSR-NOW
366.	Trzemiętowo	17	35-35	72	NOW
367.	Trzemiętowo	18	35-35	73	PSR-NOW
368.	Trzemiętowo	19	35-35	74	PSR-NOW
369.	Trzemiętowo	20	35-35	75	PSR-NOW
370.	Trzemiętowo	21	35-35	76	PSR-NOW
371.	Trzemiętowo	22	35-36	103	KPom
372.	Trzemiętówko	1	35-36	2	WSR, NOW
373.	Trzemiętówko	2	35-36	4	WSR
374.	Trzemiętówko	3	35-36	5	OR, WSR, NOW
375.	Trzemiętówko	4	35-36	6	OR, WSR
376.	Trzemiętówko	5	35-36	7	WSR, NOW
377.	Trzemiętówko	6	35-36	8	WSR
378.	Trzemiętówko	7	35-36	9	WSR
379.	Trzemiętówko	8	35-36	48	PSR
380.	Trzemiętówko	9	35-36	49	WSR
381.	Trzemiętówko	10	35-36	50	WSR
382.	Trzemiętówko	11	35-36	51	LAT, PSR, NOW
383.	Trzemiętówko	12	35-36	52	NOW

384.	Trzemiętówko	13	35-36	90	KŁ, WSR, NOW
385.	Trzemiętówko	14	35-36	91	OR, PSR
386.	Trzemiętówko	15	35-36	92	OR, NOW
387.	Trzemiętówko	16	35-36	93	PSR
388.	Trzemiętówko	17	35-36	102	NE
389.	Ugoda	1	35-35	77	KPom
390.	Ugoda	2	35-35	78	KPom, NOW
391.	Ugoda	3	35-35	79	KPom
392.	Ugoda	1a	36-35	19	NOW
393.	Ugoda	2a	36-35	20	PSR/NOW
394.	Ugoda	3a	36-35	21	NOW
395.	Ugoda	4	36-35	22	PSR
396.	Ugoda	5	36-35	23	EK
397.	Ugoda	6	36-35	24	KPL
398.	Ugoda	7	36-35	25	PSR/NOW
399.	Ugoda	8	36-35	26	NOW
400.	Ugoda	9	36-35	27	PSR/NOW
401.	Ugoda	10	36-35	28	PSR
402.	Ugoda	11	36-35	29	PSR/NOW
403.	Ugoda	12	36-35	30	NOW
404.	Ugoda	13	36-35	31	EK, PSR/NOW
405.	Ugoda	14	36-35	32	OR, PSR
406.	Ugoda	15	36-35	33	NOW
407.	Ugoda	16	36-35	34	PSR/NOW
408.	Ugoda	17	36-35	35	PSR/NOW
409.	Ugoda	18	36-35	36	PSR/NOW
410.	Ugoda	19	36-35	37	NOW
411.	Ugoda	20	36-35	38	PSR/NOW
412.	Ugoda	21	36-35	38	PSR/NOW
413.	Ugoda	22	36-35	40	PSR/NOW
414.	Ugoda	23	36-35	41	KPL
415.	Wierzchucice	1	34-36	143	HA-LAT
416.	Wierzchucice	2	34-36	144	WSR

417.	Wierzchucice	3	34-36	145	OR(?)
418.	Wierzchucice	4	34-36	146	HA-LAT
419.	Wierzchucice	5	34-36	147	OR
420.	Wierzchucice	6	34-36	148	HA-LAT
421.	Wierzchucinek	1	35-36	10	WSR, PSR
422.	Wierzchucinek	2	35-36	11	WSR
423.	Wierzchucinek	3	35-36	12	WSR, PSR
424.	Wierzchucinek	4	35-36	13	WSR
425.	Wierzchucinek	5	35-36	14	WSR, NOW
426.	Wierzchucinek	6	35-36	15	WSR, NOW
427.	Wierzchucinek	7	35-35	1	KPom, KP, NOW
428.	Wierzchucinek	8	35-35	2	KPom
429.	Wierzchucinek	9	35-35	3	KP
430.	Wierzchucinek	10	35-35	32	PSR
431.	Wierzchucinek	11	35-35	33	PSR, NOW
432.	Wierzchucinek	12	35-35	34	PSR
433.	Wierzchucinek	13	35-35	35	Psr, NOW
434.	Wierzchucinek	14	35-35	36	NOW
435.	Wierzchucinek	15	35-35	37	WSR, PSR, NOW
436.	Wierzchucinek	16	35-35	38	PSR
437.	Wierzchucinek	17	35-35	104	NE
438.	Wierzchucinek	18	34-36	141	HA-LAT
439.	Wierzchucinek	19	34-36	142	HA-LAT, WSR, PSR
440.	Wojnowo	1	36-36	103	EB
441.	Wojnowo	2	36-36	30	PSR
442.	Wojnowo	3	36-36	31	PSR
443.	Wojnowo	4	36-36	32	KPom
444.	Wojnowo	5	36-36	56	KPom
445.	Wojnowo	6	36-36	57	PSR
446.	Wojnowo	7	36-36	58	NOW
447.	Wojnowo	8	36-36	59	PSR
448.	Wojnowo	9	36-36	60	PSR
449.	Wojnowo	10	36-36	61	PSR

450.	Wojnowo	11	36-36	62	PSR
451.	Wojnowo	12	36-36	63	PSR
452.	Wojnowo	13	36-36	64	PSR
453.	Wojnowo	14	35-36	85	WSR
454.	Wojnowo	15	35-36	87	WSR, PSR
455.	Wojnowo	16	35-36	88	WSR, NOW
456.	Wojnowo	17	35-36	89	WSR, PSR
457.	Wojnowo	18	35-36	94	WSR
458.	Wojnowo	19	35-36	95	WSR
459.	Wojnowo	20	35-36	96	WSR
460.	Wojnowo	21	35-36	97	WSR, NOW
461.	Wojnowo	22	35-36	98	WSR, PSR
462.	Zawada	1	36-36	36	PSR
463.	Zawada	2	36-36	37	PSR
464.	Zawada	3	36-35	46	WSR
465.	Zawada	4	36-35	42	KAK
466.	Zawada	5	36-35	43	KPL
467.	Zawada	6	36-35	44	KPL
468.	Zawada	7	36-35	45	WSR
469.	Zielonczyn	1	37-36	53	KŁ
470.	Zielonczyn	2	37-36	54	KŁ

Wykaz użytych skrótów:

AZP – Archeologiczne Zdjęcie Polski (badania powierzchniowe)

A – stanowisko archiwalne

K - kultura

EK – epoka kamienia

PSch – paleolit schyłkowy

MEZ – mezolit

NE – neolit

NESch – neolit schyłkowy

KCWR – kultura ceramiki wstęgowej rytej (neolit)

KPL – kultura pucharów lejkowatych (neolit)

KAK – kultura amfor kulistych (neolit)

KCSZ – kultura ceramiki sznurowej (neolit)

EB – epoka brązu

WEB – wczesna epoka brązu

KŁ – kultura łużycka

KPom – kultura pomorska

HA-LAT – okres halsztacki – okres lateński

LAT – okres lateński

OR – okres rzymski

WSR – wczesne średniowiecze

PSR – późne średniowiecze

NOW – czasy nowożytne

**WYKAZ OBIEKTÓW
UJĘTYCH W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTEKÓW
na terenie Gminy Sicienko**

Miejscowość	Obiekt	Informacja o wpisie do rejestru
Dąbrówka Nowa	Zespół kościoła ewangelickiego, ob. parafialnego rzym.-kat. p.w. św. Jakuba Apostoła Mniejszego <ul style="list-style-type: none"> ▪ Kościół ▪ pastorówka – ob. plebania 	
	Kapliczka	
	Cmentarz rzymsko-katolicki	
Gliszcz	Zespół dworski: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Dwór ▪ Dom tzw. chlebówka ▪ Remiza straży pożarnej 	
	Zagroda nr 6: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Dom ▪ Obora 	
	Dom nr 12	
	Dom nr 14	
	Dom nr 17	
	Cmentarz ewangelicki	
	Goncarzewy	Pozostałości zespołu dworskiego: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Pozostałości parku ▪ Dom tzw. poniatówka ▪ Stodoła ▪ 2 czworaki
Cmentarz ewangelicki		
Janin	Park dworski.	

Kamieniec	Park dworski.	
Kasprowo	Zespół dworski: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Dwór ▪ Obora ▪ Spichlerz ▪ Dwojak ▪ Pozostałości parku 	
Kruszyn	Zespół kościoła poewangelickiego ob. parafialnego rzym.-kat. p.w. św. Kazimierza Królewicza: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Kościół ▪ Kamienne ogrodzenie ▪ Zadrzewionym teren przykościelny 	16.03.1998 A/835
	Założenia dworsko-parkowe: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Dwór ▪ Park 	23.04.1991 A/1043
	Cmentarz ewangelicki	
Kruszyniec	Zespół Kanału Bydgoskiego:	30.11.2005 A/900
	Zagroda nr 13: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Dom ▪ Stajnia ▪ Obora S ▪ Stodoła 	
	Zagroda nr 15: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Dom ▪ Obora ▪ Stodoła ▪ Budynek gospodarczy 	
	Cmentarz ewangelicki	
Łukowiec	Dom nr 17	
	Dwór z budynkiem gospodarczym	
	Kuźnia	
	Młyn	
	Dom nr 9	

Mochelek	Zespół zakładu doświadczalnego rolnictwa: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Budynek administracyjno – mieszkalny ▪ Dom mieszkalny ▪ Dom mieszkalny ze stajnią ▪ Obora ▪ Chlewnia ob. obora, ▪ Magazyn 	
	Dom nr 6 z budynkiem gospodarczym	
	Dom nr 7	
	Dom nr 8	
Mochle	Założenie dworsko-parkowe	15.06.1985 A/1190
	Szkoła	
	Kuźnia w zespole dworskim	
	Cmentarz ewangelicki	
	Cmentarz ewangelicki	
Murucin	Dom nr 7	
	Dom nr 9	
	Dom nr 11 z budynkiem gospodarczym	
	Dom nr 22.	
Nowackowo	Dom nr 18, dawna szkoła z budynkiem gospodarczym	
	Dom nr 6	
	Budynek gospodarczy przy domu nr 4	
	Budynek gospodarczy przy domu nr 8	
Osówiec	Założenie dworsko-parkowe: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Park ▪ Dwór 	05.06.1987 A/976
	Cmentarz rzymsko-katolicki	
	Cmentarz ewangelicki	
Pawłówek	Zespół Kanału Bydgoskiego:	30.11.2005 A/900
	Cmentarz ewangelicki	
Piotrkówko	Park dworski	

Samsieczno	Zespół kościoła parafialnego p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Kościół ▪ Plebania 	
	Pozostałości zespołu dworskiego: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Obora ▪ Chlew ▪ Magazyn ▪ Magazyn nawozów ▪ Kuźnia 	
	Cmentarz rzymsko-katolicki	
	Cmentarz ewangelicki	
Sicienko	Kościół ewangelicki, ob. parafialny rzym.-kat. p.w. św. Andrzeja Boboli	25.01.1991 A/803
	Pozostałości parku dworskiego	
	Dom przy ul. Bydgoskiej 6	
	Dom przy ul. Nakielskiej 1	
	Dom przy ul. Nakielskiej 2 z budynkiem gospodarczym	
	Dom przy ul. Nakielskiej 18	
	Obora w zagrodzie nr 55	
	Cmentarz ewangelicki	
Cmentarz ewangelicki		
Sitno	Dom nr 6	
Słupowo	Założenie dworsko-parkowe	15.12.1984 A/1181
	Gorzelnia w zespole dworskim	
	Poniatówka nr 33	
	Poniatówka nr 34	
	Poniatówka nr 35	
	Poniatówka nr 36	
Poniatówka nr 37		
Szczutki	Dom nr 7	
Strzelewo	Par dworski	

	Cmentarz ewangelicki	
Teresin	Park dworski	
	Mleczarni	
Trzcicniec	Park dworski	
Trzemiętowo	Dom nr 14 d. szkoła z budynkiem gospodarczym	
	Szkoła nr 1	
	Dom nr 13	
	Park dworski	
	Cmentarz ewangelicki	
	Cmentarz ewangelicki	
Wierzchucice	Młyn	
	Budynek gospodarczy przy domu nr 7	
Wierzchucinek	Zespół dworski: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Dwór ▪ Park 	
	Kościół rzym.-kat. p.w. Matki Boskiej Szkaplerznej	
	Szkoła nr 15	
	Czworak nr 26	
	Cmentarz rzymsko-katolicki	
	Cmentarz ewangelicki	
Wojnowo	Założenie dworsko-parkowe	15.06.1985 A/1436
	Gorzelnia i ogrodzenie w zespole pałacowym	
	Mleczarnia.	
	Dawana szkoła z budynkiem gospodarczym	
	Cmentarz ewangelicki	
Zawada	Cmentarz ewangelicki	
Zielonczyn	Zespół Kanalu Bydgoskiego	30.11.2005 A/900
	Dom nr 1	
	Dom nr 15	